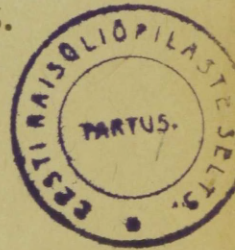

Mäeküla piimamees.

~~I 138~~
~~367~~
~~117B~~
~~209~~

2

Eduard Wilde

Mäeküla piimamees

Romaan

196
—
277

Teine trükk

«RAHVAÜLIKOOL»

TALLINNA

~~1951-3532~~

TRÜ
Besti Kirj. ja Rahval. Kat.
665

Trükitööstuse o.-ü. „Waba Maa“ trükk, Tallinnas

2

Tartu Ülikooli
Raamatukogu

219633

U1573559x

Esimene peatükk.

Harilikult kella üheksa ümber haigutab herrastemaja unine esi-üks ja laseb saksa välja, sest sel ajal, pärast hommikust einet, algab Ulrich von Kremer esimest ringkäiku oma kruntkonnas, kui ta suviti, jüripäevast mihklipäevani, siin asub — üksinda nagu kunagi.

Väliselt ei paku Mäeküla mõisnik nägijaile aastate kaupa silmahakkavat vaheldust: seesama vormist veninud tumesinine chevioti-kuub valkjaks istunud saba ja läikima kulunud käiste ja hõlmadega, seesama sinine vest vanade ja värskete toidujälgedega, nende seas tunnistusega, et herra von Kremeri pruukostilaual naljalt iialgi vedelad munad ei puudu, seesama rohekaks iganenud must taldrikmüts kustunud läiknoka ja ettepoole lodusse vajunud põhjaga, ning lõpeks needsamad halli- ja pruunitriibulised Inglise püksid, mille põlveotsad ja kannatagused ilu ja tervise kaduvikust mitte vähem ärrast keelt ei kõnele. Varalisest inimesest märku annab ainult kilbikujuline naastaga jäme petsatisõrmus ta esimese sõrme arutu suure nüki taga, vesti peal punakalt hiilgav tukatikuldne soomuskee ning selle kütkes olev ja väga arvasti nähtavale tulev Genfi kuldkronomeeter, millest

kui iidsest pärandusetükist teatakse, et „kirjad“ ta mõlkidega kaetud kapslitelt juba ammugi kadunud.

Mees ise aga — teatava karikatuurilist maiku näolise sarnasuse pärast Saksa riigikantsleriga hüüab ümbruse intelligents teda Mäeküla Bismarck'iks — mees ise on parajasti selles juba püsivas vanusejärgus, kus tosin juuretekkivaid kimaraid silma ja mõni uus kurd lõua all suuremat muudet ei tähenda, niisama vähe kui pisut enam härmatist habemes, kumerust kuklas ja kõverust õndlas. Kremerid vana- nevad üleüldse aeglaselt — võib olla sellepärast, et nad ehk sündideski enam päris noored ei ole. —

Kui ta kitsalt kivitrepilt — sellel on ainult kolm astet — jala murule on tõstnud — muru, lage muru katab tihedalt pikka veerjat maja-esikut kuni alla sooviku servani — toetab herra von Kremer kindata käed, millest teine tüsedat kadakakeppi hoiab, vaheliti ristluudele ning hakkab pikkamisi ja ränga ühtlusega nagu liiasti koormatud purjuk ümber maja lõunapoolse otsa sõudma. Maja ümbruses ja mõisaõue ulatuses — vähemalt väidavad seda mõned terasemad tähelepanijad — ei vaata ta naljalt kunagi peremehelikult silmitsedes ringi. Ta pilk kõnnib püsivalt saapaninade eel. Ja kui see korraks ometi ära eksib mõne hoone peale, siis mõmiseb vanaherra midagi, kehitab õlgu, lingutab habemekihvu ja võtab kolm-neli pikemat sammu.

„Verflixt — der Dalles!“

Siin on nimelt mõndagi, mis peaks teisiti olema. Ja mida mõisa väiksus iseenesest ei vabanda. Kõnelemata karjalaudast ja hobusetallist, mille ligikonnas karjane enam pasunat ei usalda puhuda, kõnelemata

õlgkatusega orjaaegsest peretoast, mis mõisa värava esisele tõesti mitte auks ja iluks ei ole, hoopis kõnelemata ka aedniku puudusel ammugi metsa ja rääma läinud uibuaiast, kus enam midagi suhupistetavat ei kasva peale mõne sõstra- ja ussitanud vaarika-iva — kõige pealt ta enda elumaja aga on see, mis paneb Mäeküla mõisniku mõmisema, kuigi mitte sagedasti, sest aeg on nähtust nürinud ja Kremeri herra pole mitte just tundeinimene.

„Verflixt — der Dalles!“

See maja, nii väheldane ja lihtne kui ta mõisa-krundi kasinusele vastavalt ka on kavatsetud, seisab nimelt pooleli. Ja teist aastakümnet juba. Ja kui ajad ei parane, milleks paraku ikka veel tähiseid ei ole, siis jääbki pooleli. Ja kes võõras teda eemalt vaatab, võiks teda saeveskiks pidada, kui ta mitte jõest liiga kaugel ja mäe otsas ei seisaks.

Valmis on Tiroli talumaja-stiilis plaanitsetud villast ainult alumine kivist kord; valgeks lubjatud müüris pilutelevad aknad ilmutavad ruumide elatavust. Puust pealmine kord aga kõigega, mis ehitusele alles mõeldud näolaadi annaks, püsib kurblikus koru-seisukorras: suurest ringrõdust pole seal muud kui talad, kelpvärgist sarikad ja viilulauad, ustest ja akendest pindadega õredalt kinnilöödud augud vihmast siniseks uhutud palkseintes. Tänavu paigatud pilpakatus ja värskelt valgendatud korstnad aitavad pildi kriimkatkist nägu aina veel kirjumaks teha. Hoonel on midagi mõne hiiglalooma luukerest, mille pealt kullid liha juba ära kandnud.

Ja ta võiks ülinäigusana kogu maastikku vallata, sest paik on ilutundega valitud: pika mäeseljandiku

kõrgem kümme enne mahakaldumist jõe madaliku poole. Ülemiselt korralt oleks vaba vaade ühelt poolt haljatest soonitudest läbi lookleva pigimusta jõe, teiselt poolt võsaga palistatud nurmede ja aasade ning nende tagant üles kerkiva kiriku ja tema alevikese peale, kuna akendele põhjast ja õhtust lainelise kõrgendiku maal vastu hoitakse, millel tammehiied männi- ja kuusetukkade ning sarapikud noorte kaasikutega vaheldavad ja karjamaa kahvatu kamarikgi nende vahel kukispuupõõsaste tumerohelisel tähni- tusele õige vilgest nägu näitab.

Ja, siin oleks valmis maja pidanud seisma! Kõik õed-vennad Särgveres olid üheksateistkümne aasta eest haruldasel ühisarvamisel: Ulrich saab armsa maja, Ulrich saab maja, mida võib näidata! Ja nüüd — —

„Der Dalles, der Dalles — verflixt!“

See tüütu ja Balti rüütlimajades mitte väga sage kodakondne, kelle kaela Mäeküla isand süü mõmised, elutseda juba kolmat põlve Kremerite suguvõsas. Tulnud teine tillukese poisikesena, et aegamööda täieks meheks kasvada. Võta'nd kinni, kust ta õieti tuli. Pillajaid ja priiskajaid sõna түседamas mõttes ei olevat perekonnas olnud. Jäeb järgi opmanite seletus: tänamata põllupind, laisk ja pikanäpuline rahvas ning pisut rohke sigidus herrastemajas, iseäranis tütardest. Mis aga opmani-isandaid endid ei keelanud villa minemast ja mitte liig pika ustava teenistuse pärast mõisaid rentimast või linnas majasid omandamast.

Siiski — ühest Kremerist eelmises põlves, kes palju raha kulutanud, kes aidanud „dallest“ meheks

kasvatada, teatakse ometi kõnelda. See ilmutanud lapsena üllatavat kavalust kaardimängus, mispärast nõuks võetud teda diplomaatia-kutsele pühendada. Muidugi lootuses, et ta sugukonnale ja isamaale au teeb.

Auahnust ei või Kremeritele sellepärast ette heita. Seda on neil nii kasinalt, et nad tavalise „tubli põllumehe“ nimegi pärast iial vaeva pole näinud, ning need vähesed, kes neist sõjaväes ja riigiteenistuses õnne katsusid, lasknud teisi endist liigutavas isituses ikka üle minna. Ka ei mälestata midagi nende yisamaist katseist, rüütelkondlises maa-valitsuses auametitesse tõusta, veel vähem, teadagi, püüetest, teaduse ja kunsti kaudu väljapaistvusele jõuda. Aga kui nüüd just mõnda põlve juba ühtegi perekonnas ei ole, kes Kremerite geenist, nii öelda, kondensatsioonis esitaks: ei ainust feldmarschalli, ministrit, kubernerit, ei kommandeerivat kindrali ega rüütelkonna-peameestki, ja kui korraga lapsuke leidub, kelle kõrgusetee nii selgesti ette on märgitud — kullake, miks siis mitte! Ja nõnda saanud see Kremer diplomaadiks.

Kuid varsti tulnud välja, et redel, mis ministeeriumi-kantseleidest konsulaatide ja saatkondade kaudu soovitavale lõpupulgale viib, kaugelt paksemini peab olema kullatud, kui omaksed metsataguses Särgveres teadsid ette kavatseda. Saadik ja minister *in spe* kurtanud ala karjääri takistavat rahapuudust, iseäranis ärdalt sellest peale, kui ta Londonis viimaks attaché-astmele kerkinud, ja hoolimata finantsiliselt üsna ilusti õnnestanud kosja-operatsioonist pisut enne seda. Vanemad kodus ja ligemad sugulased teinud imet

eneseohverdamises, Särgeverele ja Mäekülale kaevatud krediitkassas ikka enam miinisisid alla, aga Londoni attaché meelest olnud siiski veel vähe upitust. Ja nõnda jäänudki attaché'ks, kuni ta ühe Inglise õuekonnale lähedal seisva Tory klubi kaardilauas kitsikuse kiusatusel midagi juhtunud, millest Kremerite perekonnalugu vaikib, mis aga Götz von Kremeri diplomaadi-teenkonnale otsa üleüldse peale teinud. Oma lapsepõlisele armastusele, tondi-piiblile, olnud diplomaat nimelt kogu teenistuseajagi kirglikult truu.

Mil määral vanad haavad, mida Särgrave ja Mäeküla põevad, nüüdsete Kremerite perekondlikus olukorras mõjusüüdi on ja mäherdune osa herraste isikulise tunde-elu arvesse kuulub, seda sugemeteks arutada läheb välisele raskeks ja asja on oletada, et see neile endilegi kiukaupa selge ei ole. Lepitagu seepärast palja tõeasjaga, et kõik kuus Kremeri, kellel mõisatest aineliselt osa — kolm õde ja kolm venda — vallalist põlve elavad. Peale Ulrichi, keda väike Mäeküla imetab, on kõik teised Särgrave udaral, kuigi kõige vanem vend Adalbert nimeliselt selle mõisa omanikku esitab. Hoolimata Kremerite pea-aegu väikekodanlikust elulihtsusest annab end selle kaunis suuregi udara sõõratamine nii ulatamatuna tunda, et Heinrich von Kremer, vendadest ealiselt viimane, oma sissetulekut kaupmeheliku palgateenitusega peab kohendama — ta töötab ametnikuna mõisnikkude laenuühisuses linnas. Muidu oleks ehk küsitav, kas ta oma kahte vana armatsust küllalt jõuaks rahuldada: haruldasi sigaripitsa, tuhatoosa, salvrätirõngaid ja taskunuge korjata ning märksa

odavama naisteenija asemel piltilusat prisket kammer-teenrit ümmardajaks pidada. —

Kuna nüüd Mäeküla Kremer hommikust luusi teeb, püsib ta tavalikult truuduses oma põhjusemõttele, võimalikult kõige eest hoida, mis vere vagusat ringvoolu kiirendaks, sest ta tahab kaua elada ja tema pahem südameklapp ei ole mitte veata. Seepärast sõuab ta aeglaselt ja ühtlaselt ja loovib inimestest, kes teda võiksid pahandada, eemalt mööda — enamasti valitsejastki, kelle õladele ta kõik majandusemured on veeretanud, sest selle vaikse mehe palgelt on ikka nii palju uusi atru, äkkeid, vankrid ja palju kallimaidki riistapuid lugeda. Ja tubakahimu vastu, mille orjus täita südame tulul arstlikult keelatud, võitleb kuiva saiaga, mida ta välja minnes ei unusta saterkuue tagatasku pistmast, ja mõtted hoiab hoolega rahu, rõõmu ja süütuse koosil, iseäranis koosil Särgeverre poole. Sest talvine ja suvel pühapäine kooselu õdede ja vendadega Särgeverres — ka linnavend saadab oma jõudeajad alati seal mööda — see on õieti kogu ta ilm.

Küll ei valitse ses ilmas midagi vähem kui kuus meelt ja üks mõte, kuus südant ja üks löök. Seal võivad parteinemiseks ja visadeks võitlusteks asja anda sääraisedki küsimused, millest mitte just Europa ega perekonna enesegi saatus ei olene — küsimused nagu see, kas on vähene suhkur või halb hoiukoht süüdi, et Jakobast õe marjakeedised käärima läksid? ja mitme kana kohta peab kukk olema, kui nad hästi peavad munema? ja kas võib kassi nagu koeragi sooja vee ja seebiga pesta? Erakonde tekkib kaks kuni kuus — sellejärele, kuidas päevakorda vanemaid või üsna uusi aineid juure sigib — ja

löömine lõpeb korrapäraselt seega, et viimaks enam ühtki võitlejat lahinguväljal ei ole: hüpati üksaaval lauast ja kaoti klõmmdi oma tuppa, kust siis aegade pärast, mis temperamentide järgi mitmesugused on ja ühest tunnist kahe päevani võivad küünida, üksaaval jälle nähtavale tullakse, õlioks käes.

Kuid seesuguste verevirgutustega on Ulrich von Kremeri vigane südameklapp panetanud. Nii panetanud, et klapile kahtlemata kahjulikum oleks neist ilma olla. Miski hinna eest ei vahetaks Ulrich neid tundmuse vastu, mis tale põue asub, kui ta Särgeverest kord kauemini ära oli kui nädalapäevad — tundmuse vastu, mis käärib ja puurib ja vahel veegi silma võtab, iseäranis õhtuti vaikuse lasumisel ja kui varitsevad varjud aknaid piiravad. Neil kordadel saab vanaherrast tundeinimene sügava ärduseni.

Harilikult valib herra von Kremer hommikuseks jalutuseks, kui ta väravast välja ja sepapaja esisele on jõudnud, sealsel lahkemel kõige pikema teeharu — selle, mis karjamõisa viib. Seesinane tee — halvasti sillutatud nagu kõik teised Mäekülas, sügavroopaline, kivine ja savine — läheb kõrgendiku külge mööda mitmekesisest võsast läbi ning avab siin ja seal välguti, kust vaade kogu mõisa kallakut ja nõgusat nurmkonda võib mõeta. Ja siis tuleb sõre männik liivasel pinnal ning lõpeks karjamõisa lage mäenutt, ühe palgega vastu turvasood, teisega vastu väikest küla ja põllu- ning karjamaa veeri mööda laiaili pillatud saunu.

Sel teel teeb jalutaja sagedasti puhkeseisakuid. Ta istub mättale või heidab murule, sirutab koive ja

võibutab keppi, ümised, haigutab ja lõbutseb teadvuses, et ta elab, et ta olemas. Ja mitte lihtsalt olemas, vaid Mäeküla mõisnikuna olemas. Olemas isikuna, kellel maakerast veel osake päriseks, kelle küljealune oma, vastuvaidlemata oma, ja kellel veel nõuda ja käskida. Ning keda ikka veel respektieritakse. Ja kes kedagi ei tarvitse karta. Ja hein kasvab, vili küpseb ja lehmad lüpsavad. Ja peremehed maksavad renti ja kandimehed teevad töö ära. Ja — jaa — — oääh! — Mäeküla mõisniku magusas haigutamises sisaldub kõik, süsteem ja programm.

Enamasti peatab herra von Kremer ka karja juures, kui see ta käigu piiril juhtub olema, ja siis võidab ta silm isaliku ilme ja isalikult liiguvad ta pikad vurrukihvad. Sest need sadanelikümmend nisa seal — rohkem neid paraku ei ole ja kõige paremat tõugu pole nad ka mitte—need on ta majanduse elusooned, ta isandliku iseseisvuse peapide; alles kaugelt järgi tulevad kartulid ja veelgi kaugemal müügivili, kui viimast üleüldse jätkub. Ja Mäeküla mõisnik sügab Laadikut ja Kүүdikut sarvede vahelt, ulatab Punikule tüki saia suhu ja austab karja-Toomast usaldustoonil mõne küsimisega. Sest Toomast ta ei pelga. Selles mehes pole midagi ähvardavat südameklapile. See väike nässakas rähksilm vahib peremehele otsa, nagu seisaks äkki pilvest kukkunud vanajumal ise ta ees. Mütsigi äigab alles peast, kui teine juba selja pöörab. Kurta ja tahta pole tal midagi.

Ja kui siis vanaherra karjamõisas, mäherduse kogunime all mõisa rehte, kivist heinaküüni ja kahte turvakuuri mõistetakse, natuke ülevaadet on pidanud—

sest siinsed vähe uuemad ja seepärast võrdlemisi korralikud hooned ei tõrguta pilku, — ja kui ta mäe nõlvadel ajaviiteks maasikaid ja muulukaid on otsinud, põõsastikus mõnda siili, sisalikku või nastikut kimbutanud, siis pöörab teist teed, alt vainu kaudu, koju tagasi ja viib oma kokale lõuna-isu kaasa, mis lauale kantud parema ja pahema vahel vahet ei tee. Klaas mitte väga kallist portveini kustutab ta janu ja suigutab ta paariks tunniks ausale põllumehe-uinakule.

Teise veidi vähema tiiru ristleb herra von Kremer õhtapoolikul ära. Seepeale järgneb päevakava huvitavam punkt: lehmalüpsi pealtvaade karjataras. Sellelt virgelt vaatamängult täis rebivaid käsi, sorisevaid nisi ja kobrutavaid kappu viib ta alati nii ülendatud meeleolu tупpa, et ta oma vana mängutoosi paneb tilisema, mille mahedail helidel ta siis ühtlasi õhturoale rõõmsa vastuvõtte valmistab. Vahel laulab sööja mängitavat viisi paiguti kaasa, ja siis on emand Reemeti kriitika järgi, „kui saetaks seinu seitsme suure saega ja soglataks kühvlitega munakivide virnas“.

Kolme küünla valgusel — kiviõli vastu hoiab ta visalt suurt lugupidamatust alal — loeb rüütel von Kremer enne sängiheitmist haigutades veel mõne veeru Revalsche Zeitung'i ning paar peatükki raamatute raamatut, enamasti Salomoni tarkust, sest muud kirjandust tal majas ei ole. Siis kustuvad küünlad ja kustub vanapoiisi päev, mis oli nagu eelmine ja ilmatu rida eelmise eelmisi.

Teine peatükk.

Seal sündis ühel kevadel üheksakümnendate aastate alguses midagi, mis tema nii rahulistes värvides hoitud elule ärevat karva vöödi sisse vedas. Ta leidis äkki, et ta enesega enam üksi ei olnud. Ta meelest oli, kui segineks kõigesse, mis silm nägi, kõrv kuulis, nina haistis, kops hingas, midagi enneaaimamata võõrast. See ep olnud esiotsa ei ilus ega inetu, ei hea ega halb, ainult umbusklikult imekspandav uus. Siis aga selgus ebamäärane ja sai meeks — meeks, mis on magus mõruduseni.

Üksnes harukordadel valis Ulrich von Kremer jalutamiseks selle lühikese rohtunud tee, mis mõisamaja lõunapoolsest otsast ja aidast mööda viis alla Kruusimäe saunade poole, sest see väljavaheline tee vajas seal varsti rappa, kus vesi kohati poole põlveni ulatas. Küll võis saunade ümbert ringi mäe ja soo vahel vingerdavat jalgrada mööda kuival jalal tagasi tulla ja käiku nõndaviisi pikendada, kuid Kremeri herra ei armastanud kitsaid teid. Ühel pärastlõunal aga juhtus siiski, et ta aidatagusest sarapikust, kus ta pakatavate põõsaste alt mõisa põllul kündvate härjameeste mõnusat räuskamist pealt kuulanud, Kruusimäe vainule sattus. Ta sammus saia nosides

värvani, millest peale järsult allakalduv tee märjaks ja mädaks läks, ning pööras, kui ta soo tagant ülessirguvale kirikutornile teretava pilgu kinkinud, roika-aia äärt mööda vibujoonessele lepatuka poole, kust mõisa minev rada, nurme ja niidu piirile tallatud, peale hakkas.

Selle lepiku varjus kükitas ka siin ja seal vainu servadel mustavaist kandimeeste urtsikuist viimane, selga kruusikünka vastu toetades, nii et mõisa poolt vaataja temast ainult katuseharja võis näha. Herra von Kremerile paistis magamisetoa akendest alati, kui roomaks seal kohas suur pikk päevakoer mööda põllupeenart. Ja igakord tärkas ta mälüvaate ette tarekese niisama karvane omanik, kuuendikumees Tõnu Prillup, kelle priinime järgi saunagi hüüti.

Kui jalutaja Prillupi õuest, mille peale kevadine päike täiel palgel maha naeris, parajasti mööda oli astumas, kütkestas ta pilku riivamisi üks värviline vari, nii et ta pead pööras ja veidi sammu peatas. Vari tuli punasest seelikust haljal murul, sest aida ääres, vastu õueaia soppi, pikutas üks naisterahvas eredal paistel, silmad kinni ja suu lahti.

Esimene mõte Kremeri peremehepeas oli: Näeh, siin peres magatakse äripäeval! Siis seletas tale lähem pilk, et ta magajat ei tunne. Külaline? — Na, ükskõik! Ja ta astus edasi. Aga ainult kolm sammu. Midagi, mida veel kord maksab vaadata, näis tale meele torkavat ja pööras ta pead. Ja et ta selle midagi kohta kohe selgusel ei olnud, astus ka need kolm sammu jälle tagasi ning ühe õueaia ligemale. Õu ja maja olid eluta, ainult paar kana siblisid rehealuse värava all ja suure kase otsas keset õue pidasid varblased koosolekut.

Uinuv laiskleja, muidu kassi kombel keras, ajas pahema käe peal puhkavat pead niikaugale tagasi, et valge päevatanud lõuast kurguauguni nähtaval seisis. Näol ja avatud suul püsis ilme, kui kuulataks ta kavala poolmuigega mõnda mootsikut sosijuttu. Herra von Kremer pani veel tähele, et magajal väga harvad hambad, ja iseäranis tähele pani ta, et tal kaks vaokest kaelas olid, kaks noort priskusekortsu pealpool helmerongi, ja korraga mäletas vanaherra, et need vaokesed — just nemad — tema ilmsüüta uudishimu äratanud. Muidu oli noorik nagu teisedki külanoorikud, ja et ta noorik oli, ja mitte tüdruk, selgus hõbedasest laulatissõrmusest, mis tal parema käe sõrmes valendas.

Küsida, kes ta on? — Kremer tundis kõiki oma vallakese täiskasvanuid, iseäranis hästi kandimeeste perekonde kuni kaelakandjate lasteni, ja nüüd oli siin Prillupi õues inimene pealtnäha koduses olekus, keda ta mitte ei tunnud — miks siis mitte küsida, kes ta on? — Aga Kremeri herra keeras minekule, kui ei viitsiks ta magajat äratada, ja küsimine oleks küsimata jäänudki, kui Prillupi saunal mitte uut ust ees poleks olnud.

Nüüd aga jäi ta mõne sammu pärast seda uhkust silmitsema, jalga mulgu latile ja ristluud kadakakepile toetades; silmitses musta majakest mujaltki, veeretas vaate ka kapsa-aiast ja põllusiiludest üle ning leidis, hm, et Tõnu kui majapidaja poolegi mitte viimane ei ole Mäeküla pisirentnikkuist. — Aga see seal murul? Ning Kremeri pilk käis viiliti magaja juures ära. — Ja siis mõtles: Ei tea, kus Leenu peaks olema? Kaks-kolm last on neil ju ka?

Aknasilmake ei ilmuta midagi seesolijaist. — Kas see ehk nende koduhoidja — ? Punane kõrtsik aida kõrval ahvatas teda jällegi palge pöörama. — Ta pani lõpeks tähele, et mõned pütid ja vitsikud pistandi ees küürijat ootasid, kuna tuluke suure paja alt ära oli kustunud, ja oleks seepeale tõesti edasi sammunud, kui mitte kaks ärevalt kilkavat last, kes alt heinamaalt täie hiiliga sauna poole jooksid, teda poleks veelgi sundinud seisatama.

„Mari, Mari, näe mis meil on! Näe, mis meil on!“

Poisike kulu seest leitud käbliku-pesaga eel, tüdrukuke lehvivate salkudega tema kannul, mõlemi ümber ringiratast ihas põlev koeranäss — nagu väikene tuulisplask vispeldati magaja kohta vastu aeda. Saksa mulgu ees ei näinud ükski.

Näikse teine õige noor olevat, mõtles Kremer ärkaja liigutustele järjnedes. See peatõste, see pöörak põlvili ja tõus jalule sisaldas kopsakast aeglusest hoolimata sedasama kehalikule täiskasvule salaja vasturääkivat nagu vaadegi, millega Mariks hüütud noor naine linnupesale lähenes, ja nagu häälevärv, milles ta väiksele vargale tõsiselt ja õpetlikult seletas, see pidavat pesa kohe ilusti tagasi viima, muidu kaduda linnud Prillupi ümbert ja minna kõik teistesse peredesse.

Aga munad?

Muidugi kõige munadega!

Kus sellega! Nii ilusad tähnilised ja pisitillukesed! Paar tükkigi võiks ehk —

Ei, ei, linnul olla nad loetud viimse kui üheni!

Näis aga ilmest, millega ta pesast võetud muna-kest pihu peal silmitses, kui ei seisaks manitseja poisi seisukohast ise mitte liiga kaugel.

Kõik kolm nägid korruga saksa, kelle peale koeraklutt hakkas haukuma, ja vaidlus vaikis.

„Kas oled siit pere inimesi?“ küsis Kremer ligemale astudes oma heas Eesti keeles, millel kõlaliselt talupojalik lausemõnugi ei puudunud.

Naine vaatas tale rahulikult otsa, aga ei vastanud. Kremer ootas.

„No, miks sa ei räägi?“

Teda silmitseti mütsinokast saapaninani, aga suud lahti ei tehtud. Käbliku munakese pistis noorik hellalt pessa tagasi.

Rumal ta ei ole, mõtles Ulrich tema karge pilgu all ja tundis põses sooja. Ta tammus veidike, et uut pärimist vormida, arvas aga siis paremaks laste poole pöörduda.

„Kas see Mari teil elab?“

Nad seisid nüüd kolmekesi reas tema ees, naine kõhuga, poiss ja tüdruk seljaga vastu aeda, kõigil ninad püsti. Tema küsimise tõttu vaatasid väiksed vilksti suure peale, ja et selle suu vaiki jäi, märgatav virvetus nurkades, siis vastasid nemadki itsitava vaikimisega. Mõlemil hiilgas nina-alune rõõmsalt kaasa.

„Tainapead!“ mõmises herra von Kremer, aga alles siis, kui ta neile selja pöörnud.

Teel, juba mõnekümne sammu pärast, oleks ta müstikalise Mari kohta võinud põhjalikku seletust saada, kui tal seks veel uudishimu oleks jatkunud. Künnimehed olid sarapiku äärest tööjärjega Kruusimäe kõrgendikule jõudnud, põllule, mille rinnaku alt

Kremer praegu läbi läks, ja nende seas oli ka Prillupi Tõnu. Ta pööras saksa lähenemisel parajasti atrakuna teised vaoga juba ülespoole liikusid. Aga Kremer võttis tema teretuse vastu, ilma teda peatamata; midagi, mille kohta ta selgusel ei olnud, hoidis teda järel kuulamast tagasi. Varsti kostis tale Prillupi tõmmult kumisev hääl selja tagant kõrvu:

„Päits — vagu! — Pugal — vagu! — — Nät seal — Päits! — Nät seal — Pugal! — — Pugal — Päits! Päits — Pugal!“ Ja temast kõrgemal rõkkas Punudest ja Mustadest, Kirjutest ja Kütudest ning sekka sadas piitsaplakse ja mõnigi karune kurat ja prohvus.

Selle künni-pastoraale kosutaval saatel jõudis Mäekülä mõisnik koju, veidike väsinud siiski ja endaga ebamääraselt mitte täiesti rahul.

Õhtul tuli valitseja millegi aruandega, ja Kremer pidi jutu lõpul küsiva sõnakese pillama suuta naise kohta Prillupi õues, kuid sealtsamast tundus asi tale tühisena ja ta andis vaikimisega Reemetile mineku-märku.

Ta oli juba voodis, kui tale muude mõtete vahelt äkki meele pistis, et Tõnu Prillup üks neist olnud, kes jüripäeval tale mõne rubla renti jäid võlgu. See oli Mäekülas paraku nii sage nähtus, et ta nende vabandavaid põhjendusi harjumisi ainult poole kõrvaga kuulas. Aga kas ep olnud Prillup see, kes tol puhul matustest mosinenud, naise matustest? — Siis ehk oli see noor — — ? Kuid jüripäevast polnud kolme nädalatki ja pulma kuludest ei lausunud sõnagi. — Või oli see Kiilaste Rein, kes naise surma nimetas, ja Tõnu mosises matuste asemel

siiski pulmadest? Leenu võis tal ju sügise või pika talve jooksul — — Aga — ja herra von Kremer tõmmas vaiba üle kõrvade — mis puutus see siis temasse?

Siiski, enne suikumist tuikas ta tahitsevast mälust veel läbi: Aga Prillupi lapsed hüüdsid teda Mariks. — — Ja lõpeks, juba sulutud silmil ja norskamiseks avaneval suul muigamisi: [Narr juuks! Pulstunud kui vilt ja turvatuha karva — päh! — —

Kui Kremer teisel hommikul käe värati külge pani, jäi ta aru pidades seisatama: Kuhu siis täna? Jälle karjamõisa? — Hm, võiks ju ka Kruusimäe poole, et vaadata, kui kaugele mehed keskhommikuks künniga on jõudnud! — Ja Kremer sõudis Kruusimäe poole, vaatas künnijärje peremehehuviga ära ning tuli saunade kaudu eilast põllurada jälle tagasi. Prillupi õue juhtumisi pilku lüües, nägi ta seal ainult mõlemaid väikseid „tainapäid“, kes aida läve ees veskikivil istusid ja lambaraudadega koera niitsid. Nad olid, üks penikest kinni hoides, teine raudu tarvitades, nii tiitselt töös, et kummalgi möödamineja jaoks silma ei jäänud. Tarest aga kuuldus lahtise akna kaudu kangaspuudelõksumine, ilma et akna väiksuse pärast näha oleks olnud, kes süstikut viskas.

Õhk oli sel päeval nii õre, et soa korrapärane lõks — lõks! kaugenevale veel kaua kõrvu ulatas; Kremeri meelest oli koguni, kui kuuleks ta seda toaski veel. Ta astus magadiskambrisse, avas akna ja jäi nagu kuulatades üle künni vahtima — sinna poole, kus suur päevakoer põllupeenral roomas.

Paaril järgmisel päeval valas külma vihma sadada, nii et vanasaks jalgagi välja ei saanud.

Esimese päeva kihutas aeledes ja haigutades mööda, teisel aga hakkas siunama, isegi vanduma, mis muidu tema komme ei olnud. Kolmandal hommikul pilvitas ja udutas veel, tuli hooti pihugi, kuid see ei suutnud kärsitut enam kohutada, hoolimata valusast rebimisest paremas puusas ja pahemas pahklus. Ja nõnda tüüris Kremeri herra, kõrged kalossid jalas ja vihmakuub seljas, väravasse ja väravast arupidamata välja ning otseteed karjamõisa poole, millest selgub, et vihmastelgi ilmadel oma mõistlik külg ei puudu. —

„Faeh“, ütles kokapiiga Fillemine Fahtrik, Kremeri ainuteenija, ta enda nimetust mööda Mäeküla „firtin“, kui saks paari tunni pärast tagasi tuli, „herra juba kodu ja Mari põle akendega veel falmis! — Ütlesin teisele küll, et katsu fiks olla, aga nad on jo kõik nii pikalised siin — nii fäega pikalised!“

Herra von Kremer kostis kannatliku mõminaga ja laskis ennast gummikuuest ja ülesaabastest vabastada, mis neitsi Fillemine käes, kes ihulikult laiuise ja lainetuse poole kaldus, ka mitte just vurinal ei läinud. Missugune Mari? mõtles ta seejuures, sest aknaid ja põrandaid pesi harilikult karjase Kai. Aga ta ei küsinud ning astus eeskojast ümarmardaja ukseavamisel lähemasse tuppa, milles töö nähtavasti juba lõpnud.

Ta istus siin paar minutit puhates, keeras siis mõne tarbeta tiiru üle põranda, et viimaks, käed püksitaskute sügavuses, ühe ja teise akna ees seistada, nagu prooviks ta ruutude selgust.

Kõrval olevas kabinetis oli vaikne.

Siis ehk seegi juba valmis?

Ta vajutas vangu peale ja vaatas: ja.

Ses tiivas rohkem ruumisid ei olnud; teised kaks tema neljast toast olid sealpool väikest eeskoda.

Missugune Mari? — Ta pööras tagasi, tegi eeskotta mineva ukse lahti ja kuulatas. Kokapiiga plagistas jälle köögis. Muud polnud kuulda. Kremer astus seepeale eeskotta ja avas vastas oleva ukse praokile. Ja — saalis oli keegi, ja see keegi vilistas.

Kui vanaherra saali ilmus — miks ta ei pidanud järel vaatama, kes Kaie asemel tema aknaid pesi? — tundis ta Prillupi õues nähtud laisa naise juba lävelt ära — enne veel, kui ta tema pead ja kaela silmas, mida akna ristpuu jaolt varjas, ja hoolimata teist karva riietest. Selles nimelt, kuidas kebja luuga noorik aknalaual istus ning töötava käe sunnil ülemkeha hoidis ja liigutas, oli Kremerile midagi ebateadlikult meelespeetut ning Prillupi muruga ühenduses seisvat.

Vist ei kuulnud Mari saksa tulekut, sest ta vilistas rahulikult edasi, nii endamisi sumedalt, kuid vilumisest tunnistava võimisega. Kremeri herra hallikirjud kihvad rippusid seepärast veidi nõutult allapidi, enne kui ta ligemale astudes enesest märku targes anda.

„Nooh“, algas siis, käed ristluu peal vaheliti, „mul näikse jo uus aknapesija olevat. Kust see siis tuleb?“

Noorik ulatas pea aeglaselt sissepoole ja võttis endale kostmisekski aega. Kosta ta seekord tahtis, seda võiks ta näost näha, kuid paistis, kui peaks ta kostuse kaugelt muude mõtete tagant tassima. Kremeri meelest oli, kui vaataksid ta silmad kõõrdi selle seesmise kadunuse vangistusel.

„Tere“, vastas ta siis järsult. „Karjase naine on titevoodis.“

„Soo? — Ja, õige — seda oli jo jälle oodata.— Aga kust poolt sina siis oled?“

„Eks ikke Prillupilt.“

„Prillupilt — jaa — —“ herra von Kremer upitas end naljatama — „kas siis Tõnul nüüd kaks naist on?“

„Ei — üks; mu õde suri nelja nädala eest ära.“

„Prillupi Leenu oli sinu õde?“

Mari jaatas peaga; ta püsis istukile aknalaual ja pani nüüd märja lapi teise aknatiiva välisel küljel jälle töösse.

„Nelja nädalaga mattis naise ja võttis teise!“

„Egas ta ilma läbi soa.“

„No, kust ta su siis tõi?“

„Eks ikke metsast.“

Vastus ei olnud naljatav, sest lühidelt metsaks kutsuti, nagu Kremerilegi tuttav, üht laanestikast suurvalda kiriku taga, Särgverest edela poole.

„Või nii; ja, ma mäletan, Leenu oli ju väline inimene. — Teie pulmad olid siis varsti peale jüripäeva?“

„Nigulapäa“, vastas noorik, ja ta pahema käe selg tegi nina ümber osava keeru.

„Aga Tõnu lapsed ei üia sind ühti emaks?“

„Mis e m a mina nüüd neile — —“ Mari astus maha ja kastis lapi ämbrisse; tema turvatuha karva juuks, pulstunud nagu vilt, tuli tagasi varisenud räti alt nähtavale, ja kui ta jälle pead tõstis, paistis rätiku sõlme pealt ka tema teine kurguvaoke.

Saks arvas nüüd parajaks juttu lõpetada ja tegi, kui oleks tal järgmisesse tuppa asja, kuna ta siia ainult mööda minnes jäänud peatama. Aga kui ta

tagasi tulles saalist juba läbi ja käega välja mineva ukse külles oli, pööras ta siiski veel ümber.

„Kuule, Mari, kui ma sinu kääst mõne päeva eest küsisin, kes sa oled — miks sa ei vastand?“

„Ma ei taht.“

„Sa ei taht?“ Kremeri bismarcklikud kulmupuhmased tõusid veidi. „Soo — sa ei taht. Miks sa siis ei taht?“

„Niisamati,“ ütles Mari ja asus lapi ja ämbriga teise akna juure.

Herra von Kremer nihkus ukse eest sammukese tagasi, nagu tahaks ta ses küsimuses jalgi hakata ajama, esines aga lõpeks, peale mõnekordist suumaigutust, hoopis teise asjaga:

„No kas ta su vastu ka ea on?“

„Kesse?“

„Prillup ikke.“

Noorik võttis trepi seina äärest, seadis käsile võetava akna ette ja astus üles, et kõrgemate ruutudega peale hakata. Alles sealt pillas vastata, ja Kremeri aimates pidid ta silmad seejuures kõõrdi vaatama.

„Kelle vastu ta's paha on!“

Mari pesi ja herra seisatas veel pisut. Kuna ta pilk nooriku kuju mööda üles ronis pastlakandadest paljate käevarte ja laeni ulatava peani, tähendas Kremer sel iveldaval toonil, mis naljata naljatajale omane:

„Aga kui sa sealt nüüd maha kukud ja kaela murrad!“

Kuid sõnal oli üsna ootamata tagajärg. Nägu, mille noor naine lae alt vana rüütli poole pööras,

oli äkki masket vahetanud, kibeldama löönud, ning huulte vahelt välgatasid harvad hambad esimest korda välja.

„Kellel mu'st siis kahju oleks — ärral või?“

Kremer naeris sabatult ja läks. Tal oli hea meel millegist, misüle ta endale aru ei püüdnud anda. Söögitoast kirjutuskabinetti ja sealt tagasi sammudes venitas vurrukihvad paar korda õige sirgu, ja kui ta seepeale ümariku söögilaua ümber mõne ringi tegi, pidas põidlad vesti käeaukudes ja liputas sõrmi. Kuidagi sattus ta siis ühe aknalaua ette, mille peale nõrk pastlajalg oli jäänud. See andis tale pikemaks, kuigi heatahtliseks uurimiseks asja, viis ta indutsee-riva mõtte aga viimaks ruutude peale, ja kui ta nende selgust nüüd tõsisemalt proovis, siis leidis sealgi märkisid, mis valjumale korranõudele ei vastanud ja millest selle pesija eelkäija töö eramasti vaba olnud. Aga küll ta õpib, mõtles soovilik peremees ja jatkas akende inspeksiooni kabinetini.

Mõne aja pärast leidis Kremeri herra, et ta Marilt midagi unustanud küsimata, midagi, mida peremehel vaja teada, ja ta läks ja küsis, kas Mari ehk nüüd karjasenaise asemel ka lüpsis käivat; küsija ei olla viimasel paaril päeval ise karja juure saanud.

Ta sai jaatava vastuse.

Kas valitseja või valitseja emand tale sõna saatnud?

Mõisast saadetud — ei tema teadvat, kumb.

Kas ta varemalt kusagil mõisa aknaid pesenud?

Ei, see olla esimene kord.

Kas — — kas Prillup pulmadeks oma saunale selle uue ukse teinud?

Herral näis veel muidki väga tarvilikka küsimisi olevat, nad ei tahtnud tale aga meele tulla, nii et ta sennistega leppides juba tagasi pidi minema. Seal aga tabas ta ometi midagi.

„Kas sul veel teisi õdesi koju jäi?“

„Ja, kaks.“

„Nooremad sinust?“

„Üks noorem, teine vanem.“

„No, kudas ta sinu siis nende vahelt võttis?“

„Liina on veel leerimata ja Tiina ei läinud?“

„Aga sina läksid?“

„Kumbki pidi minema — tal jo Leenu lapsed.“

„Soo, soo,“ mõmises saks kuivalt ja asjalikult.

Kui Ulrich von Kremer seepeale jälle maja teise tiiba oli jõudnud, liitis ta pilgu tükiks ajaks ühe suure tindipleki külge kirjutuslaua luitunud kalevil, kuna ta sõrmenükkidega meeleskohte hõõrus. Ulrich von Kremer andis äratundele maad, et rumalusi on, mida kahepäevane vihm ei suuda ära uhtuda, kui inimene „plebsilistest kalduvustest“ mitte vaba ei ole. Ja seega tõusis ta silm tindiplekilt üles ja heitis väiklase mustunud õliportree peale, mis seal veidi halekas valguses teise seesuguse kõrval seina peal rippus. See sõna oli nimelt kord emaliku murega tolle auväärt naise patriitsilik - kõrgi ülemhuule alt kukkunud. —

Pool tundi hiljem istus herra von Kremer söögilauas ja neitsi Vilhelmine ümmardas teda.

Korraga jäi viimane kuulatama, ja kuna ta kuulatas, kerkisid ta juuksekarvad, ja mokad sosis-tasid: „Jeesus!“ Siis mühas minema, et üürikese aja pärast tagasi lainetada, tilisev kastike kätel nagu hundi küüsisist päästetud tall.

„Nad on jo nii frehhid siin, nii fäega frehhid! Ma nägin jo kohe, kui ta jala sisse pistis, et see üks frehh inimeseloom on! — Kas herra teab, mis ta tegi? Istub korruga soffa peale, sirutab jalad fälja, ringutab ja ütleb: Oi Jukuke, küll siin oleks hea laiselda! — Minu nähjes, minu kahe silma all istub soffa peale ja ütleb: Oi Jukuke, küll siin oleks hea laiselda!“

Kuna õnnetu firtin teotatud tiliseja taha nurgalaakesele paigutab, liigutab tema leivaisa aeglaselt lõualuid, neelab suutäie alla ning tähendab:

„Ja, nad on natukene rumalad need külainimesed, neid peab õpetama.“

Õhtul karjataras, kui Kremeri herra valitsejemandaga jutusse sai, ütles ta muu seas: „No, meil on jo nüüd uus lüpsiline Kaie asemel —“

„Ja, lasin selle tulla, on nagu krannim kui mõni teine,“ vastas lüpsiülem.

„Minu aknad on teine ilusti puhtaks pest, paremini kui Kai; võite teda edaspidigi pesema ja küürima kutsuda.“ Ja herra von Kremer juhtis jutu vasikate peale.

Kolmas peatükk.

Järgnevad päevad on kuivad, ja Mäeküla saks käib taas korrapäraselt lüpsi juures, vahel kaksik puhku päevas. Ta ilmub varakult, et nägijaks olla ka eelkäivale jootmisele all kaevukünal. Kuidas nad sinna rüsinale paisu jooksevad ja üksteist müskavad, kuidas nad pinnivad, kuidas vesi nende kaelakoskedest alla mõõnab ja kuidas nende sabad sähvivad, sõõrmed puhivad, kellad parisevad — see kõik on tale draama-elav etendus, mille vastu ta neid seal linnateatris, kuhu ta paar korda talve jooksul ära eksib, mitte ei raatsiks vahetada, niisama vähe kui oma mõirgavat karjasõnni kõige parema orkestri vastu. Ja kui nad seepeale mäletsevad ja unistades laiali suurel õueplatsil seisavad ning ühe ja teise udara alla valge kapp ja kümme vabastavat näppu ilmuvad, siis tuiab Kremeri herra nende vahel ringi, aitab nende sapsudelt kepiga kärblasi peletada ning hingab mõnuga sisse lõhnasegu, mis nende suudest, nahkadest ja soojast piimast õhku imbib. Pikemalt peatama jääb ta viimaks toobri juure, kus Reemeti emand sukavarrastega järikesel istub, lüpsi käiku silmas peab ning valmis on peremehe pärimiste peale kõige laialisemat vastust andma. - Ja kuna nad jut-

tuvad, tuleb Tiiu, tuleb Truutu, tuleb Madli, tuleb veel üks eit ning veel üks noorik ja tühjendab oma kapa vahuse kurnariide rüppe. Üks neist on uus, sellele vaatab saks vahel käte peale ja saadab tale prooviva pilgu järelegi.

Nad ei pane teda suuremat tähele. Ta ei ole nähtavasti saks, kelle ees õiget saksakartust tuntakse. Selle jälgile näib uuski palgaline jõudriud olevat, see sealt Prillupi saunast, sest karjatüdruk naerab, et kui vanamees neist ühel päeval mööda loovinud, saatnud Mari tale Kriimiku nisast piimajoakese järgi, millest saterkuue saba peale nagu valge nõöbirida jäänud. Vaadanud küll korraks üle öla, et mis nad seal turtsuvad, aga läinud oma teed. Saksakartliku erandi moendab mõisas ainult karjane Toomas, kuid selle naine on ka juba viienda lapsega nurgavoodis.

Ja kuna kapad kobrutavad, toober täieneb ja Kuru perenaine veab tütre tagant-tõukel käsivankriga puhtaid pütta pesuköögist üles piimakambri poole, hakkab karjamaa kinkudel mees paistma, kelle vae-sedki silmad juba kaugelt ära tunnevad. Selle mehe ninast hoiab nimelt nägemata käsi kinni ja lükkab seda korrapärases taktis üles ja alla, paremale ja pahemale poole. Ning eemalt vaadates näib, kui oleks kael juba nii peeneks kulunud, et veerlev pea tema otsast potsti maha peaks kukkuma.

Seesinane mees astub teenijate-majasse sisse, mille katuse all piimakambergi aset on, ja kui toobri tulek viibib, siis ilmub teine vahel ka tarasse, et lüpsi lõpu järel vaadata. See on Kremeri herrale märguks minekut teha. Mitte just, et ta teda ei salliks — ei, ta on ju kõigiti tarvilik inimene — aga tema teretamises

leidub midagi, mis pigem nägemata võib jääda. Aasta üheksa eest, kui nägemata käsi veel mitte Kuru Jaani nina ei juhtinud, võttis Kremeri saks ta mõni kord heameelega erajutusse; siis oli Jaani teretus veel eht häälekõla ja silmavaate poolest.

„Kui mina teaks, kuhu see mees oma raha vajutab!“ algab Jaan emandale, kui ta „tere“ asemel „tereks“ on öelnud. „Ette ja ette, ette ja ette — ega muud olegi! Mõjal mõisates, sa kallike — —“

Jaani jutte, mis rahaga algavad ja rahaga lõpevad, tunneb aga emand nii küllaliselt, et ta õnne tänab, kui toober õladele tõstetakse. Piimakambrist, kus tal mõõdupulk sisse on pista ja toobiarv üles kirjutada, pääseb ta varsti.

Ja nõnda lükib päevake päevakesele järgi, ja Kremeri herra käib virgasti lüpsil, ja vanade lüpsjate hulgas näeb ta ka seda ajutist uut, kes tema aknad nii ilusti puhtaks pesi. Kuid ühel lõunal leiab ta selle uue asemel teise uue lehma alt: Pajusi Juula, Mari üleaedse.

„No, mis Maril viga oli?“

„Näpud teisel valusad, tellis mind täna minna.“

„Näpud — soo? Na, see on isegi proua!“

Pärastlõunasel luusil juhtub herra von Kremer mõtetesse süvenevat, nii et ta ennast Kruusemäelt leiab, kuna ta karjamõisa tahtis minna. Vainul, Prillupi värava ees, visatakse kurni. Viskajad on Tõnu lapsed ja nende uus ema. Kõik kolm, iseäranis aga ema, on täie tõsidusega võitlusele andunud. Viimase silm mõedab igakord mõtlikult maad, enne kui hoogu võttev käsi kaika laseb lendu, ja kui mõni pulk ruudust kargab, siis saadab teda trehvaja iseteadlik

„atata!“ Saksa nad ei näe, ei näeks teda ka siis mitte, kui ta lepapõõsa taga varjul ei seisaks.

Ja Kremeri herra ei eksita neid. Ta vaatab heameelega võidumängusid pealt. Ise pole ta küll kunagi spordimees olnud.

Ja kui ta partii lõppu on näinud, lensib tulnud teed tasakesi tagasi, niiske huum silmis ja suu ümber jooneke vallale tikkunud noorust.

Teisel päeval istub Prillupi Mari jällegi mõisataras lehma all, töötõsine ja sõnakehv nagu ikka. Kappa tühjendades vaatab pisut kõõrdi ja pöörab nõksamisi pead tavaliku seesmise kadunuse pärast. Mitte võimata pole, et peremees pilguke hiljem ta harvu hambaid näeb valendavat, paljastatud lõbust seeüle, et Kirjak piimakapa ümber löi. Ja nõnda möödanevad veel mõned lüpsilõunad ja õhtud, kuni päev tuleb, mil Kremeri herra kapatühjendajate seast kitsa kollase naise leiab, kelle käed ja jalad liialdatud väledusega nagu midagi püüavad heaks teha.

Pärast seda päeva hakkas Mäeküla saks arvamine lüpsi juures käima. Hein ja vili kasvasid — aas ja nurm võitsid ta armastuse endi poole. Ta sagendas või kaugendas oma käikusid, ta võttis soost ja rabastki jatku kuni pigimusta jõeni. Aga ta märkas varsti, et ta sellest vähe sai, sest et ta vähe nägi. Tema ja asjade vahele oli miski linik tõmmatud, mis kohe jälle uuenes, kui ta tema korraks katkestas. Mida ta silmitses, see ujus ainult ebamäärastel äärjoontel selle katte taga. Ta aimas ennast kas või tunni aega kadakapõõsasse vahtivat, nägi ja võis arvata, et ta sellele pikka kõnet peab, ilma et Kremer teadlik oleks olnud oma teo põhjusest või tarbest,

sest mõtlemine, tabatav mõtlemine see ei ole olnud. Ja kui ta koju jõudis, meeleliselt katkine põues kusagil salaja kirvendava rahutuse pärast, tundus talle ikka jälle midagi pooleli jäänud olevat, ja ta võitles ahvatlusega, sealtsamast ümber pöörata, et sidumata unustatud otse sõlmata. Üksnes midagi õige tühist, kuid tihti korduvat jäi talle neilt uindunud hulkumistelt vahel meele: ta oli ennast kaua pigimustas rabajões peelitanud ning seejuures kordkorralt kõvemini „Ulrich! Ulrich!“ mõmisenud.

Siis tulid palavad päevad helgete õhtutega, taevas seisis kõrgel, õhk sumises põrnikatest, alt aia-räämast vaabus lõhnapilvi mäele ja kõik näis vedelalt valguvat nagu sulatises. Videvikust keskööni laugles sooviku kohal sina sees kitsuke kuuserv nagu taevataadi pöidlaküüs, tema all luhas lõid mustad vete-silmad valgeid sädemeid, kaasik kapsaaria taga hoidis hinge kinni, sest ööpikk laulis. Hooned kingul aga, nende ümber sala lendlevate nahkhiirtega, need paistsid kui meelisklevad pead lendu aetud muremõtetega.

Neil õhtuil rinnutas Ulrich avatud aknal, vaatles, kuulatas, haistis ja oli nukker. Tema paljas pealagi paistis kuukesele kahvatult vastu ja avatles öiseid lendajaid ligi, nii et ta seda loomusundlikult vahel käega pidi varjama. Särhverest alles tunaeila tulnud, kannatas ta juba üksinduse igavust ning vaibus ikka enam hinge-olusse, mille põhitooniks oli vaikselt valutav lai kahjutunne. Iga õhtuga selgemalt hakkas ta tagasi nägema seda pikka ja kitsast teed, mis nii sirgelt kaugest tühjast nõmmest tuli ja tema tsiku juure lõppes. Ei kivi ega tulpa ta veertel, mis midagi oleks mälestanud — mõnda tegu, head või halba,

mõnda sündmust, õnnelikku või õnnetut, mõnda maitsmist, lubatud või keelatud. Ja kui ta pead pööras ja ettepoole vaatas üle halelilla lageduse, milles ainult kari kirjuid lehma elu esitas, siis nägi ta ehmatades musta katusvankrit lähenevat, eestpääsemata lähenevat, ja mitte väga kaugelt. Ta äigas pealaest üle, nagu külma higi pühkides, tõmmas akna kinni ja kobis sängi, ilma piiblit kätte võtmata. Aga uni ei tulnud. Ja ööpikk hukutas ruudustki läbi.

Kogu öö tegi ta endale etteheiteid. Ta ise, üksnes ta ise oli süüdi. Olud raskendašid, kuid ei keelanud. Ja ihadest polnud ta ilma ning juhused ei puudunud. Aga ta lükkas edasi, ikka jälle edasi, teiseks paremaks korraks, ilma et see parem kord iialgi oleks tulnud. Ta kõhkles, kus kinni oli haarata, ta tõrkles, kus vastu oli võtta — on ju veel aega, on veel aega! Ja nõnda vesistas suud, kui teised maitseid, sest teised olid targemad.

Targemad? Kas see tarkusest olenes? Milleks salata, et tema vahekord pika juukse ja laia riide kohta küllalt õige, küllalt lahe ei olnud? Nad tõmmasid teda ligi, kuid tõukasid ka ära. Ta sallis neid olevusi „erapooletuma vöö“ piirkonnas, nad olid talle ihaldavad võre taga; aga kui ta mõne neist võre sisse mõtles — kohe lõi kartus südamesse millegi ohu eest, mis säärases ühenduses pidi peituma, kohe nägi ta tema kleidivoltides, frisuurikeerudes, kübarasulgedes kõiksugu salapäraseid õudsusi varitsevat. Kas ta ei hakanud omal ajal, mõisa rendilt võttes, seda majagi siin teatava tagamõttega ehitama? Võis ju ikkagi keegi leiduda, kes piskuga leppis või ise

jatku tõi. Kuid vaevalt jäi ta mõne ette vaimus seisma, kui juba hoiatav käsi teda sabast rebis! Muidugi märgati tema võimetust ja käidi temaga sellemääraselt ümber. Ühele oli ta „ainult Ulrich“, teisele peaaegu koomilik kuju, paljudele ep olnud teda üleüldse olemas. See aga sai jälle tema le tuntavaks, nii et ta sarved sisse tõmmas ja karpil puged. Ning seal kiratseb ta nüüd haudjatel öödel elada neist vähestest mälestuse-raasukestest, mis talle nooruse-aastaist jäänud, kui ta septembri- ja märtsitermiinidel veinituju teiste omaealiste õlul mõne öise rumaluse linnas kaasa tegi, mida ta tagajärel pealegi igakord õiglaselt kahetses.

Nii siis külgesündinud kütkepelg? Mine tea. Talle tuli kauguse udust väike Frieda meele. Ta targes veel tänapäevgi kindel olla, et ta ema õmbleja võre sisse oleks võtnud, kõige legaalsusega muidugi, kui tingimised vähegi päri oleksid olnud, kui otsustavast suust mitte hävitav sõna poleks langenud: „Ja, Ulrich, miks mitte; hakka aga siis kingsepaks õppima, milleks sul aastate poolest ehk veel aega on ning vaimu- ja hingelaadi järel huvi peaks olema.“ Ja kui mitte väike Frieda seepeale ise poleks kirjutanud: „Ja, Ulrich, aga sa tead, minu töö eest maksetakse nii vähe...“ Millega side vormivabakski ühenduseks nende vahel katkes, sest et neiu Frieda sündsamaks pidas kingsepale mehele minna, kes ametit juba oskas.

Järgnes sellest ehk — õndsas lese proua von Kremeri, sündinud kontessa Lützeni psühholoogilise hüpoteesi kinnituseks — viimati tõesti, et tema poeg, vähemalt oma erootilise tundekoosiga, ennem

all kodus oli kui üleval? Ulrich pidi järel andma, et selles tuumake tõtt peitus, et see rüve ja rüssak altilm, millega ta igapäev kokku puutus, teda kuidagi häälistas, vast ehk just selle üditerve rüveduse endaga. Kuid kas oli tema siis mõni veider erand? Võis neid siis nii üpris palju olla, kes näituseks muiste oma rüütliõiguse madaluse tütarde kohta — õiguse, mille soetaja ometi kindel vajadus pidi olema — jätsid tarvitamata? Ja kui üks tema Särgrave üleaedseist, vana aus Suurpalu Radeck, linna sõitis, siis võis talle kergesti juhtuda, et teatud maanteetalust paks perenaine tuli ja tõlda peatas: „Ole va hea mees ja too mulle Karu poest õite kolm naela muste villu!“ Ja kas siis vend Heinrich, kellest muigati — — kuid ei, see näotus ei puutunud siia. —

Jgatahes — must vanger lähenes, ja aeg oli aru pidada, kuidas endale nii kaua tehtud ülekohtu vähegi tuleks parandada.

Ja Ulrich pidas aru — öö öö järgi, külleti ja seliti. Öölaualt pistis vahetevahel palukese saia suhu — ka karp hapukaid komvekka seisis seal varuks — ja kui padi pea all kuumaks läks, mis iga kümne minuti takka sündis, siis pööras teise ümber ning nõutas ka vaiba alla, teda jalgega õitsutades, pisut jahedust.

Üleval lae peal aga siuksusid hiired ja närised rotid. Neil oli seal lahe elada kaheksas tühjas toas, pehmeil liivapõrandail, ruumides, kus kinnilöödud akende pärast päevalgi suursugune poolpimedik valitses, — niisama lahe ja lõbus nagu valitseja kanadel, kes seal koludest improviseeritud õrtel öömaja pidasid. Ja kuna Ulrich saia mugides, kompvekki imedes ja

patja pöörates oma elu pöörde kallal sepitses, kuulutas kukk talle ülevalt iga kahe, kägu kõrvalt aga iga poole tunni tagant, kui palju tee tema ja musta vankri vahel jällegi lühenenud. Seesinane kägu istus nimelt Reemeti Schwarzwaldi kellas. Tema häält võis herrasruumidesse selgesti kuulda, sest et suurel paepõrandaga vahekojal, mis maja pikiti poolitas ja mille taga kõrvuti valitsejapaar ja kokapiiga elasid, väga hea akustik oli — nii hea, et neitsi Vilhelmine öised karjatusedki—teda vaest kohutasid kuumal ajal traagilikud unenäod — köögi kõrvalt siia ära kostsid.

Magama uinus Ulrich alles pärast kolmandat kukelaulu, kui koit hämariku põsed ammugi lõkkele suudelnud ja noor päev kosisid otsides saali luitunud mööblitel uidas. —

Herra von Kremer viibis nii küpsiküüsi oma seesmise murrangu juures, et ta nädalaga sassi läks ja laupäeval, teda reedeks pidades, Särhveresse unustas sõitmata. Sel päeval aga toimetati tema korteris, elaniku äraolekut tarvitades, tavalikult suuremat harimist, ja nõnda juhtus, et küürija pärale jõudis, kuna Vilhelminel veel käskugi ei olnud hobuseid rakkesse lasta panna.

„Ei,“ luiskas Kremeri herra teenijale, „ma ei mõelnudki täna Särhveresse sõita, ma sõidan õhtase masinaga linna. Aga Mari töö ei tülita mind, ma võin välja minna, kui ta viimse toa käsile võtab ja esimene veel mitte kuiv ei ole.“

Ja nõnda asus Prillupi noorik magamiskambris töösse, kuna saks kirjutusekabinetis prillid ette pani ja kõik oma tähelepaneku ühe majapidamise-raamatu arvudesse süvendas.

Nende vahet oli kaks suurt tuba — nad ei eksitanud teineteist tõesti mitte.

Herra von Kremer töötaski tüki aega täie rahuga, siis tõusis äkki üles, võttis prillid maha ja läks otsustaval sammul Mari juure.

Mari põlvitas põrandal ja liigutas nuustikut rüt-musega, mis mitte kaugel ära ei olnud põhjusemõttest: jumalal päivi, peremehel leiba! Ta ei vilistanud täna, vaid mälus üht nõoriotsa närida, mis tal lõuga mööda alla liperdas. Küljega lahtise ukse poole olles, pidi ta teisest toast tulijat märkama, ei tõstnud aga pead ega praotanud teretuseks suud, nagu kartes, et aja-viide hambist kukub. Ta pea, käevarred ja kael poole rinnani olid paljad, pruuni ja valge ihu peal helmendas higi, takune särgijatk ülespööratud kõrtsiku all jättis pringid sääremarjad katmata.

Läheneja, kes kavatsetud sõna keelelt kaotas, ulatas äkilise impulsi tõukel käe hepitades nooriku kurgu alla. Ta arvas välguvalul neid kahte vaokest pihus tundvat ja põial puutus lõualoti sooja pehmust, kuna imelik uus, imelik noor, imelik uimav higilõhn talle pähe tõusis. Aga mitte nii väga see kõik ei närvetanud Ulrichi nõnda, et ta kätt tagasi nähvates abitud seisma jäi, kui palju enam raatsiv peapööre ja lustaka aiatusega ühendatud naerupilk, millega tema julgust vastati. Kõrvus kohisev ja silmis virvendav veri mõistatas sellest talle leiu välja, mida ta õieti jhkas, mida ta uurides tulnud otsima; kuid nüüd, teda vastu võttes, nõtkusid ta põlved ehmatuses ja süda andis nõu pageda.

Seda ta tegigi. Köörija ümbert ringi üle märja põranda tätsates, pööras tulnud teed tagasi, ilma et

kumbki sõna oleks viiksatanud. Ta hõlmad olid kentsakalt kohevil, otsekui peituks nende all võidetud saak, mida ta ihnelt tõttas varjule viima.

Ta istus seepeale söögitoas veerand tundi üsna vagusi, ristis käed põlve ümber, silmakortsudes ja suunurkades arg-salalik lõbu, liikmetes magus väsimus. Viimaks hakkas ta mõtteta pea mõtet kordama: Teine kord edasi — teine kord paremini! Ning järgneva veerand tunni pärast tuli talle meele: Mul on seal öölaual plekktoos hapukate kompvekkidega — oleks ma kompveki võtnud ja talle suu peale hoidnud nagu kutsikale: ta oleks naerdes näuhti vasta võtnud! — Ja Ulrich kahetses, et see tegemata jäänud.

Aga kompvekid olid seal, ja Mari oli ka veel seal — ?

Ei, parem teine kord.

Mitte muuta, mis on, mitte silmapilku rikkuda!

Ja ta jättis kompvekid ja pööras selle juure tagasi, mis oli, ja hakkas hellalt parema käe pihu ja päkka silmitsema. Nii hea oli istuda ja endale pihku vaadata, mille nahk ikka veel sooja kõdi tundis nagu udusule paitusel. Ja äkki haistis ta seda higilõhnagi jälle ja pani silmad kinni ja laskus peaga toolitoele. Näis, kui tibaks ta vurrutstest õnne maha, tilk tilga järgi paremale ja pahemale poole.

Ent korraga tundis Kremer elavat liikumisevajadust. Ta meelest oli, kui peaks ta saagiga mujale kaugemale minema, et seda uues kohas vaadelda. Tema kärsituma helistamise peale ilmus Vilhelmine, põllenurgaga käsi kuivatades.

„Laske obused ette panna!“

„Juba? Härra pidi jo õhtu faksali —?“

„Ei, ma sõidan siiski Särgvere.“

Aga „Särgverel“ oli täna isevärki halb kõla Ulrichi kõrvus, kõla nagu pragunenud klaasil. Ja ühtaegu torkas talle pähe ta õdede vend Heinrichilt saadud pilkenimi „kolm pinguini“. Ning kummagist nimest heitis ta põue nagu kirmeke tusakarva kartust. Vilhelmine polnud veel õieti uksestki, kui Kremer Särgverest taganes ja sõidu eesmärgiks jällegi linna valis. Milleks raudteega, võib ju ka hobustega — napilt kolmkümmend verstakest! Ja tõllas oled üksinda, istud enesega eneses, mõtled ja kavatsed mõnusalt hällides.

Aga uued riided on kapis, ja kapp magamise-kambris — ?

Ta läheks ju niikauaks eest.

Kuid ei — mitte täna enam — mitte enam jälleenägemist — —

Ja Vilhelmine pidi ülikonna kabinetti tooma, kus Kremeri herra vahetuse ette võttis, ehk küll tualetiruum juba valmis ja kuivgi oli.

Kui Mäeküla mõisnik, tolmumantel seljas ja must viltkübar peas, teenija saatel lahtisesse tõlda astus, mille põlle Vilhelmine teatava pühadusega, mislābi ta iseennast austas, tagantjārgi haaki pistis, silmas saks keskmisel saaliaknal inimest, kes nina ruudu vastu lössi vajutas. Kremeri pilk oli ainult riivav, ta arvas aga siiski nägevat, et vahtija pruntjas suu luigutavalt liikus.

Siis oli ta toosi isegi leidnud! — See õnnestas lahkujat. — Selles oli midagi, mis neid veelgi lähendas. — Selles oli usaldust, intiimsust — —

Ja korraga uskus Ulrich, et ta esimese kompveki ise talle suhu kukutas; hoidis suu peale nagu

sülekoerale suhkurt — — tema aga naerdes näuhti! Ja kuna tõld akendest mööda ümber nurga veeres, jäi sõitja rõõmsalt oma kutsarile selga vahtima, nagu oleks lõbus etendus Peetri heidele kulunud krookekuue pleekinud piha peale joonistatud. Ta ei pannud tähele, kunas karja-Tooma kriimud lapsed, juba varakult ootel seistes, värava lahti tegid, ta ei näinud, et hobuserautajad sepapaja eest teda teretasid, ning tõllake oli teelahkmelt juba versta maad Särgvere poole sõitnud, enne kui ta eksitust märkas.

„Pea, Peeter, ma sõidan jo linna!“

Peeter laskis kõrvisid tükikese teed edasi sörkida, pingutas siis ohje ja puristas „tprr!“ Kulus veelgi natuke aega, kuni ta kõhn habetu poisinägu pika kaela otsas pooliti peremehe poole pöördus.

„Ah kas linna või — ?“

„Linna jah, — ma sõidan oostega linna.“

„Ah kas oostega või — ?“

„Ja, oostega, — ma sõidan täna oostega linna, mitte masinaga.“

„Ah või mitte masinaga — ?“ Ja Peetri rippuv lõug vajus veelgi alamale, kuna ta väiklane pea kukla-auguni ulatava kutsarikübara sügavuses näo aeglaselt jälle ettepoole viis. Peeter saatis pika silitava pilgu ruunade teravatest selgadest üle — need ei olnudki sõidu-, vaid ainult paremad tööhobused — ja kohmas siis võrdlemisi järsult:

„Aga mol ei ole kaeru kaasas.“

„Kaeru võid linnast või teel osta — ma annan sulle raha.“

Peeter hakkas juba ümber käänama, viitles aga jälle.

„Aga mol ei ole omal leiba ega raha kaasas.“

„Eks ma anna siis sullegi natuke raha.“

„Ah molle või?“

„Nojaa, — ega sa's ööseks linna jää — puhkad ja lähed kohe tagasi.“

Oldigi siis nii kaugel, et sõit õigele teele ja sealt linna poole võis algada.

Neljas peatükk.

Herra von Kremer viitis Tallinnas mõnusa pühapäeva ära, käis Kadriorus jalutamas, kuulas Bade-salon'is muusikat, sõi Hotel du Nord'is õhtust — ikka üksinda, sest vend Heinrich oli Särhveres ja võõra seltsi järele ei tundud ta vajadust — ning magas mõlemad ööd kuninglikult väikses sissesõidukorteris, mis tal Särhveres omadega kokku Laiale uulitsale oli üüritud. Ainult kavatseda ei saanud ta midagi, nagu ta tulles lootnud. Tema kavatsemisega oli lugu ikka nimelt nii, et otsus sigida ei tahtnud, sest et mõtted, vaevalt koondatud, lähemal järelvaatel taas lendu pistsid nagu püütud kärbsed, kui pihu praotad.

Ent Mäekülas mõtles ta katseid jätkata, ja nõnda liikus ta esmaspäevast peale jälle siin, õhtutel endist viisi lahtisel aknal istudes. Ööpikk oli kapsa-aia tagant ära lennanud, tema asemele aga kägu ilmunud, ja selle virged monoloogid tegid talle ergutavat säru: kaasikus elas tal nüüd väike mõttekubjas. •

Õieti teadis ta ju, mis teha, ja oli kindel, et see tegemata ei jäänud. Tagasi ta enam ei saanud — see tunne oli temas tõetundeks kasvanud.

Muidugi peab temale meelega mõistma, aga nad ei ole ju mitte nõudlikud siin looduse rüpes,

liiategi need saunades, eriti need siin sooveerel, kes kirikusse minnes üksteiselt kingi ja rätta laenavad. Ei, see täpp ei teinud vanaherrale muret.

Kuid seal oli midagi muud, mis väljajaadet tumestas, mis märklauda hämarusega looris, ning sellest videvikust tuksatas vahel nagu hoiatav näpp üles — hoiatav või koguni ähvardav?

Kremer arvas esiti, et see ehk kõrgema käsuõpetusega ühenduses seisab, ja juurdles järgi. Aga ta rahustas end varsti. *Nitimur in vetitum* (niipalju oli tal Toomkooli Ladina keelest veel tallel) — sest see on lihalik. Kui needki seal paksus raamatus, mida ta õhtuti luges ning kaunisti tundis — kui nemadki, ja kõige suuremad ning tugevamad neist, otse pühaduse palge ees seisjad valitud — kui nemadki aina inimesed olid, kes kõndides komistasid — mis siis kõnelda nõdrukestest nagu mõni Ulrich von Kremer Mäekülast — mis kõnelda ussikestest! Sest milleks oli siis usk ja milleks kahjatus? Keegi ei komistanud ju meelega, keegi ei kukkunud üleannetuse pärast. Kes Ulrich von Kremeri minevikust üle vaatas, kes selle õige pika katseaja prooviva pilgu alla võttis, see pidi seda ära nägema. Enamgi. Ta pidi tunnistama, et Ulrich von Kremer kõige väetimate killast ei olnudki, et ta võidelnud oli kui mees. Aga kõigel siin ilmas on piirid. Korraga ei saa enam. Muudkui inimene peab alandlik olema ja päästeankurt mitte silmist kaotama.

Ei, siitpoolt see eksitav näpp ei tõusnud. Ta kordas oma paksust raamatust ühte ja teist lugu, ühte ja teist õppekohta järgi lugeda, ning leidis igalt poolt kinnitusi oma seisukohale. Ei võinud ju teisiti ollagi. Isegi

laused mis ta enne pisut teisiti mõistnud, pöördusid nüüd, lähemal ja sügavamal uurimisel, mõttega tema poole.

Aga kust ta siis tõusis, see näpp?

Kägu kukkus ja Ulrich jõudis aegamööda jälgile.

Der Anstand. Der höhere Anstand. Sa oled Ulrich von Kremer. Vaese saunamehe naist salaja ära petta, tema selja takka — see ei kõlba. Nõnda teha kse, aga sa ei ole mitte see või teine. Kuhu sul see ometi meelest võis jääda! Suurpalu Radeck'gi — tulevalgel vaadates ja valjuma mõõduga mõõtes auliselt mitte just mõni hiilgus — temagi lasknud eite pigem tõtt tunnistada, kuigi alles hiljem. Ei, Ulrich, sa pead talitama kui aumees — saunikugi ees kui tõsine aumees! Ja mitte pärast nagu Radeck, vaid ette: pead Tõnuga lihtsalt kokku leppima — jawohl!

Kremeri rind läks kergeks, ta otsiv hing hoidis tõtt pihus.

Ja Radeck'ist oli ta üle.

Aga see on parem ka muu pärast. Ta oli ju terane see laps, ja mitte suu peale kukkunud. Kuid mine tea — kogemata — mõni tühine asjake — mõni kõrvaline juhtumine — — saladusel on sabasi, mis otsapidi vahel välja ununevad. — Ning tema jälle — see mees: mine tunne inimest! Pealt näha vagane ja mõistlik, aga kui vihastab, kui tigidus põue poeb — kes ette võib teada, ta ise ka mitte! Siis aga: mõni kivi öösi aknast — õnn veel kui mitte tükki tina — või punane kukk katusele! Neid ei või kunagi uskuda, kunagi täiesti uskuda ja usaldada — neil on ikka üks vimm meiesuguste peale! Nii

aga: kui kõik õiguslik ja seaduslik, kui kogu vahekord legaliseeritud — hakaku siis veel üks ühele või teine teisele hõlma! Siis võib haljas riistake öölaua sahtlis kas või laadimata seista.

— — Teadagi, selle eest tuleb temale tasu anda. Tal peab sest tulu olema — temal nagu teiselgi. Huvide tasakaalus sisaldub rahu tagatis.

Kremer polnud aga veel sugugi selgusel, kuidas seda asjakülge korraldada. Ta võttis endale aega ja pidas aru. Ning jällegi pääsis Ormuzd tema rinnas Ahrimani üle võidule.

Välja minnes eeldusest, et tasuandja mitte rikas ei ole, hakkas ta kavatsusega kaumis madalast peale. Rent kinkida, nagu Radeck kuuldavasti? — Aga seal oli täistalu, siin ainult kuuendikukoht. — Küllast siis kuuepäevane? — Aga neid oli tal ainult kolm ja ühegi rendileping ei lõpnud nii pea. — Môisa võtta, — Peetri asemele kutsariks ja tallipoisiks, — muidugi parema palgaga? — Aga naisemehe korter puudub, — alttoa paar kambrit on neid paginal täis, paarisi, vallalisi ja lapsi, ning pesuköögiga ühendatud vihusaunaski elab üks poiss lese emaga.

— — Kahju, et kõrtsi ei ole — ja, sest on kahju! Mis siis oleks viga: päris tavaliku rendiga sisse — näe küllamees pealegi! Aga mis parata — naabri-valla kõrts otse piiri peal ja kirikutrahter mitte kaugel teisel pool!

— — Või teeme ehk sulaga? — Kõige lihtsam, kõige puhtam — mis?

Kuid ei! Sellele mõttele tõugati kohe vastu, ja tugevasti. Näiks ju nagu kaup — nagu õine kaup linna uulitsal või teatud asutuses. Ei, seda mitte, ei

kummalegi sula — ei kummalegi paljalt pihku, leidub teisigi vorme!

— — Ja ülepea, Ulrich: ära ole nahkjas, ära tingi! Sa pole rikas, aga ka mitte vaene või ihne. Määra neile, mis nad õnnelikuks teeb — õnnelikuks ja tänulikuks!

Aga mida siis näituseks?

Noh, hm — kuuluta kohad sügise müügile! Tahtsid seda küll alles paari aasta pärast teha — nende endi palvel — nad on siin ju nii kõhnakesed kõik, aga võid ka kohe, see on sinu õigus. Ja siis üks kingitusena noorpaarile — minugi pärast üks väikemaist! Sest vähemalt pooltest vanadest ostjaid ei saa, see on kindel.

Nõu meeldis vanaherrale, ja ta pidas temast tüki aega kinni. Aga seal kerkisid kaaluvad mõtlused vahele. Mis siis, kui ühendusel pidet ei ole? Kui aasta või paari pärast — ükskõik mil põhjusel — lõpp tuleb! Nemad kui mina — inimesed oleme kõik kolm — —

Kuid selsamal pilgul pisteti Kremerile midagi pähe, mis ta silmad suureks vedas ja käe põlve peale laskis laksuda. Ise kähyas istmelt.

Korras. Ainult nõnda. See on alus, mis kannab.

Ja ta meelest oli, kui avaneks uks ja sisse astuks tuttavalt ja koduselt naeratades see suur laps.

Nii oli aus. Teol oli kõrgustki. Mitte igaühe hoolde ei usta säärast elusoont, pealegi rahalise tagatisteta, sest kust ta seda võtakski. Otse hea õnne peale, täie riisikoga! Asi nõuab nimelt enam annet ja oskust kui pealtnäha võiks arvata, ja Tõnu, tossike — — aga olgu — meie mestame!

Ja n e n d e külg! — Ma usun (herra von Kremer naeris ja vaatas kentsakalt paremale ja pahemale poole) — ma usun, nad võivad rahul olla, kui nad pilgu Jaani peale löövad! Nad võiksid tänulikudki olla — ja tõepoolest, seda nad võiksid! — —

Ta hakkas tõeleidja ärevusel nurgast nurka sammuma, käed püksitaskutes ja turi kõrgel; mõned üksikkarvakesed pealael mängisid tuule liigutusel. — — Teadagi; aate teostusel on oma kisud, ja kaunis tüsedad. Jaanile tuleb kautsjon tagasi maksa — kautsjon ja ette võetud raha. Viimast võib ehk vähehaaval kohe hakata kahandama ja kui sügisel rikkam rüpp, siis oleme jüripäevaks tasa. Kuid kautsjon — see nõuab iseäralist operatsiooni, ja mitte kerget — paraku mitte kerget. — — Aga olgu — meie võtame selle ohvri kanda!

Ta jäi peegli ette peatama ja vaatas julgelt teisele Kremerile silmi. Ta tundis, et nende vahel nüüd üksmeel valitseb. Ja selsamal seisul täiendas ta oma mõttekäigu lõpule.

— — Jaan muidugi läheb ära, siis annan Kuru kuuendiku neile. See oleks veel peale kauba. Selle järgi on mõnigi maias olnud. — Ja kui ma veel edaspidi lehma rohkendan, siis — — na ühe sõnaga: Der Vorhang kann aufgehen!

Ta võttis kepi ja kübara ja läks jalutama.

Aga eesriie ei tõusnud ja Tõnu ei ilmunud. Puudus kutsuja. Kremer lükkas kutse päevast päeva edasi, teadmata, mil põhjusel. Ehk olgu siis sellel, et homme parem näis kui täna ja ülehomme veelgi parem.

Ühel hommikul silmas ta männiku all Tõnu ja hüüdis teda. Aga kui mees tuli, polnud hüüdjäl midagi öelda.

„Ah tühja — meelest läks!“

Tõnu arvas, et ehk võlg, ja ütles: „Mis mul vajaka jäi kevade — eks ma tasu suvetööga ärrale ää.“

„Ei, ei, see oli miski muu asi,“ vastas saks juba minekul. „Ehk astud üks õhta kunturi sisse, küll ma siis ütlen.“

Tõnu astus „kunturi“ — see on Kremeri herra kirjutuskabinetti — teise päeva õhtul sisse, tuli aga vist vara, sest saksal andis üsna mõelda, enne kui teadis peale hakata, ja siis küsis ainult:

„Ah soo — kas sa Reemetiga kahaheina pärast juba rääkisid?“

„Reakisin küll.“

„No kust ta sulle lubas?“

„Eks ikke soost, kust mujalt.“

Vanaherra vahtis aknast välja ja mõmises midagi, kuuldus peaaegu nagu: „Võiksid kõrgemastki saada,“ kuid selle peale vanduda ei võinud Tõnu mitte. Ja siis ütles korraga:

„Kuule, Tõnu, sa võiksid õige sügise mõisa põldude ligidalt kõik berberitsipõõsad välja juurida. Särgvere ärra luges ühest raamatust, et need olla viljale väga kahjulikud. Neist akatagi kõrreviljale see roostehaigus külge.“

„Aga sügise tulevad korudnikud linnast ja maksavad marjade eest ärrale raha.“

„Ah need kurgisoolajad? Mis nad raiped mulle maksavad! Kahju kümme korda suurem. Võid jo peale akata, kui nad tänavu ära on käind. Aod võta omale.“

See oli kõik. Ja sügiseni palju aega. Tõnu ei mõistnud, mis häda tal nende paburitsidega juba praegu oli. — —

Järgnevad päevad elas Ulrich loiult imelikus umbes tusas. Ta ei saanud endast aru, midagi temas pidi asemelt ära olema. Kõik oli joones, ja ometi mitte! Süda oli valmis, ja ometi mitte! Ta ei näinud enam miskit näppu, ei hoiatavat ega ähvardavat, ja tammus siiski paigal. Mis see võis olla, mis see veel võis olla?

Häbenes ta neid? Neid mõlemaid ja muid?

Ei, vastas ta naeratusega, mis põlgtusest liiga kaugel ei olnud. Nemad ja nad kõik siin — nad võisid temast mõelda, mis tahavad, see ei teinud talle sooja ega külma. Nende pärast oli ta ennegi olnud ja teinud, kuidas ja mis ise heaks arvas, muidu peaks ju hobuseid ja vareseidki häbenema. Kolm hinge ainult ei tarvitsenud seda teada — need kolm Särhveres — need kolm pinguini, ja neid teadmatuses hoida ei võinud ju raske olla.

Aga Kremeri herra istus lahtisel aknal ja meeliskles edasi, ehk küll kõik joones oli, ja tema mõtlemisel ep olnud enam õiget sigi, sest et kukulind kapsaia taga varsti vaiki jäi. Vist lendas see jälle kuhugi ööpiku asemele, ergutust laulma mõnele muule visavõitu peale.

Kuid käolegi tuli asemik.

Aga see ei laulnud, vaid naeris.

Ta mõhitas all soos naerda, nagu näeks ta sealt mõnd ennenägemata narri.

Mäeküla saks pidas teda esiti linnuks, sokuhäälega linnuks, hakkas aga viimati uskuma, et see inimene on — inimene või mõni sarnane elukas. Ta arvas tema sagripead ja kikkhabet, ta tõmpnina ja peiarisilmi nägevat, ja kui ta pilku teritas, siis seletas veel mehikese sõrgu ja sarvemukse.

Nüüd löi Mäeküla mõisnik rusikaga aknalauale ja tõusis üles, kumbki kihv põse peal otsuskange teguvõime. Pilada ta ennast ei lasknud.

Ta ei saanud aga veel teole asuda, ta mõõtis hoogu võttes alles oma nelja toa ühist pikkust, samumudega, millel raudne kôma oli. Seal lögistati kuskil linki. Kremer läks ja avas. Kabineti lävel seisis Mari, korvike käevarrel.

„Ma tõin ärrale mune, aga köögis põle inimesehinge, uks on lukus.“

Ta vaatas saksale suhu, mis lahti oli läinud, aga et sealt vastust ei tulnud, siis jatkas seletust:

„Ehk ärra võtab ise vasta, mul põleks aega oodata, pean kirikupoodi minema.“

Ainult käega tähendati talle, et ta sisse astuks, ja kui see sündinud, vaigiti talle veelgi näkku.

Kremer oli tõesti pisut agrane. Ta nägi Mari esimest korda paremas riides ja nii puhta, nii imepuhta näoga. Silm selles puhtas näos tuli säärasel selgusel esile, et siniseid kristalliseid musta tera ümbert võis lugeda. Päevatuski oli maha pestud, nii et kael ja lotike lõua all ainult vähese varjundi võrt valgemana paistsid. Midagi perutavat pidi ka värvides olema, mis noorik peas ja ihul kandis, kuigi need nägija vaate ees vahetumalt ühte valgusid ebamääraseks uduks. Selgemalt teatavaks sai talle üksnes tumepunane tanutt, sest see õõgus nagu üksik süsi kollaka tuha sees.

Et midagi teha, võttis Kremer Mari käevarrelt korvi ja jäi seda sangapidi kahe näpu otsas õieli hoidma, nagu sisu raskust kaaludes.

„Ma tahaks korvi tagasi saada,“ tähendas Mari temale omase välगतava naeratusega, mis sädeme-

sarnaselt ühtlase tõsiduse seest hüppas ja sinna jäljetult jälle kadus.

„Tagasi — — soo — — na, siis laome nad siia — —“

Kremer pistis korvi pahemasse kätte ja hakkas paremaga mune paarikaupa kirjutuslauale ridama. Aga vist oli ta tegev käsi ennatlik, sest üks muna kukkus maha. Mõlemad isikud vaatsid sellele järgi: juba tekkis vanaherra saapanina ette suur kullakarva silm.

Ainult pillaja naeris, vilge puna põskil, pealt-nägija aga jäi tema oote vastu üsna tõsiseks.

„Lubage“, tähendas noorik, võttis saksalt korvi ja ladus munad rahuliku väledusega rohelise kalevi peale. „Viisteist paari — — sellega kokku.“ Ta näitas näpuga põrandale.

Mari mittenaermisest seesmiselt kinnitatud, suutis herra von Kremer oma sõnale teatava naljakirme peale panna, kui ta maha vaadates küsis: „Aga mis me sellega teeme?“

„Ma võiks ära koristada, kui — —“ noorik löi pilgu ringi.

„Ei, ei — ma ütlesin aga nii soota, — küll Vilhelmine koristab ise.“

„Ehk minestab ää, kui näeb?“

„Küll ma äratan ta jälle elusse.“

Ettekujutus sellest äratamisest näis võimsalt Mari naerulihakseid liigutavat, sest nüüd valgustas välk laialt ja eredalt iga joonekest ta puhtakpestud palgel. Ta silm säras, ja harvad hambad tulid nähtavale, ja rohke rind ilmutas peidetud elu.

Selles aga oli midagi, mis Ulrichi teadvust kahan-
das. Ainult undamisi mäletas ta minut hiljem, et ta

Marile suuremat raha pakkunud, et sellel tagasi ei olnud anda, ja et ta paberi talle siiski pihku pigistas, vist kogeledes, et noorik ju edaspidigi jälle mune toob. Selgemalt meeles oli tal, kuidas ta ust avaja käevarrest äkki kinni kargas ning häälega, mis talle endale võôras, valju karuse häälega käsutas:

„Ütle Tõnule, et ta homme kurturi tuleb — —
üttele, et ta juba täna õhtu tuleb!“

Viies peatükk.

Kui Prillup „kunturist“ tuli, ei targenud ta oma puudlinäole tunnetekohast ilmet anda, niikaua kui herrasmaja aknad liig ligidalt talle selga vaatasid. Ta hoidis ôlanukid kõrgel, pea maas ja pikad koivad pugeval kõnnil. Alles paarisaja sammu pärast vahtis tagasi ja naeris. Astus siis jälle, vahtis jälle tagasi ja naeris jälle. See sündis veel kolmat korda ja põhjalikumalt, kui Prillup sarapiku äärt mööda kingule jõudis, millega Kruusimäe kõrgendik algas. Siis ajas enese täiele pikkusele, tunnistas tüki aega tõsiselt ehas punavat maja, kiskus, hammas huulel, mõne ettevalmistava lõusta ja laskis siis vabisedes midagi vallali, millel imelik sarnadus, oli siili podinaga. Ja sellele kugistas vahele, käed kramplikult niuete ümber:

„— — Nalja! — — Nalja! — — Vaja kõigile reakida!“

Prillup sammus alles edasi, kui ta valingust täiesti vabanenud, ning minnes lõi märjad silmad ringi, kas ei näeks kedagi, kellega hakatust teha. Aga tee oli tühi eest ja takka. Põsenukkideni ulatavas rõhmases karvandikus püsis tal suure naeru jäänusena veel kauaks muigevirvendust, kuni üks uus mõte selle ajutiselt kustutas.

— — Või kelmas teine? — — Tahtis aga nii narrida? — — Noh, et liiga noor vananässile? — — Et mis ta peaks vastama? — — Et kas pätajalg, kui kuuleb — — ?

Ta vahtis vildaku peahoidega pastlaninade peale maha ja laskis endal uuesti kõik mälust läbi käia, mis ta kuulnud ja tähele pannud. Nähtavasti jõudis ta aga otsusele, mis vahele vilksatanud mõtte pelgu ajas, sest juba löi ta karvane palg jälle lustakalt loitma. Korraga pistis näpud habemesse, tõstis niiske tordi nina alla ja nohistas nuusutada — — „Äm — — äm — — pagana märjuke! Ise nagu susla, aga näe, mis rõngaid teeb südame all!“ — Prillup oli kontoris kaks õlleklaasitäit portveini joonud ja suu pühkimata unustanud.

Kuna ta nüüd naerukil värava poole lonkis, parema käe põial otseti südameaugus, kus peremehe märjuke lõbusaid rõngaid tegi, ning kindel otsus peas, kunturis kuulnud hullu nalja soojalt lähemale vastutulijale jutustada, et teisedki saaksid naerda, juhtus talle äkki midagi, millest ta endale aru ei teadnud anda. Ta keeras teelt kõrvale, ning seal, kus kolm üksikut kaharmända kingu liivasel rinnakul kasvasid, seal võeti tal järsku jalad alt, nii et ta seliti täiel pikkusel kidurale murule langes.

Piimad!

Prillup jäi eha sisse vahtima, pärani silmil, vagusi kui noff, käed risti pea all. Taevakaar küdes veel igakarva punases ja igakarva kollases, ühel pilverünkal keset kaart, kuju poolest nagu kahepeaga must vapikotkas, olid nii herehiilgavad piirjooned, kui seisaks lind avanduse ees, kust taevariigi sära

talle selga paistis. Veel teisi taevaloome nihkus lõunast kumavalda, mõned sarnased maistele, mõned võhivõõrad, ja lõid servist loitma, kui kotka kohta jõudsid. Kuid aegamööda halenes hiilgus, värvid võtsid ikka enam tuhmi sekka, ning Tõnu palg oli viimaks sinine kui villisurnul.

Ta aga pikutas edasi oimu liigutamata. Käsi ja kaela mööda vilasid väiksed mustad sipelgad, sest peaga oli ta nende praolise pesa ligi sattunud, ning üks vidises praegu habemest ja huultest põigiti üle.

Viimaks ometi tundis Prillup kôdi, häigas paremalt ja pahemalt poolt ning tõusis istukile. Siis vehkles rämpakalt silmade eest, nagu sääska tõrjudes, ja hüppas püsti. Ja nüüd mängis ta karvases näos jälle midagi endisest naerust.

Agaga kui ta teele tagasi jõudes. Otsa vanameest eel nägi kõmpivat, kimp rehavarrepuid õlal, ei tõtanud ta temale mitte järgi, ja kui talle vainul Väike-Jüri Krôôt vastu tuli, ei olnud Tõnul ka temale midagi rääkida. Ta sammus otseteed Prillupi värava poole, nii iseeneses, et ta kiigest sülla kauguselt mööda läks, ilma Pajusi plikade teretust tähele panemata.

Väravas keksis talle Kaaru vastu, mitte ainult saba, vaid poolt keha väntsutades; ta paljastas naerdes oma valgeid hambaid ja turtsus kõigest hingest. Aga temalegi polnud tulijal musta ega valget lausuda, ja tasuks sai talle ainult, et peremees seespool väravat ta peale maha jäi vahtima. Kuid see aineti vahtimine suuril silmil ja püsiv paigalseisimine tundus Kaarule varsti õudsena, nii et ta paremaks arvas videvikku kaduda, mis tuhatolmu peenusel üle õue varises, joonte teravust nürides ja kujusid jämendades.

Prillup tahtis juba toa poole pöörata, silmas aga siis kolme halli kogu aida kõrval aia otsas, ja läks sinna. Nagu suur öölind kahe pojaga, teine teisel tiival, ligistikku koos, istus seal Mari Juku ja Anniga, kõigi nokad soo poole sirgu.

„Mis imet te siis õige vahite?“ naeratas isa.

„Meie kuulame, kuda Tapu rahvas juttu ajavad,“ vastas Anni sosinal, „ole aga vait!“

Õre, jahe õhk oli tõesti nii hingetu vaikne, et sealtpoolt soomadalikku, Kruusimäe kõrguseni kerkivalt kallastikult, mille laugul Tapu küla võsavöö vahel mustas, inimlikku häälitsemist võis kuulda — nii üllataval, naerusel selgusel, nagu seisaksid nägemata sõnelejad lähema põõsa taga. Küll jäi side sõnade vahel enamasti umbusesse, nagu kaas pandi taoti peale, pudenes aga ka mõistetavaid lauseid ja sõnu, mis lüüsis eelmistega veidra mõtte andsid.

Kuid kolm kuulajat ei naernud imelikul kombel mitte, kõigi suud ja silmad olid põnevil muutumata tõsiduses, ainult et lapsed emale vahel õplikult näkku vaatasid.

Nüüd tühises nägemata vanger, nägemata hobune puristas; keegi köhis ja keegi vilistas, kusagil määgis lammas ja kusagil kähvas koer haukuma — kahtlane, kas maapinnal või õhus, kas ilmsi või unes. Ja kui ajuti iga kahk kustus, siis oli, kui kuuleksid teise ja iseenda mõtteid. — „Söök on laual — meie sõime juba,“ tähendas Mari pead pöörmata.

„Kas teie siis veel ei tule?“

„Küll me tuleme koa.“

„Mõni uudis nüüd — võite jo teine kord jälle —“

„Mine aga, isa — sa rikud meil kõik ää!“
ütleb Juku. —

Prillup oli juba sängis, kui nad tulid, aga veel ärkvil. Lapsed jäid tuppa, nad magasid seal. Mari hakkas kambris lauda koristama. Kas pean või mitte? vaakus Tõnu teki all.

Toas jäi vaikseks, üks tõmmati kokku, Mari ronis voodisse. Noh nüüd, mõtles Tõnu ja tõmmas näo juba naerukile.

Ent sealtsamast löi Prillupi silma ette, kuidas nad kolmekesi aia otsas istusid ja Tapu küla hääli kuulatasid: miski kartus vajutas tal näpu suu peale. Ta jäi ootama, ehk küsib ise, mis vanamees tahtis.

Kuid Mari ei ole uudishimulik, ta teab seda, ja nii ootab ta lootmatalt. Ta kuuleb teda haigutavat, ohkavat ja soiku jäävat — soe selg tema puusa vastu. Ning siis algab ühtlane nohin, noor ja magus. Ja Tõnu oma kõigile räägitava hullu naljaga jääb üksikogu ööks. Ta veeretab seda ühest peanurgast teise, kuni hommik koidab.

Siis aga tõuseb kavanenud otsusega sängist. Ta tahab kõnelda, kui silmapilk päri on, kui nii näib, et nalja mitte suisa naljaks ei võeta, vaid selleks, mis ta on: nali küll, kui just tahetakse, aga ka mitte nali, kui jälle teistviisi tahetakse.

Võib ju tõesti mõlemat pidi. Kui ei, siis ei — kui ja, siis ja! Mõni asi nüüd, kui nii kukub ja mitte teisiti! Olgu ometi reakidagi. —

Ja nõnda laseb päeva mööda, mis paras pole ja valib järgmise, mis parajana paistab. See on nimelt pühapäev, see on puhkepäev. Puhand inime on mõistlik inime.

Ja kui nad kahekesi lõunat söövad — lapsed sõid ja lippasid kiigele — ja kui Mari jutu on lõpetanud lehmast, keda kevade pidi jalgele tõstetama ja kes ikka veel piima ei taha anda, sest et liiv ja kruus karjamaa-raadikul süüa ei sünni, siis tõmmab Prillup habeme itsakile ja ütleb:

„No, kui meil pailu piima peab olema, siis tee aga, mis mõisa vana himustab — siis võime piima sees ujuda ja või sees püherdada.“

Mari tõstab küsivalt silmi, Prillup hakkab podinal naerma.

„Ja, ja, päris tõsi ikke — jumala püha nimi! — — Reede õhtu — tead jo — — ise tõid veel sõna — — „Noh, et tema koa üksik inime — ei käi võerusel ega jända püssi või oostega — koeragi põle teisel — et õhtad pikad ja igavad — — et mis siis nii oleks — Ja tema võtaks Jaani käest piimad ja annaks meile —“

Mari on tõsine, ta vaatab pisut kõõrdi.

„Kontrahi lubas teine heamees kohe kirjutada, kui aga sina (Tõnu hambad välguvad rõhmaste karvade vahelt) — — kui sa aga ise — — ja Kuru saaks koa meie kätte — — —“

Mari võtab pihutäie kartulikoori enda eest laualt ja viskab talle näkku. Suuga pole tal midagi juure lisada.

Sellega on nali maetud. Ühte- ja teistpidi.

Prillupi silmavalged kisuvad tõmmuks, ta pilk kustub, habemes ripub tal kaks halli koort.

„Sa pidid täna vist toobrile vitsad peale panema,“ ütleb noorik viimaks ja tõuseb lauast.

Tõnugi lõpetab. „Ja, ja, küll ma võtan varsti käsile.“ Ta pühib suud ja häigab koored habemest.

„Tühi teab — kuluks õige korraks jälle silguranda minna — — vintsked ja tulisoolased teised, ja ega neid seal tünnipõhjas enam kuigi palju olegi — —“

„Eks nad ole praegu nahkjad.“

„Nahkjad küll, aga värske kala ikke värske kala.“

Prillup tätsab ukse poole ja läve ees ringutab võimsalt. Ta süda on korraga imekerge. Ja nüüd podiseb tal naer kurgust, mis karge ja selge on nagu lättevesi.

„Totraks läind! — — Näed isegi, et totraks läind! — — Maksa sul narri pärast pahandada — —“

Mari talitab rahulikult laua kallal, selg mineja poole. Vööt päikest kuldab tal kukalt, udemed liiguvad ja punavad nõrgalt.

„Ja mina — — näe, alles täna — alles täna akkasin lorama — niisama naerupärast — et mis siis on — et mõni asi nüüd! — — Ütlesin jo koa suu sisse, et vôi siis ärra tohib vanu-igi veel — — — Kuradi seemiskar nihuke!“ lõpetab Prillup ja astub uksest.

On nimelt silmapilke, kus Marilt ei maksa vastust oodata.

Aga kui Prillup õues on, kuulub lahtilükatud kambriaknast muretu laulusumin: „Kui talve-ajal mered jääs — —“

Esmaspäevast peale niideti soos, hein oli kõva kui traat, kõik ilm sagises vikatiluiskamisest. Prillup lõi laia kaare, sest käevarred polnud tal koivadest palju lühemad, ning jõudu jätkus ja tuju kah. Oli ju mõnus tunne jaoga varemalt valmis saada kui mõni teine ja koju minna — päevatera veel soojalt seljas. Õieti tundis ta sellest alles tänavu mõnu, ja teised mehed naersid, et näha ikke kohe, et Prillupil pulmasärk veel seljas (naisi nimelt

mõisaniidul soos ei olnud, need tulid pärast loogu võtma). Ja Prillup naeris vastu ja kelkis nooriku noorusega ja nõokas Väike-Jüri, kelle eideke juba krimpsu kuivas. Prillupi meelest oli, kui poleks ta oma eluga veel kunagi nii rahul olnud.

Ent mõne päeva pärast löi Tõnu tõttus lonkama. Ta luiskas ülearu sagedasti vikatit, pani ülearu sagedasti piipu ning aplamisi pidas vaheaegu, millel miskit nähtavat tarvet ei olnud: vahtis lihtsalt padusse ja ojasse ja sügas kukalt. Ning õhtu vitsis nii aeglaselt Kruusimäe poole üles, kui oleks tal Mari asemel naine kodu — krimpsus nagu Väike-Jüri Krõõt. Ja siis tuli õhtu, kus ta otseteed koju ei läinudki, vaid vikati mäerinnakul põõsasse pistis ning aiaääri ja põllupeenraid mööda ringi suure aru poole kuuks, kus mõisa välja ja aasa vahel, tee poolt vastu mõisa karjamaad, Kuru kuuendiku - koht aset oli.

Prillup ei teadnud isegi, mis ta siit õieti otsis, aga näe jalad viisid. Ta hiilis esiti võsa varjul — ilm oli pilvine, hämarik alganud — Kuru heina- ja põllumaa vahel ümber, ronis viimaks üle kiviaia karjamaale ning jäi seal ühel kingul, kust vabalt talu õue võis näha, kukispuupõõsa alla küllitama. Käes oli tal veel salgake lihavat odraorast ja mõned pikad haljad rukkikõrred Kuru nurmelt.

Talu õues oldi sebivalt liikvel: perenaine tuli toast leivakotiga, tütar aidast piimalähkriga, poeg nooruke rehealt heinakessiga. Kõik paigutati piimaankrutega koormatud vankrile, mis raudja ruuna taga väratil peatas. Sättimisega oli tegemist, sest peale võikasti ja ankrute täitsid ruumi veel kaks vasikat, kelle pead suurte, nõutult liikuvate kõrvadega

põhu seest üle tagumise otslaua paistsid. Ja siis ilmus Jaan ise oma veerleva nutiga, valge rätt kaelas, mustad säärsaapad jalas, linnapiits käes. Ta hüppas hooletult peale, hüüdis üle ôla veel ühe käsu, ja vanger veeres sahinal liivast teed mööda minema.

Vara hommiku on ta linnas ja koorem muutub rahaks. Piim, vôi, vasikad — paari tunniga saab kõik krabisevaks paberiks ja kõlisevaks hõbedaks. Ja see nõidus kordub kolm ja neli korda nädalas. Ning vaheajal kasvab kodus leiba omale ja leiba loomale.

Prillup vahtis vankrile järgi, rukkikõrs suus, odraoras pihus. Kõrt nakitses närída, orast niperdas ôôruda. Viimasest said ta näpud märjaks, nii mahlakad olid harjased lehekesed, ja tihke lõhn imbis ninasse. Ta tõusis alles üles, kui vanger kahest väljaväravast läbi oli ja Kuru Jaani must müts tudisedes suure tee nõtku kadus.

Paar päeva hiljem sigines Prillupi kitsas ja kõrge kogu piimakambri lahtisele aknale. Ôieti mõisteti selle nimega kaht vaheukse kaudu ühendatud kambrit: tagumises hapnesid piimad, eelmises tehti vôid. Nüüdki väntas Kuru perenaine ees võimasiinat, kuna Jaan taga sooja toobrit tühjendas. Plika-ealine tütar uhas piima talle toobiga püttidesse ning tema paigutas need ridamisi avaratele riulitele, mis nelja korrana seinte külge ehitatud. Reemeti emand ja toobri toojad olid juba läinud.

„Tere lõunat, ja jõudu!“

Jaanil ei ole ruttu sääske vastu teretada. Ta tunneb Prillupi häälest ära, ei pööra seepärast peadki, vaid tätsab täie pütiga laudise poole, mõlemad rãpased

pöidlad nukini piima sees. Alles tagasi hoovates rii-
vab pole pilguga aknale tekkinud varju.

„Tereks! — Liisu, ulata tühje!“

Tõnu toetab õla keskpuu vastu ja jalutab silma
ühe- ja kahekordistel pütiridadel. Ta karvane nägu
on kosivalt naerukil.

„Nät seal — sul jo küll ja küll seda kaubakest!“
Ta nuusutab kuuldavalt, nina õieli: „Aisugi nii, et
paneb inge kinni.“

„Võiks enam olla — võiks palju enam olla.“

„Minek siis nii ea?“

„Kus ta peaseb! Apu piim suveaegu — ja Mäe-
küla oma liiategi!“

„Või selle peale nii maiad teised?“

Kuru tõstab nina ja silmi. Esimene punab ja
kestab päikese põletusest ja on otsast imeterav,
mõlemad teised siravad siniselt ja tillukeselt nagu
linaõilmed.

„Kas sa's ei tea veel, et Mäeküla piim on
kuulus?“

„Voata!“

„Turul, sa kullake: aiva Mäeküla ja Mäe-
küla! — Mäekülalt saab pudru, teistelt apu vett! —
Kaupmehed muidugi koa — — Mitte nii täis,
Liisu!“

„Või meie kihvamehe lehmadel nii ea piim?“

„Lehmadel? — — Eit, kas kuuled — tema
arvab, et lehmadel!“ Jaan naeratab üle püti või-
kambri poole; see naeratus on isevärki hapukas
nagu ikka ja viib sinisilmakesed laias lagedas näos
peaaegu kinni. „Nii palju tead sina mehike ka
ollendri asjust!“

„Ei noh, piim peab olema paras apu ja mure, eks seda tea isegi,“ parandab Prillup, „ja ega lehmad apenda, vaid ollender apendab.“

„Seda arvame meiegi.“ Jaan viib püti paigale, äigab särgikäisega triibulist vesti ja tuleb nina urgitsedes tagasi. „Aga või siis nüüd piim peaasi on, kui seda va kullakarva savikest ei oleks!“

„Noojaa, ärap seegi sul kuulus on?“

„Ega kaevata tohi. Küllap neil linnaski keeled suus on. Saksa teenijail päris kõva käsk: roosiga võid — roosiga võid — naelal olgu Mäeküla roos peal! Sel ei olla peti- ega miski muud võerast maiku. — — Viiu, kui sa suurest kernust koort valad — pane õige tähele, kas seal mõni iir sees ei ole, sabaots nagu paistis!“

Ta vajutab pöidlal jälle piima sisse ja pöörab riiulite poole. Tema naiselik-ohtrat istmikku ja lüheldasi reisa katavad ilmatu laiad voldikad püksid. Kodumail kannab Mäeküla „ollender“ pastlaid.

„Aga sa ütled vähe olema — ikke veel vähe olema“ — — Tõnu pilk teeb uue osavõtliku tiiru üle pütiridade ja riivab ka ukse vahelt paistvaid kooreanumaid — — „mis siis muud: las vana muretseb udaraid juure.“

Kuru ei vasta tükil ajal; ta on mõnest seinapoolsest pütist prussakaid leidnud ja õngitseb neid näppudega välja; paksupiimased surnukehad pillub endamisi siunates auklisele savipõrandale.

„Las muretseb juure — ea öelda, las muretseb juure, aga või lehma laadalt muidu antakse! Siis osta ise ja too talle kingiks.“

„No oli jo kuulda, et akkab rohkem põllueina pidama ja siis ostab juure.“

„Jaa, kullake, miks mitte, kui aga Kuru Jaani kriidikassast raha antakse!“ Hapukas naeratus, mille Jaan üle ukse perenaisele saadab, on seekord avaram ja paljastab ta valged terved talupojahambad sinakate huulte vahel. „Siis võiks ka uued laudad ja tallid ehitada ja mõisale teine kordki peale teha — miks mitte — miks mitte!“

Jutule tuleb tõke, sest vaheseina taga olevas perekorteris puhkeb karjasenaise „viimane“ äkitselt karjuma, kui näpistatakse teda tuliste pihtidega, ning varsti huluvad paar eelviimast ühistundlikult kaasa. Siis lööb veel kiunuv naisehää l nagu pika piitsaga sekka.

Prillup tahaks nüüd võimasindamist pealt vaadata ja Kuru perenaist eriti teretada. Ta astub ümber nurga, et esiruumi teepoolsest aknast vabamalt sisse näha, leiab selle aga kinni olevat — vist tolmu pärast, sest siit on palju möödakäijaid. Õieti võiks ta juba minnagi — ta on rohu-aia taga saaduveol ja kulutab oma lõunatundi — ei näi aga raatsivat ning poeb haopinu ja turvariida kõrvalt otsmisele aknale tagasi.

Hulumine ja kilamine sealpool seina hakkab raugema. Tõnu toetab küünarnukkidele ja otsib, mis öelda.

„Aga kui sul teinekord sooja ajaga — ta on jo jumala-mage ja kuival — kui sul neist roosiga naeltest, sest kullakarva savist“ — nimetus näikse Tõnule meeldivat — „kui sul mõni neljakandiline nael juhtub järele jääma, mis sa siis teed?“

„Matan surnu maha.“

„Matad surnu — — ?“

„Nojaa, matan maha — mis surnuga siis muud!“

Tütar siin ja ema seal hakkavad naerma. Viimane ilmub lävele.

„Ää kuulagi — see on nihuke piimamehekeel. Nad potsivad vitsikutesse, mis järele jääb, ja müüvad köögivõi pähe odavamalt ära.“

„Ah soo, ah soo —“ nüüd on naerukord Prillupi käes — „lauavõi on siis niikaua lauavõi, kui ta lauavõi kastis seisab; matad aga vitsikusse, siis on kauhti köögivõi — —“

Ja Tônu kitsad teravad ôlad vôbisevad, ta karvane suu on pärani lahti; Kuru omad ei mäleta, kas nad teda kunagi nii lôbusalt on kuulnud naervat.

„No aga — vôi seda siis nüüd i g a ü h e l e tihti juhtub,“ kuulukse seepeale Jaani pomisevat, kes sooja piima püttidest esimesi kärbseid püüab, „surnumatjad on ikke need, kes elusat surma eest ei oska oida, nagu va“ — ning Kuru loeb ümbrusest mõned sääraised ette, kelle hulgas aga Mäeküla ollender mitte ei ole.

Prillup vabaneb naeruhoo, ta hää on natuke närtsind, kui ta kohendava vaheaja pärast jätkab:

„No, aga need kolmepäevased vasikad, mis sa sinna vead — märjad teised vist veel — — ega sul nende tühjade vahelt vist suuremat saagist ole.“

„Miks?“

„No, eks lihunik näe—“

„Mis ta näeb? Ega vasikale otsaette ole kirjutatud, kas ta kolm vôi kuus päeva vana on.“

„No eks ta katsu käega.“

„Katsugu, ega ta päivi ikke kätte soa! Tee peal ees teised, kõrtsi juures kauplevad, enamasti nokastand — kui sul aga enesel suu peas on! Teeja soaparaha tuleb ikke — vôivärvi vôi koa veel juure arvata.“

„No, seda kulub võimeistril vist õige pailu?“
Tõnu pöörab viisaka muigega perenaise poole, kes veel piitade vahel seisab.

„Talvel, mitte suvel; olla juba liig kollase või põlgajaidki ostjate ulgas!“

Nüüd tekkib väike talituslik sekeldus piima-mehepererkonnas, mis nad kõik võitehasesse viib, ning võõras läheb selle aja sees oma teed.

Kui Kuru Jaan märkab, et vari aknalt kadunud, võtab ta pikavarrega lusika ja teeb ees koore ja või ning taga piimade peale kolm pühalikku risti:

„Mine tea kellegi silma — — Oleks sedagi akent õige kinni hoida — —“

Aga Kruusimäe kandimehe jalges on midagi, mis neid salaväega mõisa piimarentniku poole veab.

Kui ta lähemal pühapäeval kirikust tuleb ja Kuru väravast mööda on minemas, ei kõhele ta kaua, vaid astub sisse. Ta on natuke saanud, ja sel elavusel kahaneb see, mis teda ja teisi temataolisi juba aastaid Kuru kantnikust lahutab, üsna tühiseks asjaks. Ta teab ju ka, mis kõnelda, et Jaanile sallitavaks külaliseks olla — seda teavad nad vallas kõik, iseäranis aga Kruusimäel.

Kuru rahvas on lõunalauas. Isa ja ema istuvad, poeg ja tütar seisavad. Isa jutt emale on pooleli, ja et külaline keegi Kruusimäelt, siis võtab ema kui kuulaja ta tervituse vastu, kuna isa kui kõneleja sõna peatamata jätkab:

„Kulla mees, sa pea ikka natuke aru koa, mis sa suust välja ajad — tee ikke koa silmaluugid lahti, kelle ees sa seisad! Kes teise sant on, ei sel maksa pugu püsti ja jalgu arki ajada! Mis siis viga, kui

juba iga künanärija sulle ninasse võib karata! Sul võib kümme korda õigus olla, aga jumal on sulle suu pähe loonud ja mitte lõuad! — — Jaa, mina olin ükskord koa sitasööja — see on õige, ega ma seda ei salga — aga mitte see ei loe, mis oli, vaid mis on! Sina aga, kallid vend, oled omaga nii kaugel, et sul toataga enam ei maksa käiagi — viia pole sul sinna ometi midagi!“

Esiti turtsub tütar, siis turtsub poeg, perenaine aga jääb tõsiseks. Tema piherikus näos, millel endisest jumest veel mõni laik sügisest puna püsib, liigub ainult üks kurruke kulmude vahel, kuna ta silm lusika pealt vähe ukse poole pöördub. Prillup aga ütleb:

„Nät seal! Mihukesele molkusele sa nii andsid?“

Kuru peremees sööb üürikese aega, jutustab naisele riidu lõpu hapukal naeratusel ära ning kohmab alles siis külamehele üle öla molkuse nime teatada, kes seekord mitte mõni Kruusimäe kantnik või pops ei ole, vaid vallakese päris külast üks kohapidaja, ja mitte kõige armetum teiste seast. Seda kuuides tõmmutab Prillup õlgu ja ta põsekarvades laguneb poolpeitunud helk laiaili.

„Jaah, eks sina mees ole soand omale sam-malt kasvatada, — sulle oli see nõnna antud, — kuhu see kullakarva savi ja see lumekarva pudru siis ikke jääb!“

Jaan sööb jälle. Laual on herneleem ja sealiha. Ta lõikab vedrupeanoaga valget, öllivat pekki ja lükkab lahakad noa ja pöidla vahel suhu, mille ümbrus juba laialt läigib. Külalise tulekust saadik näib liha talle iseäranis maitsevat, sest tema mätsutamine on märksa vägevnenud ja näoilme palju magusamaks muutunud.

Ning higipiisad ta väiklasel rahaümmargusel pealagedikul naeratlevad.

„Oo, mis on“ — ise närides — „ja jumal ise teab, mis ta kellegile ise jagab — — aga ega ma seda, mis minule osaks on ustud, ise küll ää ei söö“ — pool ohkamisi — „eks lapsed ükskord leiä — —“

„Astu ligemale, Tônu, ja toeta järile,“ tähendab perenaise kõlatu hääle vahele.

Kuru vaatab, lõug hiilgel, esimest korda täie näoga külalise poole ümber.

„No, mis ta's sinna istub — asu parem juba mesti ja tee suu seks! — — Poiss, kui su kõht täis on, siis pane käed risti ja tee et nurka saad — söömalaud ei ole aigutada ega maigutada! — — No, Tônu — ehk katsud ja lepid, mis laualt leiad.“

„Küll ma juba lepiks, ega meie Kruusimäel sedaaega enam mälesta, mis asi liha on, ea veel kui keegi silgusabast kinni soab, aga näe — ole terve pakkumast — näe — mul jo kolm last kodu, kes saia ootavad —“

„Kolm? Kes see kolmas sul on?“ naeratab perenaine.

„Eks see kõige suurem ikke! Mõista teist naiseks veel pidadagi, peab enne veel arjuma. Ega ta küll aastate poolest — aga nii oma olemisega — —“

„Ei sa ole temaga siis hästi rahul või?“

„Ei noh, rahul olen küll, perenaine, rahul olen küll — ega ta mul kedagi paha tee, muudku et vahel ei oska teist lahus oida oma kahest, — ja teinekord — nad seal metsa pool on jo kõik vähe teist tõugu inimesed, üks nii, teine naa — teinekord

näed, et sa tast hästi aru ei soa vôi kuda tuleks
öelda — aga rahul — —“

„Astu aga ligemale — ega sul rohkem täita
ole kui üks kõht,“ otsustab majaisand, ja Tõnu ei
punni kauemini vastu. „Kust sa õieti tuled? Kaude
kirikust vôi? Käite jo muidu Mäda kaelast paljajalu läbi.“

„Kirikust neh“, Prillup kohendab end Villi to-
dud toolile. „Va Trummi-Joap võttis trahteri eest
vankriotsale — ega sul siis ole teistkord jalgu lahti
kiskuda.“

„Käid aiva üksi kirikus?“

„Ja noh — egas teised kaks tahaks maha jääda,
kui Mari läheb — jumal oidku! — — Aga näe, ühel
pôle uut rätti, teisel põle uut mütsi — — soa jo
kõigega nii nagu imustaksid teised.“

Süüakse mõni aeg vaikides. Leemelurinast käib
Kuru Jaani mätsutamine üle. Viina lõhna on taoti
tunda. Liisu paneb tähele, et Prillup võtmisega hästi
hakkama ei saa. Ta näpud värisevad, silm ei pea
paika ja põsenukkidel heitleb puna. Liisu vaate muljel
vahib ta korraks suurelt üle laua tütarlapse otsa, ja
viimane ei tea, kas see pilk karistav oli vôi kartlik. —

Liisu lõpetab käsi risti pannes ja kaob vennaga
toast. Ust kinni pannes riivab ta silm külalist selja-
tagant. Ta meelest on, kui oleksid Prillupi juuksedki
rahutud.

Aga Prillup algab äkki üsna rahulikult:

„Jaah, eks selle ilmaliku varaga ole ikke küll.
Ütleme, nagu sellegi maja leivavanem. Eks ole soand
tihtigi iseeneses mõelda, et kuhu see mees küll vii-
maks oma raha mahutab, kui ta teist niikaua veel
peaks rahklema!“

„Teist niikaua?“ Jaan naeratas hapukalt. „Ega ma põrund ole! Ega ma põrund ole, kulla mees! Pool ööd kägaras ankrute vahel köögutada, teine pool kõveras kõrtsipinkidel konutada, aastast aastani nagu igaveses killavooris — neetu, vennike! Ma tahaks käsi koa natuke puusa panna ja kord peremeest mängida: las palgalised tukerdavad. Aasta või paar veel — mitte enam — siis tahan jalga oma mullapinnale toetada, siis —“

„Vôta ometi liha, Prillup, miks sa nii nârveldi nokitsed,“ manitseb perenaine.

Aga Prillup ei kuule teda, ta kuuleb ainult tulevast peremeest, kes tahab käed puusa panna ja jalga oma pinnale toetada.

„Ääp siis mõne sajatiinuse sealtpoolt jõge ära nopid — meie omadest pole jo ühestki asja?“ Ise vahib vaagnasse ja sipsib lusikaga, kui tõrguksid herved sisse minemast.

Jaan ei vasta kohe, ta silmitseb mõtlikult väikest leemeloiku enda ees; siis tõstab nina ja veeretab pead ja tilgutab peene alandliku naeru vahelt:

„Ega tea, ehk akkab ammas kähegi siukese peale — ehk akkab viimati — mine tea nüüd nii kriipsu pealt — ehk akkab mõne mõisakese — mõne karjamõisakesegi peale!“

Ja Jaani mõlemad linaõilmed sinavad külalisele korraks silma.

Selle lusikas peatab avanenud suu ees, ja kulub nõksak aega, enne kui sealt veidi sumbunud „nät seal!“ välja saab.

Kuid sellele järgneb seda hoogsam: „Nojaa — nojaa — — kus ta jääb — kus ta, kullake, jääb!“

Ja kui ta lusika tühjendanud, vapustab Prillupi kitsast rinda ja teravaid õlgu suur rõõmus naerupodin. Ta vaatab ühe pealt teise peale, ja kõik ta karvatihnik põskis naerab kadestamata soovimust.

Siitsamast saab ta kõhtki täis. Perenaine, kelle väike sõrm leivaraasukestega mängis, tõstab pilku ja katsub veelgi sundimisega õnne, ent Tõnu paneb lusika maha, vajutab oma noa liikmesse ja taganeb tooliga lauast, kui ta mõlemil kätt on surunud. Näpud äigab Vene saabaste ludussevarisenud säärite külge ära.

„Sul ehk oli viimati asjagi, Prillup?“ küsitakse pererahva poolt.

„Asja? Ah soo, pidin praegu unustama! — Mõtlen va Tiitsu Mihkliga homme õhta silguranda sörkida — ka natike värsket jaanipäevaks — — ehk võiksite sullegi kui soovid —“

Kuid Kuru on linnast hiljuti toonud; ta toob oma kalad ikka linnast.

„Noja, noja — — Väravas torkas äkki meele: astud õige sisse ja kuulad — — Ega sest kedagi ole — —“

Väline ilm vihtles päikeseleilis, karjamaa savikingud helendasid kõrbevast murukirmest läbi, ja Prillup kõndis tüki teed peaaegu kinniste silmadega. Ta jalg oli kerge, niuded nõtked ning peagi otsas jälle õre ja lahe. Nõnda jõudis sepapajast, mõisast, aidasarapikust mööda, ilma et tähelegi pani, millal. Aga kui ta Kruusimäe vainuväravale lähenes ja kolme üksiku kaharmänna kohal seisis, mille varjud kumaval liivaseljakul nagu kolm kätt haruliaetud sõrmedega tema poole kaapasid, siis tikkus talle korraga närvetus peale. Ta istus tee ääre suurele põllukivile, võttis pea käte vahele ja ägas tasakesti.

Kuues peatükk.

Jaanipäeva hommik vaatab juba kõrgelt Prillupi kuuma kambri, leiab aga noorpaari ikka veel voodist. Ta ei imetle, sest öökeselt kuulis, nad olla lastega vainul olnud, kuni tõrvatünni viimased riismed tume-punasteks pebredeks kôdunenud. Ta ei imetle, vaid muhatab ja tõuseb kõrgemale.

Magab ainult Tõnu, noorik on ärkvil. Noorik toetab küünarnükki põhupadjale, põske rusika najale ja vaatleb kuidas Tõnu magab. Tõnu magab seliti, käed kôhu peal, koon kõrgel, nina püsti ja suu lahti. Rind on tal laialt paljas, käised tagasilükatud, vaip madalale tõrjutud. Mis tema ihust nähtaval, see on karvane, klutiselt karvane — rind, kael, lõug ja põsed, käevarred ja käed. See rõhmane karvakate, pehme ja läikiv, nahka mööda roomav ja pugev, ainult käte peal õredam, ei pikene ega tihene ka suurt, kui ta laiguliseks habemeks ja täkerdanud juukseks saab. Habe lõpeb alles palekontide ümber, juuks algab juba puhk maad pealpool kulme. Ninastki kasvavad tutikesed välja ja üksikud uidud kõrvadest.

Noorikut hukutab Tõnu loomulik kasuk. Ta pilk uidab tema rinda mööda üles ja alla, peatab käevartel ja silmnäol, ja uidab jälle rinda mööda üles ja alla.

Ja siis kerkib ta vaba käsi peitlikult ja lihkub paar korda selle põuetihnu ladvikust üle, hellalt ja vargsi, nagu kartlik lapsuke koera silitab. Ja kuna ta rahuldatud käe tagasi tõmmab ja taas vaatleb, kargab tal naerusaade silmist, sest üks kooliraamatu pilt tuli talle meele, ja ta huultel kurrutab sosinal sõnake „orangutaja.“

Ning äkki tikub talle himu peale, kirgline himu, vastuseismata himu: põlema pista seda pehmet, läikivat padrikut Tõnu rinnal ja vaadata, kuidas ta lähinal läheb nagu kulu! Tikutopp piibu ja tubakakotiga on Tõnul alati peatsis. — Nooriku käsi sirgub ja ulatab, ta silm kiiskab. Mari ajab nalja nii kaugele, et ta tiku põlema tõmmab ja ainult veel ootab, kuni väävlit sulatav leegike suureneb.

Seal aga liigutab magaja, maigutab suud ja ärkab. „Mis on — mis on?“ ümiseb ta tosuselt ja äigab käeseljaga higist otsaesil. Tema ligistikku seisvad pruunpunased silmad kobavad seglaselt otsida, ja Mari meelest on kui oleksid koopad, mille põhjast nad vilguvad, viimasel ajal suurelt süvenenud.

„Ma tahtsin sulle tuld otsa panna,“ vastab noorik.

„Mulle tuld — — soo — — miks siis?“ Tõnu pilk on naise käe leidnud, mille näppude vahel tikk veel põleb.

„Sa oled nii karvane.“

Tõnu aigutab. „Kas sa seda siis alles täna näed?“

„Ja.“

„No kus su silmad siis enne olid?“

„Ei tea.“

Tõnu aigutab jälle. „Pane aga siis tuli otsa!“

„Nüüd ma enam ei taha.“ Ja Mari viskab tiku üle otslaua.

„Ja, ma olen karvane — pealaest varbaotsteni ja igast küllest ja kandist. Ema õnnis ütles ikke: Tõnu, sinust soab rikas mees! Meie suguseltsis põle ükski karvane, sellepärast oleme kõik vaesed, aga sinust saab rikas mees.“

„Aga ei soand.“

Prillup on käed pea alla pannud ja naeruse vaate lakke liitnud. Karvad ta suu ümber virdavad jutuhimuliselt ja häälel on unistav pehme kõla.

„Ei ole tänini soand. — — See oli ema jutt — isal jälle olid teised jutud. Isa ütles: Naiste möga! Kust sulle muidu antakse, ja kellelt sa võtma lähed! Meie põle mehed, kes võtma lähvad — ei old minu isa, ei ole mina, ei ole sina, poiss, — meil põle seda sees, mis võtab. Võtakski vahel, kui just nina ees on, aga kui akkad võtma — juba näed, et teine ära võt, muudku pühi suu puhtaks! Parem juba ää imusta ega mõtlegi, vaid õhta tõmma väsind keha maha ja ole julge, et pää ommiku jälle tõuseb ja et ta siis viimast korda on tõust, kui sa üks ommik enam näppu ega varvast ei liiguta. Silk ja leib, piibutäis tubakat ja suutäis viina — see on Prillupitel ikke old ja sellest ei jää sinagi ilma.“

„Mis ema selle peale ütles?“

„No, ega ema oma usust jät. Kui ikke poiss karvane on ja jumalat palub, ei siis olla midagi võimata — — muudku nugrilt käskis jumalat paluda, kes jo karvad on and.“

„Mis siis isa vastas?“

„Ei noh, isal põld jumala vasta kedagi, ega ta pagan old. Aga ükskord pahandas siiski — vist oli teine ühe suutäie asemel kaks soand: tulid just kirikust —

pahandas jah, et kust siis sina tead, kumba rikkuse pärast peab paluma, kas jumalat või kuradit? Näe kurat just olla karvane, jumal mitte — karvasest jumalast ei olema keegi midagi kuulda! — Mulle aga ütles üsna vihaselt: Parem ää palu kumbagi, ega sest kedagi välja tule, silku ja leiba soad muidugi!“

Prillup naeratab, ta pilk püsib laes. „See vana-mees oli mõnikord veider.“

„Kumba sa siis uskuma jäid, isa või ema?“

„Ah mina? Ma jäin viimati mõlemaid uskuma.“

„Kudas nii, mõlemaid?“ Noorik hüpitab tikutoppi.

„No vaata, Mann — eks ole soand vahel ikka koa mõelda, iseäranis nooremast peast, et tõmmad õige rihma vööle ja lükkad mütsi teise kõrva peale ja lähed ja otsid miski muud, et kui teised leidsid, ehk leiad sinagi, ja kui õnn ea, ehk akkab kobedamgi noos kuskilt pihku, sest ega sullegi nina asemel sarv näkku ja silmade asemel tammeterud pähe ole pistetud, küll sa koa ikke natike haistad ja selitad, ja mis su käed kohe ei oska, eks nad seda või õppida, liiguvad jo liikmetes, ega nad ühest tükist ole, ja et sa siit kruusirühast ja rabaaugust kord välja soaksid! Näe nagu Vuti Mihkliga sealt tagant soo äärest. Mõistis teine natuke puutööd — mis ta'nd suurt mõistis, ise niisama akkas, niipalju mõistaks mina ja iga teinegi — aga näe, pistab ükspäa kerve vöö vahele ja lähed! — Seda minust ei soa. Ma mõtlen küll, aga ei lähe. Läveni saan, aga mitte üle. Justku oiaks keegi sabast kinni.“

„Mis sest Mihklist siis sai?“

„Noo, mis Mihklil viga! Juba kolm maja teisel Kassisabas, üks poega. Koland esite mõisates ehituse-

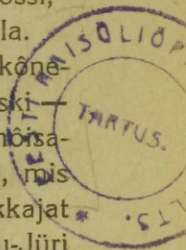
tööd teha, pärast linnas, siis akand podretsikuks — võta kinni, kuda see tal nii sobis — ja nüüd ehitab teistele majasi, ja teiste omadest jääb ikke niipailu palka ja laudu üle, et Mihklike mõne aja pärast jälle omale võib ehitada.“

„Nõnna on küll odav ehitada.“

„Seda ma arvan!“ naerab Prillup podinal. „Ja ärra peale kauba: vaatab käed taskus pealt, kudas palgalised tööd teevad. — Aga või see siis ainus on, keda ma tean. Ühe Mardist poisiga teenisime all külas üleaedseid, ennegu isa suri. Häh, kurat — see läheb mul igavaks! sülitab teine üks õhta. Parem lähen varastan mõne obuse või otsin mõne naisekribu, kel natuke sukasääres ori. Ja jüripää panebki õlmad vöö vahele. Ma küll ei tea mitu oost ta varastas, enne kui kuskilt sukasääre otsast naisekribu leidis, aga seesama Mart peab ammust aega Paldeskis trahteri ja ea vats ripub teisel ees, aga näe, Tõnu kükitas isa asemele Prillupile, ja siin kükitab praegugi. Tõnu võtab oogu, aga ega ta sellepärast üppa.“

„Sinu nina võtab ka hoogu, nagu tahaks taeva poole hüpata, aga varsti vajub moka peale nõssi,“ Ja noorik silub tikutopiga Tõnu nina mööda alla.

„Soaks jo siitki välja, ega keegi keela“ — kõneleja oma jutuhuos ei saa puutumisest teadlikukski — „ehk jälle võiks jo siitki kedagi peale akata (mõisa-päevadega soaks juba aegu, ja mõni raha nüüd, mis ta palgatöö eest maksab) — kui aga seda akkajat ja võtjat rohkem veres oleks. Nagu va Simu-Jüri Joagul sealpool jõge. Oli teine Tapul kandimees nagu minagi siin. Oasta kahe- kolmeteistkümne eest võtab kätte ja kukub õunte ja marjadega angeldama

— esite üsna väiksel: müib neid pühapäiviti kiriku-
platsil ja mõni pää linnaturul, niipailu kui ühest
mõisa-aiast saab. Aga siis rendib kaks ja kolm ja
mitu aeda ja hakkab Peterburi vedama, ja pärast otab
veel kardulid ja mune üles, ja kõik ikke Peterburi,
ja nüüd on vanamel ilus ostetud koht raudtee ääres
ja angeldab seal edasi, et lase aga käia!“

„Ega sa kade ole?“

Mari on nüüd tubakakoti mängukanniks võtnud
ja liputab seda paelapidi näpu otsas.

„Mis seal kade olla või — eks see ole aga nii
reakida. Sa küsid, kas ma isa või ema usun. Ma
usun isa, et ega minust ikke minejat ega võtjat soa,
aga näe emal võib koa õigus olla — võib jo midagi
ise tulla, kui see nii on antud —“

„Ah nii suhu lennata?“

„Minupärast suhugi lennata või kuda, aga ikke
nii, et näe, siin ma olen, nüüd võid mind võtta, sest
sulle mind saadeti. Ei pruugi nii pilvist kukkuda
nagu kargurättsepale kirikuvallas, et kohus otsib taga,
et miks sa oma kolme tuhande järele ei tule, mis
sulle üks tundmata sugulane Krimmis või Kapkaasis
on pärandand, — võib jo ka teistmoodi tulla, nii et
aknast enne näed ja uksest ilusti sisse lased — —“

„Aga ema käskis sind jumalat paluda — kas
sa's oled palund?“

Prillupi suu jääb lahti, ta rusked silmad lahku-
vad laest, võõritavad korraks kõlkuvat tubakakotti
vaadata ja hõlbivad siis laugude ja ripsmete alla.
Alles üürikese aja pärast kohmab vasta:

„Eks kirikus ole soand käia — ja mõnikord
palvemajaski — —“

„Jaa — kirikus ja palvemajas käib igaüks!“

„No, või mul siis oli midagi otsekohe imustada või igatseda — —“

„Siis uskusid senni isa ja alles viimasel ajal akkasid ema uskuma?“

Tõnu nihutab õlgü, mähkab paar korda ja pilutab otsivalt jälle suitsunud lae poole, enne kui väike lõuanõksak leidu kuulutab; ta vastab võidukalt:

„Sa oled koa ikke rumal! — No kas siis Kuru Joan aiva põlvili jumalat palus kõik need aastad enne seda, kui talle Mäeküla piimad anti! Jaa — vilista! Joan akkas söögilauas olles käsi risti panema, kui juba kauas varju oli, ja kui seda varju enam oli, siis akkas lugijaid kutsuma. Aga näe piimad, need tulid ise — need tulid tal potsti uksest sisse. Muudku ükspää kunturi — piimad on jüripäevast soada — kas tahad võtta — elad mõisale kõige ligemal —“

„Miks siis teine ära andis?“

„Oli naabrimõisa piimarentnik ja võttis suurema koha rõõsapiimaga teiseks. — — Noh ja Joan — ega tea, kas tal omal sadat rublagi oli — võis ehk koa olla ja pidigi olema, tal jo kõige parem kuuendik käes — — aga sugulastelt, oma ja naise sugulastelt kerjati ja korjati kokku, mis akkamiseks vaja läks — koutsjoniks ja riistadeks ja vankriks — ja ennäe nalja: ükspää on Kuru Joan piimamees nagu teisedki piima — — ei noh — veike vaks oli ikke vahet esiotsa — ma mäletan kõik nii selgesti, nagu oleks eile old.“

Tunnub, et jutustaja alles nüüd õige soone on tabanud. Kuid veel magusam oleks piibuse suuga vesta. Ta ulatab peatsi, aga piipu seal ei ole. Piip

ripub Mari suus, kolust paistab värske tubakas ja praegu tõmmatakse tikust tuld.

„Nät seal! No mis sa oma keelest akkad vihaks tegema!“

„Katsun kuda on. Varsti võid omale soada.“

Noorik popsib tõsiselt ja mõtlikult. Piip veab teise suunurga pisut alla, sest käed on istujal põlve ümber, iga tõmme võtab tal lohud põskisse ning paari puhke takka õnnestab taas mõni siniseks rõngakeseks tõusma, kuna popsud huultelt veidi klõksuva heliga lahkuvad.

Aga Tõnul ei ole meelt naeruka nähtuse tarvis.

Ta jätab käe piipu ootama ja paneb suu jälle vilama. Tema, kes muidu päevas kümne lausega läbi saab, kõneleb korraga nii, et suunurkesse valget tekib. Ja kui talle piip antud, ei eksita teda poolegi, et see juba mõningase nutsiku pärast kustub.

„Eks tema tõger akka esiti pastaldega turul käima. Teised vaatavad, vaatavad — kust siis niuke pätajalg välja on tuld — äbiks meie ametile ja seisusele kogu linna ees! — Ega muud — peetakse salaja nõu kokku — — Koikna piimamees reakind pärast kõrtsis Kulbi Madisele, siis kuulsime kõik — — peavad jah nõu kokku, ja ükspää turul, kesk parajat müüma-aega ilmub saatkond Joani pale ette, vanad soapad käes — ilusti ära parandud, rauadki kontsadel all. — Väga viisakalt ja aupaklikult — kumardavadki — et meie kuulsime, et aulikul ammetvennal on täna sündimispääd, et palume siis meiegi poolt veikest kinki vasta võtta. — — Joanike soa veel mäagi öelda, kui juba vankri-otsel istub: pastlad nabitakse maha ja soapad jalga! Rahvast muidugi ümberringi — kurinahk seda naeru ja menu! —

„No ega ta'nd kinki omaks jät, visand pärast turu ühele vankrisse. Aga näe, järgmine kord — juba Joanil soapad! Kalavinskid küll on, aga tökati-tiga mustaks võitnud sääрте suuni. Pâris mustad soapad tulid hiljem. —

„Aga vôi ta's soabastega üksi peeneks piima-meheks oli tehtud! Veel leiti viga esiotsa. Teinepää jälle: kaks meest löövad sõbralikult külge, teine teise käe alt — lähme, meie maksame! Joan mõtleb, et raaduse taha kõrtsi. Aga kõrtsi kõrvas on sirusnik — nemad sinna, ja Joanil juuksed lühemaks! —

„No, aga oli esialgu, mis oli, ega kulund kaht oastatki, kui juba Joani nina akkas kerkima ja pea vântama. Kordkorralt ikke paremine. Meie siis põld varsti enam mehed, vaid meeste nahad, aina sandid, ja kerjused, ja kraed. Ja neid akkas Joan ühtelugu rohkem leidma, viimaks ei jäändki pea muid inimesi enam valda — ei meile ega mõjale ümberringi. Kõrtsid linnatee ääres ei kuule sest soati enam teist juttu kui seda, et Kuru Joanil raha on —“

„Mul on raha ja!“ osatab Mari laulva häälega.

„Noja, noja — oled sinägi juba kuuld — eks nad augu selja taga —“

„Jaah, ega ma ise jõua ää süia — eks lapsed leia!“ ütleb noorik Jaani toonil peaveeretusega.

„Sul aga omalgi meelespidamist, hähä,“ ning Prillup kaapab naist õlast, — „ja kui peeneste ei mõista teine juttu ikke sellesama asja peale vedada, ikke sellesama asja peale — — sa vôi sitasitikast peale akata, vôi kirikukukest, vôi äkkepulgast — viimaks oled ikke ninapidi Kuru kukru juures, ja kui sa nii mõistlik oled, et ise sinna tüirid, siis unustab

üsna ää, kes sa väetike oled, ja teinekord teeb sulle eadki.“

Prillup lükkab külma piibu teise suunurka, ta pahema silma äärest vudiseb sala, vaiba alt väljapaistvad varbad on apsakad, ja kui ta viimaks jätkab, kuulukse sõnad tal rinnust tulevat.

„Aga ütleme: eks tal ole õigus. Ega ta muidu reagi, tal on asja. Ja kui kellegil asja on — mine tee talle kedagi. Pane kana suu kinni, kui on munend ja kõketab. Mis sest, et rott oma augus kassi naerab — rott on rott ja kass on kass, — kassi kõht täis, roti kõht tühi. Akka kassiks, kui rott ei taha olla, aga niikaua naerad kassi kadeduse pärast, kui ise veel kass ei ole, ja kass keksib sulle kiuste ette, kui su kadedust näeb. Eks nad tahaks siin kõik Kuru Joanid olla ja kõrtsis ja kiriku ees sedasamati kõketada, aga nüüd pea molu ja Joani ees tõmma kukal looka! — Näe, kõrtsmikudki maantee ääres kirikust linna: ega nad tast suuremat soa — ei joo teine kedagi — pudel mõdu või langast, see on kõik — põle piibumeeski, käib teed nagu naine — — aga näe, kui ikke sisse astub — Mäeküla ees ja Mäeküla taga! Unustud kõik pastlad ja pikad popsijuuksed — —“

Mari on vaheaegu vaiba pealt kärbseid püüdnud, neid pahemasse pihku vangi korjates; kui ta nüüd pead pöörab, tabab ta vaiki jäänud kõneleja ruskad silmad peaaegu piina-ilmel enda küllest. Ta laseb vangid lahti ja lõpetab püügi.

„No, ja siis?“

Tõnu ei jatka kohe. Ta sügab piibubarre otsaga oma karvast põske siit ja sealt, viskab siis piibu

kolksti peatsi tagasi ja neelab korra kõrgele vinnava kõrisõlmega. Ja nüüd kuulduv ta häälgigi karvasena ja sõna on tõugatud, kuigi lause ükskõikse rahuga teele saadetakse.

„Ega muud suuremat ühti — Kuru Joan ostab varsti mõisa —“

„No noh!“

„Kuru Joan oli üheksa aastat piimamees ja akkab nüüd mõisnikuks. Kuru Joan akkas pastaldegaga turul käima ja tõmmab nüüd vikssoopad jalga ja sõidab tõllas —“

„Kiitleb niisama.“

„Kiitleb mis kiitleb. Eks teine kiitleks koa, kui kiidelda oleks —“

„Ehk ei oska oma raha lugeda!“

„Küll ta raha oskab lugeda — kirja küll ei oska ja roamatut veerib nagu laps, aga küll ta raha oskab lugeda! Ja ääp mõisaid on mitmesuuruseid ja mitmesuguseid. Ega ta Kaiknat lähe tahtma ega Tappu ega Särgevred; Mäekülagi võib ehk veel vanamehele jätta ja Viduste Kaikna piimamehele, kes pool aega rohkem linnavahet on tröögand. Aga Laiksalu ja Mudriku — eks need ole koa mõisad, ja veelgi teisi on siin- ja sealpool linna, meie moal ja Riiamoal ja Venemoal — — — Mis sa naerad?“

„Ma naeran, kuda Kuru Joan tõllas sõidab: oh see vaene pea siis!“

„Ära sa tema pea eest muretse, ei sel ole viga kedagi, — voata parem, et sa tulev või ületulev sui ta tõllarataste alla ei jää!“ Prillupil on käed risti pea all, ta kõpsutab varbaid vastu otslauda.

„Võib jo ka olla, et ta mõisa ei osta, tea teine isegi veel kindlasti, ehk akkab kobar äid talukohte kuskilt silma, siis võtab need ja mõis sedaviisi koa käes. Aga ütleme, et ta suuga veelgi enam jõuab ja kukkur paillalt kahe ehk minupärast kas või üheainsa suure koha ostuks sõna kuulab — kullake, kas sestki põle tasu küll üheksa- või kümneoastase veovaeva eest, eks ta või ärrad mängida ja naist lasta proud mängida, ja eks siis kogu vaevata juure, mis tõllaks ehk veel puudu oli! — — Aga sa ütled, et kiitleb — kust sa tead, et kiitleb? Mina ütlen, et ei kiitle — ta ütles mulle omale suu sisse — alles paari päeva eest ütles suu sisse — naise kuuldes ütles — ja inimese silmast on juba näha ja ealest kuulda, — ja siis reakis koa vanasaks ise — tead, sel korral — ütles jah, et see piimakamber, see on jo raha-ait, ja et Joan — —“

Aga korraga pole kõnelejal enam kuulajat. Noorik vahib äkki akna poole: õues sagavad Anni ja Juku särgivääl ringi joosta, klähviv koer sabas — nad on põhust kõik juba väljas! Väike vibav volks üle väsimata jutuvestja, ja Marigi on sängist ning lähemal pilgul kambri, ja kui Prillup ise viimaks väliste häälte kutsel silmad vastas oleva aknakese kaudu õue pöörab, näeb ta kolme särgilist kaevukünal üksteisega kibedas veevõitluses ning keksivat koeraklutti ahastuses, kellele kolmest parteist oma abi anda.

Tõnu püsib tüki aega liikumata paigal, ta nägu on üsna tühi ja kõrv kuulatab selle tühjuse täiteks kärblaste suminat. Kärblased sadrivad ta karvasel rinnal, ta karvastel kätel ja jalgadel, ta habemes ja laugudel — Tõnu ei eksita neid. Siis aigutab ta

valusalt ja niuksatades nagu kirbune koer ja viskab koivad sängist. Ja kui ta neid on katnud, istub akna kõrvale nurka, toetab küünarnukid põlvedele, võtab pea käte vahele ja muretseb põrandale otseti maha, kuna väljas vallatult kilgatakse.

Aga korraga on Prillupi meelest, kui seisaks Leenu keset helget, sumisevat ruumi. Ja nagu tukuks üks sooneke südames teretulemast talle vastu.

Jaa, Leenu — see juba teaks ja teeks, mis tarvis! See oli inimene hinge ja aruga!

Aga või teda siis keegi tahtis.

Ja mis ta muidu rühkis väiksest valgust pimedas ööni, ja mis ta teist sundis rühkima — jumaluke, siin me oleme!

Ning vaikne ärdus heitub Tõnu hingele. Seal seisab Leenu — igerik, luine, kuiv kui tael, alati siputavalt liikvel nagu kõvakoorig, ilma et sest jälgi jäi, aga poolehoidja, ligiseisja, silmavaataja, suhukuulaja — — eks ta oleks võinud kauemini jääda, miks ta maja ja mehe toeta jättis!

Tõsi küll, ta porises palju. Ta torises ja porises hommikust õhtuni igaühe ja kõigiga, kahe- ja neljalgsete, hingeliste ja hingetutega, ta võis puunotti ja vitsaraagu noomida ja manada kui seisaks teine inimene ta ees, ja viimastel aastatel näis, kui oleks ta nääpsunäoke käsnaks vindunud, millest alatasa sappi tilgub. See tüütas ära, kuigi harjumine pane-
tust tõi, seda enam, et kõik see torin ja porin vagns-
sult sündis, suminal, nagu iseenesest ja endamisi, külgeloodud kombe järgi, otsekui parm ja kärbes muidu ei saa. Ära tüütas siiski, see on tõsi, lapsedki tüütas nii ära, et eemale hoidsid teisest, kui vähegi

võisid, ja Tônu ise ei teadnud muud nõu kui hambaid kokku pigistada ja vaikida nagu ront.

Aga kui nüüd jälle mõelda, et ta mitte paha pärast nii ei olnud, et ta sellega justament head püüdis teha ja omastele kasulik olla, ja kui veel mõelda, et tol targal mooril ehk õigus oli, kes ütles, Leenul olla esimesest sünnitusest, mis nii raske oli ja vanemal pojukesel elu maksis, miski sala viga sisse jäänud kurjast silmast või sõnast raskejalgsuse ajal, siis — siis — —

Ja uus tugev hoog kahju- ja leskusetunnet lainetab Tônu põuest läbi, turjal istuv üksindus rõhub ta pea veelgi madalamale ja sosistav suu tunnistab tolmusele põrandale jalge ees, et see, mis Leenuga kääpa alla puges, o m a oli — hoolimata kõigest o m a oli. — —

Prillup istub veel sealsamas, kui kolm võitlejat vadinal ja padinal uksest sisse lippavad. Kõigil on hamed märjad, jalad porised, sääri mööda nõngub veel joakesi alla. Nad arutavad naerdes ja näseledes suurt sündmust ja selle jälgi eneste välimusel, kingivad majaisale kui võõrikule säärasis asjus ainult vähe tähelepanekut ja lähevad alles lahku, kui Mari seelikut selga heites teisele kahele märku annab, ka endid pisut enam minna katma. Mari ise aga hakkab peeglikese ees kodutehtud pigiharjaga oma vanunud kahujuust sugema.

Midagi on äkki muutunud, tunneb Tônu akna kõrval.

Kui nad nii kolmekesi tulid, hullerdades nagu kolm vallatut varssa — nagu sälg kahe varsaga — — midagi pahvatas tuppa ja põue, mis endise ära pühkis.

Nõnda on parem — nõnda on siiski parem —
nõnda on, tõtt öelda, palju parem! — —

Ja see ei tarvitseks teistpidigi muutuda —
ei, mispärast — — kui mitte, siis mitte!

Ja see ei tohikski teistpidi muutuda — —
Prillupi silm valgub peasugeja kuju mööda alla ja
roomab jälle üles — — ei tohikski — ei tohikski — —

Ta tõuseb korraga üles, läheneb naerukil Leenu
asemikule, tahaks midagi öelda, midagi teha, ei
taipa aga muud kui torkab teda sõrmega kaelast
ning toob keele ja kurgulaega tooni kuuldavale nagu
see, millega rõõmus peremees oma nägusat sälgu
hellatab.

Seitsmes peatükk.

Aga ta tuleb jälle.

Vahk vajub, teine tõuseb.

Mardik, mis saksa suust kandimehele kõrva lendas ja sealt põue roomas, sureb ja ärkab uuesti elusse.

Ta sureb päeval ja ärkab öösi — sureb aga ka öösi ja ärkab päeval.

Ja kui ta taas ärkab, siis on ta elavam kui enne, ja põletik, mis ta olemine sünnitab, sööb hinge edasi ja edasi.

Vahk palavikku vajub, teine tugevam tõuseb.

Tõnu ei tohiks Jaani naerda oskuse pärast, juttu ikka jälle asja peale juhtida, mis südamele armas: ta ise oskab nüüd meisterlikult sedasama. Vahe on ainult selles, et Tõnu asjast, mis tema südamele armas, ühele kõneleb, Jaan aga omast kõigile. Ent seda sagedamini peab see üks Tõnu asja kuulama.

Tõnu puurib, sest et teda puuritakse.

Ta on visa, sest et teine puurija visa on.

Kui ta natuke targem oleks! mõtleb ta täna.

Kui ta natuke rumalam oleks! mõtleb ta homme.

Mari aga pole tark ega rumal, ja see on süüdi, et Tõnu puurimine ei edene.

Maril on hea uni. Ta ei saa hommikuti maast üles. Ta haigutab ja ringutab ja siunab suvist ööd.

„Põõnaksid eameelega keskhommikuni, mis?“

„Põõnaks küll!“

„Või ehk lõuneni?“

„Vahel põõnaks lõuneni kah.“

„Noh, on jo naisi, kes niikaua magavad kui tahavad.“

Mari haigutab ja ringutab, nii et silmad vesised.

„Küllap neid on.“

„Ja ega nad seda õigust kõik kätkest leind.“

„Ega vist.“

„Vaid üks sai nii, teine teisiti.“

„Nagu ikke.“

„Nii kuda kellegil õnne oli, ja kuda keegi oskas õnne sarvist kinni aarata.“

„Vist küll — ooeeh!“

„Kuru perenaine võiks nüidki juba keskommi-kuni magada, kui tahaks, ja oasta või paari pärast kas või õhtani.“

„Kahju küll, et ma Jaani naine ei ole!“ naerab Mari, murrab laiskusel selgroo ja hüppab voodist. — Aga suvine töö on raske.

Mari teeb tujuti tiitselt ja jõudsalt tööd, ent tujuti on lõtv ning loid. Siis vintsleb ja raibleb, silmad kalkvel tüdimuse pärast, ega häbene pikka puhkustki pidamast. Kodunegi talitus jääb tal sagedasti unarile säärase trotsliku tuju pärast.

Sest on Tõnul hea kinni hakata — kord üht, kord teist viisi.

„Jaa, Mannike, töö on ränk — töö on ränk mõne inimesele! Aga või see tema süi on. Ta põle töö-

tegi jaks sündind — ei ole kohe sündind ega pandud looja poolt! Ma olen ikke näind ja öeld, et inimesi on kahte seltsi ilmas: ühed on talupojaks loodud, teised saksaks, ja lihast tunned neid ära. Sinul, Mannike, sul on saksa liha luuel.“

„Hea küll, ma panen siis jalad seina peale, muidu teen pattu jumala seaduse vasta.“

„Ei noh, seda võidki, kui sa aga jumala näppu tähele paned!“

„Küll aga hea näpp, mis mulle veel teist vana-meest juhatab!“

Selles, kuidas Mann kulme tõstab, on midagi, mis puurimise seks puhuks seisu paneb, nagu oleks riist raua vastu tõuganud. Tõnul sureb sõna suhu ja mõte pähe, ja vahel peab pead pööрма, et silma teise silma pistme eest hoida, sest see küünib südameni ja sealt varvasteni.

Ja siis järgnevad nõutusepäevad, ja jälle lootusepäevad, ja vaheltsekka päevad, mil Prillup kunturi poole teel on, et saksale oma ei viia ja kõigele lõppu teha. Aga ta keerab ümber — kord ligemalt, kord kaugemalt, kord otse kunturi ukse eest, ja kui ta teda väljas näeb, võimaluse palgel, temaga nelja silma all kokku puutuda, siis põikab kõrvale kas või viimsel pilgul. Ta ihkab, et teda kutsutaks, sealt samast aga kardab kutset ja tunneb tänu, et temaga nii kannatlik oldakse. Ta loodab ja ühtlasi muretseb, et asi ehk juba ununenud. Ja kui juhus nad viimaks vastamisi viib, siis ehmatab Tõnu ja ühtaegu laheneb tal rind.

Ta leiab vanaherra Prillupi alt heinasaost ja peatab tuksatades sammu nagu inimene, kes sattus

pesas puhkavale karule kogemata peale. Nende vaated ristlevad ja pagevad lahku, veidike aega ei tule kummagi suust sõna. Kremer istub poolseljakil sao sisse muljutud urus, müts on tal põlve otsas, tuul tõstab taoti ta vägevaid kihve.

„No, Prillup, sa ei näita mulle enam nägugi.“

Tõnu kobab alles nüüd katte peast ja jätab käe, mis seda hoiab, kukalt sügama, nagu tähendada tahtes, et ta juttu lühikeseks peab.

„Ei old ärrale kedagi reakida.“

„Ei sa taha siis holländreks akata?“

„Ah ollendreks? — Tahaks ehk viimati koa, aga kas ärral sellega siis ikke tõsi taga on?“

„Tohoo uulu!“ Herra von Kremer saab pesas püstakamaks. „Kas arvad siis, et ma sinuga aiva tühja lori ajasin?“

„Ei ma'nd seda koa just ei arva, ja eks ole soand natike arugi pidada, aga või mina siis see olen, kes viimase sõna ütleb.“

„Kas siis Mari ei taha?“

„Nii ta vist on.“

Saks paneb mütsi pähe ja haarab kepi konkust kinni. Mõlemad vahivad ühtaegu ringi, kas kedagi ligidal ei ole.

„Mis ta siis kardab? Et jutud tõusevad?“

„Seda koa — seda muidugi koa —“

„Mis siis veel?“

Tõnu tammub. „Mine nüid tea — eks tal ole oma tujud ja tahtmised — ega temast õieti aru soa — —“

Kremeri herra suured silmamunad tihedate puhmaste all tõstavad teri, nende vaates on nüüd

midagi, mis seal enne ei olnud, ja Tõnu käsi oma-
tehtud jämeda õlgkübaraga vajub kuklast õla ja rinda
mööda alla.

„Kuule, Prillup, sa valetad mulle. Ma tean, et
Mari nõus on, aga sa ise ei taha —“

„Ärra teavad — ?“

„Ja. Ega Mari siis rumal ole. Mari tahaks
heameelega elada ja oskaks elada, tal juba niisuke
nägu peas, aga vat sina ei raatsi, sa oled kade.“

Prillup vaikib lahtise suuga, ta silmad keerlevad
otsides ja pahem käsi hõõrub puusa. Ta seisab
millegi uue ees.

„Võib jo olla — võib jo olla, et ma ise — et
ma natike raatsimatagi olen, — aga tema põle poolt
sõna öeld, mitte poolt sõna — ei sinna poolegi!“

„Soo, — küll sa aga oled tark!“ Kremeri herra
tõuseb jalule. „Naine peab seda sulle ütlemä, kui
näeb, et sa ise südamega vastu punnid — — küll
sa aga oled tark!“

Ta pöörab vastasele selja ja teeb minekut, kuigi
viitlemisi. Mõminaal saadab üle õla veel tagasi: „Aga
eks igaüks tea ise, kuda ta oma asju ajab.“ Ja
Prillup näeb, et ta kael punab.

Ent mitte ainult kael, Ulrich von Kremeri nägugi
punab. Ning silmiski on tal nii palju kuuma puna,
et vaade varju tunneb. Ja siis on ta meelest, kui
torkaks seal sees paar korda, seal, kus see vigane
klapp elab. Kuid see ei ole viha, mis temast läbi
lainetab, nagu Prillup arvab, vaid ainult tugev hoog
rahulolematust iseendaga, mis mõrudaks mõtteks
moeneb: Ich hätte mich mit dem Kerl nicht ein-
lassen sollen!

Seal aga selgub, et herra von Kremeril veel sugugi asja ei ole endale etteheiteid teha. Teda ei lasta minna, talle tullakse järgi, kaup ei ole veel ammugi katki.

„Ärgu ärrad pangu pahaks,“ — Prillupil on käsi kübaraga jälle kuklas — „ma tahtsin veel öelda, et ega miski otsust ole tehtud meie poolt, et kogu see värk on jo alles poolikul, ja ärrad võiks meile enam aega jätta aru pidada ja läbi reakida —“

Kremeri näost on kõik puna pühitud; kuna ta mütakas kere viiliti kandimehe poole pöördub, vahtavad ta kihvad ja kulmukarvad paika ning rüvedal häälal on jälle õlitust.

„Ega ma sulle aega ole keeland, Prillup.“

„Noja, noja — ega ärra ole keeland, ärra on isegi kannatlik old, aga või siis teisiti soabki, eks iga asjal ole oma konksud. Oleks ehk kõik juba tahegi“ — Prillup kisub suu naljanaeruks vildakule, ta silmadki aitavad vabandust paluda — „kui ärra, nii öelda, noor oleks. Aga et tal üks vana juba kaelas on —“

„Kas ta seda ütles?“ Kremeri keha nihkub veel ühe nõksu Tônu poole ümber.

„Ei noh, kus ta'nd lausa julges öelda, eks saks ole selle eest jälle saks! Aga võib jo nii arvata ja aimata noorest rõõsast verest, ja ega nihuke siis kohe aru soa, mis sa talle muist asjust seletad, reagi otsekui lapsele — justament kui lapsele —“

„Kui noor ta siis õieti on?“

„Rukki-moarjapäevaks kuulukse kakskümmendüks soama, aga või siis oastad kedagi tähendavad, nemad seal laanekõrves — eks ma tea neid, olin jo

Ruisu metsaärral omaaegu poisiks — nemad ei soa täie inimese tolku enne pähe kui kulmud alamale vaduvad ja esimised varesejalad silmi ümber sigivad, aga on ka neid, kes varsa-aruga audagi lähevad —“

„No, siis ma võin jo kaua oodata!“

„Ei noh, ärra — eks ole jälle mõningaid seas, kes varem valgust võtavad, kellele võib tikuga üht ja teist pähe pista, ma tunnen ka nihukesi sealt nurgast, ja ega minu Mari — nagu ärra isegi ütlesid — —“

Kuid Kremer, kes Tônu kitsikusevadist ilmagi poolt sõna ei usu, lõpetab jutu.

„Jäägu siis nii, ja teine kord tood mulle sõna.“

Ja kuna ta juba kanda pöörab ja keppi tõstab :

„Võid talle ka öelda, et juttude pärast olgu mureta, kui ta ise suud oskab pidada, ja sina, Prillup, ka.“

Ning lõpuks mõne sammu pealt :

„Ta võiks jo ka üks õhta ise mulle ütlema tulla.“

Tônu näeb veel, kuidas ta pahema käega rinda, külge ja selga äigab, nagu ennast puhastades, siis hälbib ta sõudev kogu tõmmult haljasse hiide. — —

Pärast seda päeva hakkas Prillupi Tônu teisiti töötama : mitte enam kaude ja mõistu, vaid lausa ja suisa. Ta ei tükkinud peale, ta ei nõudnud ega nurunud — see tundus talle väärina, kuigi ta tarviliku vahvuse vahel kokku oleks saanud — aga ta sitkenes väsimataks ohvri hukutavat eesmärki ette tuues, seda ikka jälle uute värvidega vaabates ja paremale paistele nihutades, et taas sellesama järjeldusega lõpetada : „Noh, Mann, kuda oleks?“ Ja et Mari paraku Mann oli ja et talle see õilmeline eesmärk kaugena ei paistaks, siis lühendas painaja aega mõlemilt palju rahklemist nõudva piimaäri ja kujutatud lõpusihi vahel.

Ehk aitab juba viiest aastast — kuuest, seitsmest aga julgesti, sest vôi neil siis otsekohe môisa on tarvis, saab ju vähemastki, et kergemalt, kuigi aeglasemalt viimati sinnasamasse välja jõuda. Küll vaheldusid Tônu môlgtused sest lähemast puhkejaamast kõrvalasjalikult — kord kõneles tavalikust talust, kord vesiki kohast, kord kohast müüdava metsaga vôi säärasest avatava poega — kuid truuks jäi ta sigitavale mullale, nurm ja aas ei kadunud ta kujutustest, siin tahtis ta jalga oma pinnale toetada nagu Kurugi, kelle sõna ta heameelega kordas.

Mari seisis vakka nagu koer, kelle seljast kirpu otsitakse. Ta ep öelnud ei ega öeldnud ja, ei viitsinud viimaks kiitsakat naljatustki tõrjumiseks tarvitada. Midagi ei läigitanud tema rahu, ta naeratles ainult vôi vaatas mõttekaugelt kõõrdi, vahel sügavat kätt kõrva taha pistes, vahel ka vaikimisest äkki laulusuminasse sattudes. Rähn täksib puud, ja see vastab kohe, kust ta õõnes on — mõtles Tônu, — mina aga kopin oma puud päevast päeva, ja miskit vastust ei anta! Seda oli raske môista, kuna tal meele ei tulnud, et puid leidub, mis rähnilegi jaatades ei vasta. Umbusklik nagu môisasaks, oli selles ôieti ka Prillup, ja Prillup seda umbusklikum nüüd, kus ta saksa umbusku kinnituseks kuulnud.

Seal juhtus viimaks midagi, mis kuuldus, kui vastaks Prillupi puu ühest kohast õõnsalt.

Nad istusid pistandi ees, Mari keetis ôhtusöögiks uudsekartulid, Tônu lõikas vikatit. Tônu oli jälle oma salmikest laulnud, oli jala jälle ühe suure päristalu mustale mullapinnale toetanud, nooriku kodu-igatsust eelduseks võttes lõpetas ta seekord sõnadega: „Ja

siis läheksime metsa, mitte mõjale, — Ruisule läheksime — mis sa arvad, Mann, kui me õige Ruisule läheksime?“

„Miks mitte linna?“ küsis Mari ja vaatas kõõrdi tulde.

„Linna — —? Mis me linnas — —?“

„Seal on kõiksugu inimesi ja niipalju asju.“

Alles järgmisel pilgul paljanes Tõnule naise küsimise põhjusemõttelik tähendus. Ta suu läks ammuli, vikat libises jalge vahele maha, nuga paremas käes jäi otseti põlve peale.

Ja siis kargas talle meele üks juhtumine, üks tähelepanek, mis Mari mõtet sihi poolest aitas seletada.

Mari nägi esimest korda linna (see ei olnud metsanaisterahvaist sugugi haruldane), kui nad pulmade eel kahekesi sealt mõrsjaehteid ja pidukraami käisid toomas. Tüdruk oli kui teises ilmas, kui ilmas, kus iga sammu takka uut imet näidati. Täbar oli temaga asju ajada, ta jäi ühtelugu seisma ja silmitsema, kadus rahva hulka paar korda ära, nii et teda nagu last tuli otsida. Ja kui Tõnu lõpeks üksi üht käiku tegi, kuhu teda tarvis ei olnud, siis ilmus Marike nii umbes poole söömavahe pärast alles hobuse juure tagasi: aeg kulunud „inimesi ja asju“ vahtides käest. Ja enesel õhetavad põsed.

Teel tõsine, sõnakehv ja mõtetes, lõi teine alles kodu sulama, ja nüüd oli tal terve ait juttudest tüh-jendada, mitmeks ja mitmeks päevaks, ja praegugi veel võis ta lastel kõrvad kikki ja suud lahti võtta mõne lookesega, mis endistele järgi sõõratas. Mari oli linnas mõne tunniga rohkem näinud ja kuulnud, kui Tõnu, kes mitu korda aastas seal käis, kogu eluajal.

Või siis linna.

Küll ei seisnud Tônu ihkevallast midagi kaugemal kui linn. Ta oli seal end ikka üleliigsena tunnud, kitsikus mattis tal hinge kinni ja süda sai täis inimeste peale, kes näisid väljaõpetatud ja vannutatud olevat temal jalus longerdama, teda tõukama ja mükama. Ta tänas igakord jumalat, kui sealt tulema sai, ja pani endamisi imeks, kuidas inimesed säärase laadaeluga võisid leppida ning selles püsida. Ja mis veelgi hullem: kõik pead ostma, mis suhu pistad, tengelpung olgu alati näpus, maast pole ivakestki võtta — söö puhast jumala raha! — Aga mis võis tema linnaõud praegusel puhul kaaluda! Sinna päeva oli veel palju aega, kui lõpuotsust selles asjas tuli teha. Sinnaajani oli teisest tegijast küpsem inimene saanud, ja kuigi tema tahtmine peaks peale jääma — eks linnas elata viimati kah. Puu on rähnile vastanud, rähn teadis, kust tee tõukude juure viib — see oli seda korda peaasi. Ning Tônu kostis naisele:

„Ei noh, võiks jo linnagi — —“

Aga mitte enam.

Nägemata nuga lõikas jutu sest kohast katki. Ja mitte ainult tänaseks, vaid mitmeks päevaks.

Tônu tegi käeliigutuse, mis näis ütlevat: Aga eks meil ole aega veel kõige üle aru pidada, ning lahkus istmelt, nagu oleks tal rehealla asja.

Ta ei teadnud, mis temaga sündis, aga ta seisis korraga tõsisemalt kui kunagi enne küsimuse ees: Kas ja või ei? — ôieti rumala, pururumala valiku ees: kas Kuru Jaaniks saada või Prillupi Tônuks jääda? Nüüd, kus teine kalduv oli kahasse võetavat hinda maksma, lõi ta ise nii väga vaakuma, kui varitseks teda kaubas aina kahju. Ta oli nagu kana

takus lapsiku aimega: Kuidas sa neist kolmest ühe teisele annad! Ta tabas end nüüd tõesti selle väiklase raatsimatuse pealt, mida heatahtlik kaubapakkuja talle pahandades ette heitnud.

Ses kitsikuses, mis temalt söögiisu ja unerahu kippus riisuma, palus Tõnu viimaks jumala käest head nõu. Aga vist olid sel ülikoormatud usaldusmehel parajasti mõne teise kandimehe asjad ajada: vastust ei tulnud ega tulnud. Siis võttis Prillup kätte ja läks targa juure.

See elas Tapu külas ja kostis kohe. Ilma et Tõnu oma asjast õhkugi oleks hinganud — nad vaheatasid sissejuhatuseks ainult mõned üleüldised kõnekäänud käekäigust ja eluolust siin- ja sealpool jõge, kusjuures eit oma hiiglanina tubakaga täitis — luges seesinane tark, kui ta kaardid lahti löönud, nagu raamatust, et Prillupi peremeest hea noos õne oodata, kui ta aga mees on õigest sabast kinni haarama. Takistusi olla ees, aga neist tulla targu mööda pöiata. Ja lõpeks laususid kriimud, imelikult lõhnavad lehekesed. Tõnu ninas oli lõhnal juudaita omaga kaunike sarnasus — nad laususid lühidelt ja salapäraselt: Kes ei anna, see ei võta; ülejõe-mehel tulla meeles pidada: Kes ei anna, see ei võta.

Aga just see tume sõna vedrutas Prillupi istmelt.

Ta surus eidekesel mõlemat kätt, tõotas toodud tasule sügiseks lisa ning läks.

Nüüd läks rähn tõukudele järgi — jalamaid, jalamaid.

Kes ei anna, see ei võta — — Kes ei anna, see ei võta!

Sutsu saunast põikki üle soo Prillupile oli lige- male tunni tee, aga Tônu vehkis selle vist poole ajaga ära. Ta pages, nagu kihutaks teda kartus, et kaardi- moor talle järgi jookseb ja oma ilmutusest midagi tagasi võtab. Jõe äärest, jalga purdele tõstes, vaataski Sutsu poole ümber ning muhatas, kui kedagi näha ei olnud. Ja siis sealt kaldast edasi, nii mis vesi virt- sus — nüüd ôieti teadmata põhjusel, ehk olgu siis sellel, et pühapäeva-ôhtuke kodus pikem oleks saa- tusliku kauba küpsetuseks. Alles Kruusimäe kallastiku algel, kui ta jalad jälle kinni pannud — Prillupil ei tarvitsetud teada, et ta soost tuli — tasandas Tônu kõndi, põlvnis väikest nõrkust, peas pisut umbust tundes.

Ta leidis nooriku sirukil õuenurmelt, kolm lah- tist raamatukest kõrvuti nina ees. Maril oli nimelt pentsik viis ühtaegu vaheldamisi mitut raamatut lugeda: järk ühest, järk teisest. Sisu ei minna tal mitte segi, kinnitas teine ise. Mittepakilisi tubaseid töidki nähti teda nõndaviisi, üht jättes, teist võttes, tegevat — olla hubasem ja hoopsam. Naer ja nõö- kamine teda ei eksitanud, tahtmise taevariik pani kõigele vastu. Loetise — tosina võidunud juturaama- tuid ja laulikuid — oli ta isakodust kaasa toonud ja tustis neid nüüd juba tühi teab mitmendat korda, sest Prillupil, kus peale hariliku usukirjanduse ainult väike tähtraamat eest leidis, ei tekkinud säärast vara juure.

Kui Tônu lugejale lähenes, tõstis see pilgu raa- matu pealt, ent mitte kõrgemale kui tuleja põlvini; siis luges rahulikult edasi. Mehe käikude järele Mari tavalikult ei pärinud. Tônu tõmmas naise

kõrvale kere maha ja hakkas piipu toppima. Temale oli üsna hea, et teda nii vähe tähele pandi, sest nõnda sai ta mahti jutule üru ja häälele kindlust otsida — praegu veel hüples rinnast midagi kurgu poole.

„Kus siis poiss ja tüdruk on?“ küsis ta mõne aja pärast prooviks.

„Pajusil vist“, vastas Mari ja vahetas raamatut.

„Riidu läksite või?“

„Ei, ma tahtsin lugeda.“

Tõnu popsis vägevasti. Õhtutaevast riputati roosad õue peale. Nooriku pea ja raamat õõgasid õrnalt.

„Meil jäi ükspää jutt katki,“ ütles Prillup viimaks ja pani käe nooriku pihale.

Mari luges edasi, koht näis magus olevat, eba-teadlikult poetas ta seejuures käe tagaspidi ja nihutas Tõnu oma maha, nagu tülitaks teda selle lasumine. Aga ta oli kuulnud, mis teine ütles, ning pillas viimaks, kui põnevus tagasi andis:

„Mis jutt?“

„No kas sa's ei mäleta. Olid väga linna poolt. Et kui me nende piimadega kord niikaugemale saame, et siis läheksime ära linna. — — Noja, ma jäin see õhta natike mõtlema, oli nagu uus kuulda, eks ole selle mulla ja sõnnikuga soand ühte kasvada justku tigu karbiga. Aga kui ikke akkad aru pidama — eks linn ole koa ea, ega seal ole loomadega rokutada ega heinakõrre ja viljapea pärast mures olla, kõik on valmis ja kää-jala juures, muudku osta ja söö ja pea ärra- ja prouapõlve. — Näe, võtaksime kohe paar suuremat maja, — kui viitsib, teeks poe koa lahti või peaks kedagi muud veikest sehti, — kui ei viitsi, eks raha tee omapeadki sintsi. — No küll sul siis

oleks aega ja mahti õite neid inimesi ja asju seal vahtida — mis sa ütled, Mann?“

Noorik luges veel mõne rea edasi ja kostis siis silmi tõstmata :

„Rendi aga piimad, kui Jaan mõisa hakkab ostma.“

„Kui Joan — —?“ Prillupi pikad koivad tegid siputava liigutuse, ta suunurk kiskus naeruviltu. „Äänd nailla, tee — kes mulle neid piimasi siis veel annab! Nää vanamees nüüdki juba pahane, et ei mõisteta tema pakkumist näuhti vasta võtta, et tema teeb ead ja peab veel ootama ja kauplema nagu matsidega. — Võtaksid õite kätte ja teeksid lorile otsa peale“ — lause liugus õrnal manitsusel lõuga mööda karvadesse.

„Lori on kohe otsas, kui sa nüid vait jääd.“

„Kas siis — — kas sa siis ei taha või?“

„Ei.“

Prillupi rusked silmad kukkusid üürikeseks kinni nagu pähe sadanud löögi mõjul; ta võttis piibu suust ja pani jälle suhu, võttis veel kord ja pani uuesti tagasi.

„Aga sa lubasid jo — — sa ütlesid, et — —“

„Ma ütlesin, ma elaksin heameelega linnas, kui võiksin.“

„Kui võiksid — — Eks sa sedasi siis võiks — — eks sa — —“

Lugeja pööras lehte, ükski joon ta näos ei liikunud, siiski hääbus sõna Tõnu keelele, ta kael punsus ja kurgust tikkus toon nagu seesmisest kägistusest. Otsekui langenud tüvi lasus ta mõne aja veel murul, siis tõusis üles ja sammus toa poole. Mari meelest oli, kui nõtkuksid ta põlved.

Kaheksas peatükk.

Va Prillupi Abram õnnis oli kahelnud, kumba ilmaliku vara pärast paluda, kas taevaisa või paha-
retti. Poeg käis targu mõlemi palvel, tammus aga
oma asjaga sealsamas kus enne. Esimene mähkis
end vaikusesse, küll vist mõista andes, et palve tema
kantseleisse ei käi; teine kõneles Sutsu Triinu leh-
kavate lehtede kaudu, kuid puudulikult, liiga puudu-
likult. Õnnel õigest sabast kinni haarata, takistustest
mööda põiata — väga hea, aga kuidas? Et need
üle- ja alamaised väed, kes inimesele abiks ja juhiks
seatud, nii vähe selgusest hoolivad, et nad oma klien-
tide vaimulihtsust sugugi silmas ei pea! Selge oli
ainult sõna andmisest ja võtmisest. Ja Abrami poeg
andis. Aga nüüd, kus antav ennast anda ei lase,
kus enam võidetavast tõrkumisest juttu ei ole, vaid
võitmata otsusest — mis siis nüüd? Kust, kirevase
päralt, nüüd kinni haarata või millest mööda põiata?

Ja Prillup mõtles taas kord kõige peale käega
lüüa. Aga ta kaevas eila maetud surnu täna jälle
üles, puhus lootmatusele varsti jälle lootuse hinge
ninasse nagu ennegi. Jaa, kui see Sutsul ilmutatud
õnn väike oleks! Ent seda pidi hea virn olema,
vähemalt siis niipalju kui Tõnu ise teadis oodata,

võib aga olla, et palju ja paljugi rohkem. Ning selle eest maksis ometi võidelda, selle eest maksis pead ja suud vaevata, und ja isu ohverdada. Viimati leidub paras nõu siiski veel, viimati puutub õige pide ometi kätte või tuleb õnnelik juhused teed näidates appi.

Paraku ep olnud seda aga mitte palju, mis ta järgneval ajal nõuks ja teeks leidis.

Ta saatis nooriku pool otsitud tarvel linna — ehk tõukab selle värske võrgutus kangekaelse meele soovitud pöördele. Raudteega sõites, oli Maril kogu päev aega linna meelitusi ja peibutusit maitsta. Aga Marike tuli ja tõi vähem linnavaimustust kaasa kui esimene kord: elu olnud õre ja kõhetu ning palavus tüütav.

Siis katsus Tõnu rahalise pakkumisega õnne. Ta lubas tulevase müügikasut mõisa vasikate pealt tervena naisele — see võivat sellega teha, mis süda iganes kutsut esimesest päevast peale. Tõotas talle ka veel võikasust kindla osa naela pealt ning andis lisaks märku, et ega „see teinegi“ laastulakkuja olevat, küllap ta aegajalt ka ikka midagi pealekauba mõistab.

Kuid Mari näitas oma harvu hambaid ja ütles: „Te olete aga isegi ead mehed!“

Mõndagi puhku oli Prillupile mõte lähenenud, herrale nõu anda, et ta tõrkuja ise korraks isalikult käsile võtaks — ehk sisaldub saksa sõnas see, mis talupoja omas puudub. Kuid ikka jälle näis vahend talle kaheterasena: Mari võis mõne ninaka-näpsaka vastusega kõik ära rikkuda. Seal toodi aga noorikule ühel lõunal käsk, herrasmaja põrandaid tulla küürima, ja et see päev oli, mil vanasaks kodumail — Tõnu ise oli teda eemalt näinud — siis polnud võimata, et

kokapiiga käsu taga peremehe soov peitus, Mariga niiviisi nelja silma all kokku puutuda. Kuid juhtumisi võis see sündida. Ning nõnda seisis Prillup olukorra ees, mida ta muuta ei võinud, ja heitis siis pigem täie rinnaga lootuse otsa, et seal kõik õnnelikult läheb.

Aga noorik kostis käskjalale üllatava häbematusega: „Ei mina tule, kutsugu karjatsenaine, kelle vana teenistus see on, ääp temale seda kibedamine tarvis läheb kui minule!“

Tõnu sai karjatüdrukul värati vahel õnneks veel sabast kinni: Ärgu seda vastust viigu, õelgu parem, et ei olnud kodu!

„Tule taevast appi,“ hüüdis Prillup niihästi õiglase härma kui äkki peast läbi välgatanud tagamõttega, „kas sa siis ei näa, et ta sind imustab, et ta sind omaks peab! Ta võiks jo kedagi teist tahta, ilm on jo täis naisi ja tüdrukeid, aga ta tahab sind, üksi sind! Kas sa sest siis ei oska lugu pidada, kas sa siis ei tea, kes tema on ja kes sina oled!“

Ent midagi polnud peale hakata ülituga. Ta purtsas naerma teise ärrast tuska ja ristis käsi nähes, ja selle naeru seest tuli klõginal: „Ei oska — ei oska — ma oskan aiva enesest lugu pidada!“ Mari naeris harva ja taltsalt — nii vallatult nägi Tõnu teda esimest korda naervat. —

Ja nüüd ei tulnud Prillupile enam midagi meele, mitte midagi. Nagu oleks tal pea asemel puutomp õlge vahel. Ainult, et see tomp uimasena tundus, sest kõndides oli Tõnu meelest, kui oleks ta jalgesine järsult liusk, kui astuks ta lähema sammuga auku. Ja kättesegi mõjus ämmelus, sest härjapäid

koormale tõstes pidi ta hoolega hoidma, et hangutais mööda ei väärata. Õhtuti aga, kui ta väsinult voodisse heitis, tundis ta end kõigist muistki liikmeist puisena, ja säng nende all õõtsus kui lootsik laintes.

Ses abituses kooldus mees pooldis teadvuseta jällegi kõrgemate vägede poole.

Ta hakkas pühakirja kätte võtma, sundis lapsi söögilauas käsi risti panema, läks pärast kirikut ka veel palvemajasse ning tundis ka tarvidust naisega armulaual käia, kuigi nende viimsest käigust peale pulmi kolme kuudki mööda ei olnud. See loobumine sennisest usulisest ükskõiksusest küünis sinnagi, et ta noorikule mõista andis, õppigu see ka omalt poolt aitama, et majas ikka „ristiinimeste kord“ valitseb ja ärgu ta lastele katekismust ja õhtust isameiet kinkigu — manitsus, mis kuuldus, kui oleks Tõnu ise nõutud korda alati ja igakülgsest aus pidanud.

Sest kaudsest koputamisest jumala ukse pihta kuni otsekohese palveni oma suure asja pärast ei olnud Prillupile mitte pikk samm. Ja visalt tikkus ta ette. Aga veelgi lasti teda järke oodata. Millest järgnes, et ta jälle teise väe poole nihkus.

Ühel pühapäeval, kui kirik välja tuli, juhtus Prillup peaukse ja värati vahel Sutsu-eidega kokku. Ta saatis Mari pagari juurest saia tooma ning astus Triinuga, kui ta temal märguandlikult kätt pigistanud, rahvavoolust kõrvale. Et kas ta midagi ei tea, mis aitaks, et naine, kes mehele mõnes asjas — ükskõik, mihukeses — kangekaelselt vastane, alla painduks, et talle aru pähe tuleks.

Sutsu moor oli veel kõbus inimene, teene ja aulik, korralikult riides, silmavaatega, mis tunnistas

ühetaolisest kannatlikust sõprusest kõigi ligimestega. Nende emalikkude silmade vahelt tungis tugev nina hoogsalt ilma — suur, aga mitte suurelik, lihavlaia otsaga, mis tänagi mõnusalt mustas. Ja see mustavus suurenes, kui Triinu, Prillupi peremehe usutlust kuulates, oma pruunlääkivat toosikest oli tarvitanud. Maksakarva munamüts istus targal pisut tagaspidi peas, kuid seegi ei mõjunud üleolekut väljendavalt, sest võot auväärt hõbejuust, mis pitsi alt paistis, ning näo laug koguilmel valdasid üle.

Muidugi, et teab. Ikka on, mis aitab. Kus ohtu, seal rohtu. Mõne ohu vastu mitugi rohtu.

Ja mõistlikult ilma ühegi uudishimuta Tõnu asja eriliku sisu kohta õpetas Sutsu ema, kui ta ivake aega üles kirikukuke poole oli pilutanud: Mäeküla sõber lõigaku pärtlipäeva öösi nooriku peast salaja tutike juust ning samuti salaja katsugu ta paremast kõrvast vaiku ja pahema jala suure varba küüne alt musta võtta, kuid see võida enne või pärast muilgi öödel sündida. Tallele pandud saagiga tulgu siis Sutsule, kus veel midagi juure ning tarvilikud sõnad peale lisatakse. Rohtu pidavat ta pärast kotikesega särgi all põues kandma, kuni mõju aegamisi valmib.

Kuid pärtlipäev oli Prillupi peremehele natuke kaugel, asi olla pakilist laadi.

Noh, siis lõigaku öösi vastu vana kuu neljapäeva. Muidugi olla Pärtli öö parem, aga ehk saab rohu kangusele teisest asjast jälle jatku.

Nad lühendasid lõpuviisakusi, sest juba lookles mõisnikkude haudade vahelt üks nutetud silmadega neiu Sutsu emale läheneda. Kirikuaia müürinurka kabeli taga, kus nad seisid, oli kihelkonna taganõuta-

vam tark kahtlemata ennemgi vaikseks vastuvõttepaigaks tarvitanud. —

Muidugi ei olnud Tõnul raske hea unega nooriku peast salgukest juukseid näpsata, ka küünemusta sai ilusti kätte, aga vaat' vaiguga oli lugu keerulisem. Esmalt polnud mitmel ajal midagi võtta, Mari pesi sama hoolsasti kõrvu kui silmi, ning siis, kui kord oli, polnud seda paremas kõrvas, vaid pahemas, ja kui seda viimaks paremas oli, siis jälle ärkas kôdistatu üles, enne kui midagi kõrre külge hakkas, või noorik magas sündsals tunnil just selle kõrva peal. Nõnda varitses ja õngitses mees asjata mitu ja mitu koiduaega ning läiski vaiguta Sutsu poole, sest viimne urgitsemisekatse lõppes seega, et ärkaja talle ühe tagaskätt andis ja kurjalt maigutas: „Jäta mu kõrvad ometi kord rahule!“

Kuna nüüd vaik puudus ja juuksetutt pärtliöööl ep olnud lõigatud, siis ei võinud tark muidugi tagastist anda rohu mõju eest igal soovitud määral, kuigi ta puuduvat millegagi omast käest püüdis tasuda. Aga ta lootis kõige paremat, lõikus juuksed pulbripeeneks, segas neid küünemusta ja mitme sala-ainega ning veeretis taignast munakese, mille karv niisama ebamäärane oli kui lõhn ja mille peale loetud sõnade ahelast Prillupile ainult lõpulüli üürikeseks meele jäi: „Sikkanikkalikakakaperevonndadaa.“

See lehkav munake südame peal, lahkus Sutsu saunast mees, kes ka nõiduse kohta senni ükskõikne olnud, ükskõikne uskmatuseri. —

Tõnu sai nüüd ööseti jälle magada, varustused olid ta patja pehmendanud, uued lootused talle rahu silma tilgutanud. Aga kui päivi ja ikka veel pikki

päivi mööda lükkis, ilma et midagi oleks muutunud, ilma et ta kangekaelsest vähematki muhenemist oleks märganud, ilma et tema proovitäkkes mahlani oleksid ulatanud, siis pööras aeg tagasi, kus säng ta all hällivaks veneks sai ja jalgeesine haudade veereks. Tal oli ju rutt oma asjaga. Ega temasugune ennast narrida lase. Tahab mis tahab, ärap tahtmiselgi piirid on. Ja Prillupi ehmatus polnud väike, kui ta saksaga aidasarapikus äkki vastamisi sattus ja see temast tõsiselt ja tummalt mööda sammus, nabi ninatõstega vaevalt teretust vasta võttes.

Kuna ta silma vaatas ähvardavale võimalusele, kõigest ilma jääda, kerkis unistatav õnnehoone Tõnu ees seda nõidlikumana üles. Juba piimaäri kui eeskojaga. Pihuga raha võtta, kamaluga raha võtta, ikka raha sees soglada — tema, kes lahja lehmamullika või vana hobuseluste ostuhinnaga tänini kõige suurema summa värisevas käes hoidis, muidu aga kopikaid ja üksikuid rublakesi luges! Ja teada, et teised seda teavad! Sadasid ja varsti tuhandeid mokast pillata, ning mõelda, et teised seda kuulevad! Ja sealiha süüa, kui teised silku söövad, ja näha, kuidas teised seda näevad! — Ning siis veel peakoda, rait ja hunnitu: Mitte enam aetav, vaid ajaja, mitte enam sõtkutu, vaid sõtkuja, mitte enam kokkuja kukelaulust, vaid rõõmustaja, et teised kokkusid ja tõusid ning mitmed sinu heaks ja auks. Ja kõik, mis on mõõdetav pikuti, laiuti, kõrguti, ja mis on paberisse pandud musta tindi ja kirevate värvidega, see on oma, enda ja teiste teada oma, igavesti oma, ja veel kord oma! Ses sõnas uugasid Tõnul kooris kõik maa ja taeva pillid.

Ta istus põõsa alla, võttis pungakese põuest ja vaatles. Et rutta ometi, rohuke, et rutta! Aga rohuke oli tahkunud, munake krõmpsu kuivanud. Ja korraga nõelas meest kahtluse vapsik: vägi ehk surnud!

Nagu jääkülma käsi liikus ta ihust üle, kõigest higiaukudest tikkusid piisad ja vaate virvetuses hakkas küsimus kerima: Mis saab siis — kes aitab siis? Sest seda, kes olla vägevam teistest vägedest, ep olnud kodu tema tarvis, — just see, kes tõotab avitada, kui teda hädas hüütakse, pidas kõrva kinni tema hüüetele.

Aga vaevalt oli hädalise raske pea samblasse vajunud, kui tema mälus äkki hinge võttis üks nõuandja ununenud minevikust.

Kruusimäel Saarma pere õuepakul istub kintspükstes ja preesiga särgis ligemale saja-aastane kulupea, lumine võru laia lõua ümber, jutuhuultes veel ikka verd ja naerusilmis ikka veel paistet jagusast õrnusest, millega ta oma kolme äraigatud kaasakest võinud rahuldada: Prillupi vanaisa ema poolt. Ta lõbutseb laste ja vanemate noortega, ja kui ta neile tulusat eluõppust pillab jandi ja mängu vahele, siis on üks korduvamaist see imelik: Ärgu nad taevaisia palvetega tülitagu. Inimeste hädad ja ihad ei käia vanajumala ette, sel olla suuremad asjad õiendada: päike ja kuu veeretada, tähed sirama süüdata, ilmad teha ja kulunud kuu asemele järgesti uut muretseda. Aga pojalgil ei olla nende jaoks aega, ööd kui päevad valvel olles, et rahvast sõja ja katku ja loomataudi ja muude hukatuste eest hoida ja kuradit kammitsas pidada. Ning vaim jälle olevat mõlemil nõumehena abiks. See aga, kes inimeste palveid

kuulata ja õigeid lõpmata heldusega täita, see olevat Maarja, ainuüksi Maarja. Kes hädas usklikult iganes Maarjat hõikas, ei see hõiganud asjata. Õelast saksastki saadud Maarja armust mõnes kohas lahti, kõnelemata opmannidest ja kupjadest, kellele „kuumast köögist“ äkki järel tulnud. Et aga inimesed enamasti ei tea, kelle poole palvetada, seepärast jäädagi nii palju palveid tähele panemata.

Aga või teda vanemaist siis palju keegi uskus. Oma tütrecki mitte. Leeris ja kirikus ja palvemajas õpetati ju teisiti. Ja Tõnugi oli üks neist, kes vanaisa neitsiusku naeruks pani, kui ta emalt seletust saanud.

Nüüd aga — — nüüd aga: Tõnu hüppas püsti ja tõttas koju. Seal puges aita, põlvitas maha oma tühjade salvede ja pooltühjade kottide vahele ning tõukas ahastades üles pihuhallide võrgukeste poole tolmunud laes:

Aidaku, oh aidaku siis tema! Ta nägevat, Tõnu asi olla õige. Tõnu ei ihata ju muud; kui et tal hea oleks elada, sest paha on tal küllalt olnud. On aga Tõnul hea, siis on Marilgi hea ning hea ka nendel, kes neist kord maha jäävad. Tulla ju paraku mõlemil, Tõnul kui Maril, südant sundida, et seda head kätte saada, aga kas siis saks midagi muidu annab. Valgustagu seepärast püha neitsi Mari lapsemeelt, et see pakutavat kasu suudaks tarida, ja lasku sündida, et Mari seda osa tasust, mis jääb tema kanda, mitte kauem liiaks ei pane. Olgu talle veel tänane — veel homne — veel tunahomnegi päev aru pidada, siis aga tulgu ja õelgu: Ma mõistan ja olen valmis!

Ja Tõnu lõpetas kuuma töötusega, palve täitjale ustavaks sulaseks jääda surmatunnini.

Ta oli oma sõnadesse aga nii palju jõudu kulutanud, et põlved tõrkusid tõusmast. Nõnda vajus ta peaga närtsinult salve servale ja andis rinnale voli tuksuda, silmadele voli voolata.

Kui ta viimaks toibunud ja tõusnud, nõngus tal suur lõbu läbi ihu nagu viheldul, ja ta leidis, et ta hästi kõnelenud. Vanaisa õpetuse väärtus pidi nüüd ruttu ning kindla ei või ja-ga selguma, ettemõõdetud aeg päästis ootaja ääretuma teadmatuse piinast. Julgesti nägi taevalik avitaja ka ära, et palve õigluse põhjale rajatud. Tõnu ei tükkinud ühelegi peale, ta ei sirutanud kätt välja kellegi leiva või peavarju järele, sest kas Kuru Jaan sai aasta hiljem või varem mõisnikuks, see oli ju ükstapuhas.

Ja nüüd pitsitas kolmepäevane hingetu põnevus mehe pihtide vahele. Ta silm urgitses ja kõrv imes. Ta uuris läbi iga joonekese naise näos, kaalus ära iga häälekese ta huultelt, varitses kõiki ta liigutusi ja nägi iga peatõste ja küljepööre taga oodatut hüppel. Kui noorik hommiku ärkas, kui nad peale lahktööd jälle kokku said, kui Mari temalt midagi tuli küsima — igakord kähvas Tõnu süda: noh nüüd! Ja ise vaikis kogu need päevad, puges peitu kõigega, mis ta iha võis ilmsiks teha, ainult sooja, hella naeratuse pööras ta Mari vaatele kosivalt vastu, naeratuse, mis nagu liigutuse kalli märja sees ujus. Säärast Tõnu nägi noorik õieti esimest korda, päevad peale pulmi ühes arvatud.

Ja uurija meelest oli, kui oleks Marigi haruldaselt vaikne. Vaikne, tõsine ja mõtetes. Iseäranis

tähtaja viimsel päeval. Seda seletas Tônu nii kindlasti enda kasuks — just nõnda oli ta tema sisemist mürdumist ja muhenemist mõelnud — et ta pärast õhtusööki pidulikul ootel piibuga „leentooli“ istus. Sellel istmel — sarapuuvitstest punutud, põhi vilditükiga pehmendatud, ta enese talvine töö — taotas ta muidu ainult pühapäiviti istuda.

Äga Mari tuli laudast või aidast, kudistas ees natuke lastega, ja kui ta jala kambriisse pistnud, kohe hakkas nabinal nõõpa ja haake lahti päästma. Magusad aigutused puhetasid ta suud. Hubase ohkega vajus asemele kaissu.

„Täna öösse tuleb äikest, põud lehkab.“

Tônu istus tummalt.

„Meie rukis on küps.“

Tônu ei liigutanud.

Nüüd jäi voodis vaiki, esimesed norisevad tõmbekatked käisid, siis algas ühtlane hingamine noorest tervest kopsust.

Istujal pidutoolis libises kustunud piip rinda mööda sülle. Tema kogu hakkas haudjasse, jõude tihenevasse pimedikku uppuma.

Väljas tühises juba, aknast tikkus vee ja mulla lõhna, varsti lõikusid sinakad sähved kambri pilkust.

Nende eredusel mustasid istuja silmakoopad päratu suurtena.

Üheksas peatükk.

Ööd pikenesid aegamööda, aga Prillupi Tõnul ei olnud sest kasu, sest ta magas halvasti. Uni pelgus ja heidutavad unenäod rikkusid sedagi, mis oli. Temast, kes muidu magas kui ront, mainis Mari nüüd korduvat puhku, et ta unes ümiseda ja isegi juttu ajada. Kord katsunud nutta ja teine kord lauldagi.

Nähtud uni oli enamasti nii segane, et nägijal sest midagi meele ei jäänud peale tunde, et ta kuidagi kimbatuses olnud. See aga, mis vahel meele jäi, paistis mõistusele nii riimitu, et varstigi ununes.

Siiski, üks öösi oli Tõnul unenägu, mis mälus püsis ja milles ka midagi kimbutavat ei olnud. Noor hülge ronis üle jalutsi-otslaua sängi ja asus Tõnu peale istuma. Ta jäi aineti temale otsa vahtima, silmis ja suu ümber sõbralik muige.

„Mis sa minust vahid?“ küsis Tõnu ja silistas ta pead ja lõuga, mis pehmed olid kui varsa moka; loom pidi vaidlemata võima kõneleda, tal oli niisugune nägu.

„Voatan, et mis mees sina koa oled!“ vastas hülge natuke rasvase, aga muidu selge häälega.

„Mis mul siis viga on?“

„Mis sul viga on?“ Hülge väänas kentsakalt kaela. „Mõni mees nüid, kes naisest jägu ei soa!“

„Soo,—mis ma siis sinu arust peaksin tegema?“

„Valu andma, kulla vend, valu andma!“

Näpistas ühe käpaga Tônu nina, teisega paitas nooriku põske, naeratas heasüdamlikult ja hüppas voodist.

„Kuhu sa siis ise nüid lähed?“

„Ääh,“ tuli juba eemalt nägematusest, „tuian niisama mööda maadilma ja annan tošsidele head nõu.“

Tõnu naeris, kui ärkas: looma rääkiv suu, ta silmavaade, kõik ta tegu ja olu tundus püsti veidrusena, ja ometi jäi temast midagi järgi, kui oleks Tônu mõne oleva isikuga koos olnud.

Ja see isik ei ununenud tal, ei kuju ega sõna poolest, ikka jälle tempas ta tema ees üles ja kordas oma jandilist juttu.

Ja viimaks ei olnud see jutt enam jandiline ega isik enam hülgeline, ei, vaid Tônu hakkas harjaseid turri ajama naise vastu, sest õpetus selgus mõistlikuna, — nii mõistlikuna, kui oleks see Tônu enda peast tulnud.

Küll läksid esimesed katsed nurja. Naisel olid liig haljad silmad. Nende räbeda vaate all oli Tônu meelest, nagu pistetaks talle sõrm kurku. Aga ta teadis nõu. Ja kui ta ühel õhtul, mahorkapakk kaenlas, kukega torni poolt tuli, siis ta oli haljate silmade vastu varustatud.

Jutu asu sobis kohe.

Oleks tema vaene mees teadnud, et ta niisuguse lõõbiga kimpu saab! Majas kõik ui-ai, koorenatuke hapneb kibedaks, kanad munevad ei tea kuhu,

kaljakapp seenetab, ei mehel ega lastel enam puhast hilpu ihu peale panna — perenaine kilkab plikade ja poisikestega kiigell! Mees tuleb tühja kõhuga teelt — üks tabas, käigu naist kiigelt otsimas ja kutsumas!

— Noorik näeb, haistab ja peab suud.

Eks ta hea mees ole soand juba küllalt silma kinni pigistada ja mõndagi kurgust alla kugistada, kus teise kops ammugi üle maksa oleks läind; ei ta ole sõna lausund õuest, kus praht üle pea kasvab, ei lehmast, kes laudas sita sisse upub, ei kaljastjast, mis jumal teab milla viimaks hauet nägi — —

Tõnu joob kapast ja purtsab kõik põrandale — solk mis solk!

— — Aga ärgu ta arvaku — kõige pikemal köiel on ots, ka Tõnu kannatuse köiel. Ja siis võib kergesti sündida, et see köieots vihisema hakkab, kúrjasti vihisema hakkab! — Oleks siis veel inimene, kes püüab mõneski asjas mehele meeltmööda olla, kord ka sile ja nõtkes, kui mees tellib ja elu nõuab. Seal on see mõisa-asi. Ei tema taha! Miks ei taha? Mine küsi! Ette tuua kedagi ei ole. Purupaljas kius ja jonn. Et aga mehest üle käia! Kahjust tema ei hooli! — Vanast' olid kõik seelikukandjad saksa päralt, võttis, keda imustas, ja keegi ei tõrkund vasta, noorikgi oli enne tema ja siis alles oma mehe naine, ja ühelgi ei old valida, kas saks noor või vana, nägus või näotu. Kus meie Maril nina püsti — ei kõlba Mäeküla vonn temale, peaks mõni noor ja ilus kindral olema!

Tõnu peatab ja ootab, noorik aga vaikib edasi. See mõjub Tõnusse nagu vastukarva silitamine koerasse

„Kui ta veel suugi lahti teeks ja oma lollusi ilmutaks! Siis saaks ometi järjele ja juurele, misuke pegla ta ôieti on! Kui ta tuleks ja ütleks: ma kardan pattu. Aga mis kuradi patt see on, kui mees on nõus! Pattu teeme kõik igapää — hakka seal äärt või piirt otsima! Ja kas siis saksad paganad olid, kui külapruudid omale pärisid, või on ehk meie oma pagan? Ei, nad kardavad kõik jumalat, palju enamgi kui meiesugune, ja seesama papp on neil mis meil. Ja kui see patt oleks — kas arvad siis, et jumal ja kirikärä oleks seadust luband, et saks võib sada naist pidada? — Ära sa minuga tule vaidlema, siis jääd varsti jänni oma kummi- ja lõsnatarkusega!“

Tõnu suu on kuivaks läinud. Ta austab kaljaka kappi pika sõõmuga. Voodi serval najatav noorik näpib nina ja äigab suud.

„Ehk kui ta siis ütleks: ma äbenen teisi inimesi. Aga sellega ää parem tule halpimagi! Eks ma ole sulle ennegi mitu korda seletand: kellele sa seda siis lähed nina peale kirjutama, ja ega te rumalad lapsed ole, ja tal jo linnas koa korter! Aga kuigi viimati peaks kahku tõusma — mis kurat siis! Kellele sa võlga oled? Kes sulle õlma tohib akata? Sul sõgedal jo raha taskus! Sa teenid jo raha! Kel kukur kõva, ei see pruugi punastada, kes kahe käega võtab, ei sellele tee ilmalori äda. Suhu võid sülitada sihukesele, ja kui sa veel mulle ütled — ma löön ta litsi laiaks!“

Prillupi rusikas prahvatab raske uhkusega lauale. Ta tõstab silmi, et selle mõju kaebealuse palgelt lugeda, kuid hämarus nende vahel on juba liig tihed.

Ja siis kõneleb edasi, hoogsasti edasi, iga sõna peale ässitust tilgutades teise ja iseenda tarvis, et silmapilku lähendada, kus võiks suu asemele käsi õiendajaks astuda. Aga kui ta parajasti sinna sihtiva ähvarduseni on jõudnud, kui ta on kinnitanud, et selleski asjas aina tema käsk majas peab maksma, ja kui ta selle raksumise seest oma uduraske pilguga jällegi süüdlast otsib, siis — siis pole sedasinast süüdlast enam sängiserval, teda pole enam kambriski. Kobav käik poolavatud ukseni tunnistab Tõnule, et silm teda mitte ei petnud.

Tüki aega seisab mees üsna vagusi tõeasja ees, et ta oma käskija-võimu praegu sugugi ei saa tarvitada. Ta on kahevahel, kuidas olukorda võtta. Umbself tikub temas üles: ehk on nõnda üsna hea! Aga ei, rõhub teine vool vastu, see oleks nõrkus, ja nüüdne nõrkus lõpulik kaotus. Ning kirikutrahteris maitstud nõrkuserohi hüüab: Ära sa kingi! Näed ju, et ta sind trotsib! Mõni mees, kes naisest võitu ei saa! Ja läve ees tammuv Tõnu volksab lävest üle.

Väljas on märksa valgem, õu lastab vabalt vaatele, ent otsitut ei ole seal. Prillup silmib aita, silmib rehealla ja lauta — ei sealgi mitte. Ja teel sigib hea madjak talle pihku. Kas ehk hõigata? Ei. Mine tea, kuhu jookseb, kui kuuleb, et järele tulnud.

Nõnda jõuab ta kapsa-aiani tare vainupoolses otsas ja näeb teda seal. Mari istub aia nurgas suure leivakujulise räpsukivi seljas, pea ümber piimane kahvatus nagu õrn pupeneti-rätik, sest äkki piilub kuu pilveunkast alla.

Tõnu on mulgust juba läbi, kui alles märkab, et noorik mitte üksi ei ole. Mari jalge ees kükitavad

Anni ja Juku ning kuulatavad ammuli suudel tema poole üles. Nähtavasti vestab ta neile mõnda oma petsikjuttu, mida nad temalt maiad on nuruma, huupi väljamõeldud lookest iseendast ja tuntud isikuist täisveidraid võimatusi. „Mari, akka meile nüüd ullu juttu reakima!“ kuulukse neilt sagedasti, ja muidu nii kõnekitsi võõrasema ei seisa neile vastu. Oma vigurdused veeretab ta neile väärdumata tõsidusega ette, paaritus, mis nende suudest aplamisi seda lagisevamat kiitust meelitab.

Mari ei ole üksi — see on teisiti, kui Tõnu eeldas, selle vastu ei ole ta varustatud. Teadagi, ega ta neid vatakaid tema jalge ees ei häbene, aga — midagi uut on seisukorras! Ning Tõnu sammul ei ole mitte täit hoogu ega ropsu, kui ta nüüd ühe asemel kolmele läheneb.

Ja kui ta nende juure jõuab, eksitab teda veel teine nähtus. Nad näevad teda malgaga, kuid ükski ei ilmuta pelu. Suur peatab jutus, väiksed naerus, nad vahivad talle vastu, jäävad aga mureta paigale. Õieti on neid neli: Juku ja Anni vahel kõtutab klutine Kaaru, ja see on ainus, kes argtusele maad annab. Ent temagi ei page, ta vaid tõuseb esimeste käppade peale, liigutab sõõrmeid ja peab vembla otsa silmas. Ning sabaga siblib vabandust sellegi umbusalduse pärast.

„Ennäe, tema veel üleval! Ma mõtlesin, et juba õndsalt sängis puhid.“

See ükskõikse lahkusega kergelt pillatud hüüeteeb, mis veel jäi teha. Karistaja on vägistatud. Ta ei tea äkki, milleks ta siin seisab ja milleks tal see malk on käes. Ta ei oska end legitimeerida selle

nelja silmapaari ees, kes teda tunnistavad, kõige vähem selle paari ees, mille alt teda praegu nii hävitavalt teretati. Ja Tõnu vahib vaikides ühe pealt teise peale, ja vaikib siis veel jupike aega, kuni ta viimaks vaga valega maha saab:

„Nää, tulin teid üleannetuid sugaraga põhku ajama! Mis tõlgerdamine see olgu öödläbi mööda aiaääri, omiku ei soa moast lahti! Kähku tuppa, krantsid!“

Tema hoopide all lendab pesakond laiali, aed ja õu on korruga naerukilget täis, Kaaru klähvib kõigest jõust ning ahmib madjaka otsa hambusse saada, Jukugi võidab ülivahvust ja püüab isale selja tagant pussi teha, ning rõõmumôot volab lõpeks üle, kui vägev vaenlane, millegi peale komistades, täiel pikkusel õuemurule maha prõntsatab ning seega lahingu kaotab.

„Ei tea, miks isa meiega iga õhta ei tule ullama?“ ütleb Anni Jukule, kui mõlemad asemel.

„Tola,“ haigutab Juku, „ega ta's iga õhta käi tubakat toomas!“

Jukul on õigus, säärane õhtu ei taha enam korduda. Vist tõmmab isa vähe piipu, sest tubakas lööb kaua ette. Ja kui ta kirikupäivil tubakat toob, siis pole ta ennemgi nendega sõda mänginud.

Või häbeneb ta oma kaotust? Laste meelest on, kui poleks nad isa kunagi nii iseendas, nii vaikse mehena näinud. Paistab, kui ei hakkaks teised majas temale silmagi, ning rääkimine näikse talle vastumeelt olevat, sest sõna kuivab keelele. Nad panevad ka tähele, et tema silma-alused laialt kotti on vadunud ja kentsakalt sinavad, ning ütlevad sellest Marilegi.

Prillupi käsi ei käi hästi, see on tõsi. Ta peaks herra juure minema, aga ei lähe. Puudub jõud, puudub lihtsalt jõud, jalad ei kannu. Ta ootab, ehk tuleb mõisast käsk, siis pole parata, siis peab juba kuidagi. Aga mõisast käsku ei tule, surutis jääb südame peale, pooliku maja poolt mäel tõmbub talle vaevavalt midagi vastu, millele ta segane pea nime ei tea anda.

Siia juure seltsib läila tüdimus igapäisest tööst, tööst kodus niihästi kui mõisas, ja tüdimus paisub tülgestuseks mõtte valgusel, et päästet ei ole sest tööst, et sa neetud oled seks jääma, kes olid ja oled — igaveseks rabelejaks silgu ja leiva pärast, uppujaks, kes ei upu, aga kaldale ka ei saa.

Ja kõik, mis sennini tema olemise mõtet ja tuuma tähendab, põllusiil ja loomakont, tööriist ja peavari, armsad talle hoolimata kõigest väetimusest, kõik see ujub ta meelte ees nüüd hallis tühisuses, kaetud põlastuse ilge kõntsaga. Tõnul on tunne, et tal enam midagi ei ole ja et ta ise enam midagi ei ole. Ta ei mõista, miks ta veel kätt ja jalga tõstab, siit ning sealt tehes kinni haarab, miks ta silm tehtavat näeb ja aru seda taipab.

Ta ei haudu mitte alati vaikimises, näol tuim tohletus. On silmapilke, kus ta äkki ärrituses süttib, võimetus ärrituses, teadmata, mispärast. Siis tõukab toorelt koera, kes talle midagi ei teinud, viskab kiviga kana, kes ainult kõketas, vemmeldab oma hobust, kes kõigiti kohut täitis, ning lööb vikati meelega kivisse. Ta kahetseb säärast tegu tagajärel kohe, aga vajadus end kiusata, ennast peale seda hästitada, on võimsam.

Tema ümber hõljub nüüd ala imelik poolvalgus ja õhkkond, mida ta ei tunne. Ta peab millegi seletamata võõraga sala võitlust. Pind ta jalge all ei nihku enam, vaid sellevastu tundub, kui poleks teda õieti olemaski, kui kõnniks jalg ilma teda puutumata. Ja kuna ta ühel kuumemal päeval oma odranatukest niidab, pistetakse talle järsku pähe, et vaenlane tal salalikult seljas, sihiliku püüdega, teda kõrgemale hoovata pinna ligidusest, kõrgemale sesse õhku, mis Tõnule tundmata ja milles pimedam peab olema kui siin all helkjas sumeduses.

Mari, kes temast natuke maad eemal niidab, näeb meest hakkavat taganema, kui oleks ta vikati ees midagi kohutavat silmanud. Tõnu taganeb väikeste nõksuvate lihksammudega, misjuures ta jalad teineteisest kaugenevad, kuna kramplikult kätes hoitud vikat otsaga mulda kriimustab. Ja siis vaarub täiel pikkusel selili kaarele.

„Ära läks?“ naeratab Prillup nõrguvast näost, kui ta külma kaevuvee virgutusel silmad jälle avab.

„Ära läks,“ kostab Mari huupi.

„Nägid?“

„Nägin.“

Noorik tõstab ta istukile. Tõnu vaatab võõralt meeliskledes ringi. Siis tutvub talle paik, ja ta naeratab jälle, seekord veidi häbelikult.

„Kus mu vikat?“

„Seal.“

„No, siis vaja jälle — —“ Kuid Mari abil aina saab ta jalule. Tõustes suurendab imetlus ta silmi: jõud, mis tema raskust tõstab, tunneb ootamata suurena.

„Ei, sa mine nüüd õite sängi, küll ma üksi niidan.“

„Lori! Mis mul siis viga! Oota, ma võtan vikati!“

Äga ta ei võta vikatit, vikat on liig mada-
las, liig sügavas, ja kui ta kumardab, vajub see
veelgi sügavamale, vajub nagu järve põhja. Ja nõnda
sammub ta naise toel tuppa ja heidab sängi. Mari
avab mõlemad aknad ja ukse, sest Tõnu meelest on
kamber pilkane pime.

Põllule tagasi minnes hõikab noorik Annid Paju-
silt — teine laps on täna soos karjakorral — et ta
isal käepärast oleks, kui sellel midagi peaks vaja
olema.

„Ta magab,“ tuleb Anni mõne aja järgi teatega.
„Ma panin talle järi kaillakapaga voodi ette. Küll
ta pinnis, ennegu magama jäi!“

Ja Anni asub lapselustil rehaga ema järel töösse.

„Mine õite vaata, mis ta nüüd teeb,“ käsib Mari
paari tunni pärast.

„Ma panin ukse ja aknad kinni, ta lõdises, kui
külge pööras,“ on tagasitulijal kuulutada.

Ning siis töötavad mõlemad päeva veeruni.
Vähe rääkides, nagu tõsise töö juures kohane. Ise-
äranis teadlik säärase oluviisi sündsusest on Anni.

Prillup uinub veel, kui tema pisukene perekond
õhtu kambrisse koguneb. Ta magab seliti, ja kõik
nad panevad tähele, kui priske ta korruga näost on.
Ta põsed päris õitsevad, seda näeb karvakattestki
läbi, ning silmakoopad ja nõod suuäärtel on ohtralt
täitunud.

„Tõnu, ehk tahaksid süia,“ äratab teda noorik,
kui toit laual.

„Süia? Ei,“ vastab Tõnu silmi pärani lüües.
„Või siis söök kedagi elatab, kui peavarju ei ole!“

Anni ja Juku vaatavad ühtaegu võõrasemale otsa. Selle rahulik käsi katsub unistaja pead.

„Ma annan sulle piima juua — ehk võtad?“
Tõnu tõuseb istukile, virgub ja võtab piima.

Äga palavik kasvab öö esimesel poolel ja õhutab haige taoti üsna pikalt ja elavalt kõnelema. See sünnib vahel avatud silmil, nagu Mari põlema jäetud lambikese valgusel võib näha, ja kuulub siis kui asjalik arupidamine iseendaga, seda enam, et mõte alles tüki tee takka jälle kord väärdub ja kidub.

Õieti on sonijal üksainus aime, mille kallal ta nipib ja näpib, mida ta kord sellel, kord teisel ole-tusel sinna ja tänna veeretab, ning see ei ole mitte enam tema suur asi, vaid midagi juba tolle tagant. Prillup heitleb murega koha pärast, mida ta kardab kaotavat või mille ta juba ongi kaotanud, „sest ega saks enesele keelt lase näidata.“ Ühes jutujärgus ootab ta alles ülesütlemist ja ohib uue koha eest, mida võõrast vallast vaja otsida; teises on tal hundi-pass juba käes, aga kusagilt ei leidu uut asu, kuna kevade läheneb; ning kolmandas on jüripäev õueski, Tõnu tõstetakse välja, ja ta ei tea, kuhu oma „nelja lapsega“ minna. Neljas laps — Mari harvad hambad välgatavad — kujuneb talle mähkmetes.

Ärevat harutamist saadab unistaja vastavate liigutustega. Särgiesise on ta rahutud näpud lahti nabinud, linane tupp peene nõõri otsas tuleb rinnal nähtavale, ja noorik sõrmitseb läbi riide, mis seal sees on. Mari poetab leitud tera pungakesest väljagi, ilma et kõnelev omanik seda märkaks, ja kui ta teda sängi poolpimeduses hästi ei näe, siis lipsab üle mehe sängist ning silmitseb leidu lambivalgusel laua

juures. Ta veeretab teda pihupesal, nuusutab, torgib küünega ja kehitab viimaks õlgu, misjuures ta kõõrdpilgul lambi väetisse tulesilma meeliskleb. Siis ajab haigutades ja ringutades mõlemad käed üles ja ähvardab parema näpuga seda imelikku pipraiva endale naervasse suhu kukutada, ei tee seda aga mitte, vaid viib ta Tõnu rinnatuppe ilusti tagasi. Enne sängiminekut kustutab veel lambikese ära, mis ilmagi juba kustumisel.

„Ära nüid enam juttu aja, Tõnu, vaid katsu ka magada!“

Ta hüüab seda selge häälega temale kõrva.

Ja teine kuulab.

Prillup kõheleb ja nohiseb natuke ning vastab siis urinaga, mille peal juba vaibe vajutis:

„Noja, noja, aga kuhu sa homme pea paned! Kus urgast näed, seal teine sees!“

„Eks kudagi ikke soa!“ pasundab Mari talle kõrva.

„Noja, noja — —“ Järg kangestub raugesse üminasse, käsi ja jalg tuksatavad korraks, siis on rahu majas, siis puhatakse Prillupil nagu muiski Kruusimäe urtsikuis.

Ja koldes viuldab kilk, lakas laulab kukk, ja koer akna taga haugatab unes. Suur ärataja aga — küll ta tõuseb jälle, kui tunnike tulnud. — —

Prillup jääb hommiku naise nõudel sängi, ajab aga lõunaks oma suured kondid jalule. Pole ta ennegi pikali haige olnud, häbeneb seda nüüdki jumala päevakesele näidata. Ning töö, läila ja vintske — teha on ta ometi, teha on ta ometi!

Tõnu verest lahkub palavik, kuid mitte mure ta ajust. See on sinna end kinni hammustanud, pureb ja pureb ja piinutab mehel kurdesõnu suust.

Nendega ei püüa ta Marisse mõjuda. Ei, sellest peatükist on ta kriipsu läbi tõmmanud. Ja nõiapunga kasis põuest, kui tol lõunal voodist pelgus. Ta heitlebki oma painajaga enamasti üksinda, ei võia aga parata, et ka naise kuuldes lauseke libiseb. Ja see sageneb, mida enam päivi tare taha kustub ning hoolimata sellest, et teine tema kartusi ei jaga, et noorik oma lapsemeeles üht ega teist ei usu: ei seda, et Tõnult koht võetakse, või et ta uut ei leia, kui see tõesti peaks sündima.

„Sel seal põle niisukest nägugi,“ ütleb Mari. „Sellele peab juba suurt kurja tegema, kui ära akkabajama.“

Aga Tõnu naeratab halekalt. „Mis sa kullake nõost näed! Eks siit ole ennegi lahti lastud ja ära aetud.“

„Ega ometi nailla pärast.“

„Jaa, aga võta kinni, mis saks naillaks või mis ta tõeks peab! Mõis teeb, mis mõis tahab.“

„No, ega kohad moa pealt kadund ole! Külapeleib, kui aeg käes.“

„Mõni näljakong ehk juhtub kuskilt, aga mis sa sihukesega peale akkad! Meid on neli suud ja kevadeks vist viis.“

„Ei, vist neli. — Aga on ju veel muid teenistusi ilmas kui koht — kõiksuguseid maal ja linnas.“

„Jumal oidku moonakaks või sadamatööliseks akata — see oleks juba viimane leib!“

Ei aita midagi. Tõnu pea vajub mures norgu. Ta kahetseb sõnu, mis kulunud.

Ja ajab oma hädatsemise nii kaugele, et pühapäiviti kirikuplatsil naabruse rahvalt uut kohta hakkab

kuulama, enesele pole veel üleski öeldud. Ja kui ta valitseja kaaslasena ühel kaugemal laadal käib, siis usutleb külamehi salamahti sealgi. Ning koju jõudes upib naist tellima, see mingi õige korraks metsa poole kõrvu kikitama, oleks nagu enam oma inime, sest ega võõrikule naljalt heast asjast viiksata, päri kas või suu asemelt.

„Ei ole tarvis,“ vastab Mari, igavuse märgid näol, „mine too oma piimakontraht mõisast ära.“

Tekkiv vaikus ei ole pikk. Prillupi käsi põleva tikuga, mis tolli kolm piibukolust eemal jäi peatama, lõpetab tee.

„Oiäh — miks ei tooks — kui tuua oleks,“ tuleb esimeste popsude vahelt; nutsivad mokad on hämarväsinult naerukil.

„Võid julgeste minna, ta lubas tänaseks valmis kirjutada.“

Nooriku lusikas käib nobesti kõorekausis ringi. Laest lendab must puru sisse, väikse sõrme küüs kõrvaldab selle, ja töö läheb vurinal edasi.

„Keda sa õite pilkama kipud?“ küsib Tõnu, kelle pilk Mari näolt, mis midagi ei ütle, keerleva koore sisse laskub, mis niisama vähe ütleb. Ja Mari suugi jääb sedä korda vait.

Tõnu aga seisab ja seisab. Viimaks hakkab ta pahema silma äärest vudisema, siis mõlemist suunurgast tuksuma ja kaelasooned kummaldi pool lõua-pära taga kisuvad korraga kramplikult kokku, nii et kõrvalestad liiguvad. Ta tahab põlve järikesele toetada, väärdub aga mööda ja sattub põlvili põrandale, otse võitegija ette. Piip kolksub nende vahele maha.

„Kas sa siis — — kas sa siis — — kas sa siis ometi — — —?“ Ent paistab, kui upuks sõna sära sisse, mis tal silmist murdub.

„Mine nüüd ikke, mine!“

„— — Kuda siis — — milla siis — —?“

Mari palg pilvitab kergelt. „Hea küll, Tõnu, — lase mind võid teha!“

Kui Prillup uksest läheb, otsivad ta jalad kehale tasakaalu, nagu lasuks suur ja raske kott tal seljas.

Kümnes peatükk.

Tunnike hiljem istub Tõnu Prillup kambris laua otsas ja vahib suuril silmil värisevasse paberilehte, mida ta käes hoiab. Nõnda istub ja loeb mees juba kaua, ilma täppigi taipamata, mis seal sees on, kuigi ta kirjutatud kirjast veerimisi võitu saab. Tähed on jämedad ja selged, nagu kepi otsaga veetud, aga kui silm neile hakkab vahet tegema, siis valguvad lillakriimuks virvetuseks kokku. Lapsed käivad sisse ja välja. Igakord peitub paber lauaveere varju. Ja kui noorik selja või külje pöörab, siis piidleb teda istuja pilk. See on otsiv ja leidev vaade, mis isu võidab, mida enam ta leiab, ning aegamisi imestusega täitub leiu ootamata uudsusest. Prillup ei tea korraga, kus ta silmad senni on olnud.

Mari on kasvanud, Mari on küpsenud — Tõnul ei ole enam kolmat last.

Mari on kauninenud, üle õö kauninenud, ta on end salaja kuhugi imekaevu kastnud.

Ja ikka ablamaks laieneb piidleja pilk, ikka enam helki variseb nägemata avandusest Mari kogu ja kuju peale, ning kuumas, karmuses kambris — toas on rukkirehi üleval — lööb nagu peidetud angervaks magusuimastavalt lõhnama.

Ent Tõnul väriseb lilla kirjaga paber näpus. Ta näeb seda uuesti, kui ta jälle üksi jäänud. Ja nüüd tuleb kustumine. Äkki tikuvad suured vesiherned tal nahast, palg ja kael kublitavad neist, nina otsast hakkab neid mahagi piiskama ja silmad liiguvad lausa märjas. Need silmad ei ruska praegu, nad on eluta hallid. Ja Tõnu vaevamärga nõrgub mõni tilk kriimule paberilegi näkku.

Kui Mari jälle ilmub, istub laua ääres mees, kelle vahutav õnnekarikas ümber on kukkunud.

„Et tema seda läks tegema — — et tema seda läks tegema! — — Omapead — üsna omapead — salaja teise seilla taga — kui teine kodunt ära on — kui teise ingel aimugi põle! — Ei nõupidamist, ei kokkureakimist, nagu põleks teisel aissagi, mis tema teeb, nagu põlekski mees ja naine!

„Muidugi, sai jo mõnikord kõneleda — niisama omakeskes mögada — ajasin vahel naillatasa pealegi — oli ehk kõi ja kipitustki südames — — Aga et tema läheb — et tema peletis tõeste läheb — —!“
Ja Tõnu käsi laksatab lapiti laua peale, kriimule paberile pähe, mille ta põlastuses sinna on visanud.

Aga silmi ta ei tõsta. Ta noomib põranda pragu oma jalge vahel. Ta ei näe, aga ta teab: keset tuba seisab Mari — suur ja tugev.

„Nüüd võta kätte ja küsi: kudas teineteisele edaspidi otsa vaadata? — Kes olen mina ja kes on tema? Mis inime see on, kellega sa ühes sängis magad ja ühes lauas sööd? — Kuhu sa silmad pöörad enese ja teiste ees? — Kuda sa taaga kõrvuti kirikus istud?“

Põranda pragu Tõnu jalge vahel ei tea miski vastust.

„Aga mees tunneb äbi ja tema mitte! Eks ta oleks seda kõik enesele ise võind öelda, ega ta laps ole, ta on suur inime ja naisterahvas. -- Kus tema! Muudku läheb ja teeb! — Ja kui sa ta siis käsile võtad, siis seisab nagu sein ja irvitab sulle pealegi näkku!“

Seda tõendas Prillup huupi; aga kui ta nüüd viimaks prao pealt Mari peale vaatab, on tal õigus: Mari seisab ja naerab.

„Aga ära arva, et sa nii kergeste mul küisist peased!“ Ja Tõnu tõuseb püsti. „Ma pärin seletust! Ma tahan teada soada, mis sul sees on! Ma küsin su käest: Inimeselaps, miks sa mulle nõnna tegid?“

„Tahtsin,“ vastab Mari.

Kuid selle vastusega ei oska ülekuulaja midagi peale hakata.

„Tahtsid? — Muidugi tahtsid, ega sa ilma oleks läind. Aga ma küsin, mikspärast sa tahtsid?“

Nüüd tõstab kaebealune mõlemad käevarred ringutamisi üle pea ja harvade hammaste vahelt läheb väike aigutav-naeratav puhe. Siis pöörab usutajast mööda kapi poole, millest ta talitava rahuga midagi hakkab võtma.

See äritab. Tõnu seisab üürike aega nõutult, avab aga siis suu ja südame sõimule. Iseenda sõnadest viha imedes paneb mees tõsiseid tusedusi — tusedusi, millest mõnigi esimest korda nende igemete tagant ilma pääseb. Ja kui vool viimaks ummistab, kohmab kuue ja mütsi varnast ning ähib välja vihmasesse pimedikku — eemale sellest jõledast, sellest rüvetatust. —

Mari magab juba, kui ta tagasi jõuab, aga laual põleb lambike, et ta ei komistaks, kui tuleb.

Ja lambi kõrval valendab paber.

Mari magab tõesti, seda on näha, ja kuna Tônu end riietest koorib, ei lahku ta pilk mureta magajast. Ta silmib teda järilt edasi, kuhu veel istuma jääb — tema kahupead, ta priskunud kaela ja kerkinud rinda, ta õlga, puusa ja käevart, kõiki neid õitsele lõõnud vorme, mida ta katmatana ja kaetuna näeb või tihkest kattest läbi aimab. Ning uuesti, ent võimsamalt, kuumemalt tikub teadvus talle peale: tal ei ole enam kolmat last, tal on äkitselt naine!

Tônu kustutab tule. Ja kui ta leitu kõrvale on heitnud, krambib süda tal kokku, ning magajat oma suure kondise käevarrega rinna vastu rusudes kaebab ta temale suhu, silma ja kõrva: „Naine, naine, miks sa mu maha jätsid!“ — — —

Sel tunnil põlevad Kremeri herra poissmehekorteris veel küünlad.

Neid põleb rohkemgi paaril viimsel õhtul, sest kõik toad on valgustatud.

Herra von Kremeri tervis on nimelt väga hea, ja et küllate selle tunde mõnu maitsta, ei rutta ta magama-minekuga.

Nõtkel sammul ja helkjal näol mõõdab ta saali pikkust, käed kord puusas, kord hubaselt pürksitaskuis, kord halle kihvu läbi pihude lastes.

Ja muusik mängib nurgalaudil, ja sohvalaal õõgub punast portveini klaasis, ja lõige kollast kooki naeratab taldrikul.

Siis võtab vanaherra taoti istet tugitoolil, teeb väikse rüüpe klaasist, mugib suutäie taldrikult, ja enne kui ta joob, ei unusta ta klaasi peegli poole tõstmast ja oma naeratavale ärakujule tervist noogutamast.

Süda on tal korras. Vimmasest klapist pole midagi märgata. Tuiksoon töötab rahulikult.

Muusik aga, mahe ja magus, see tilistab kogu õhtu üksiklase sügisest ihuviisi „Die letzte Rose“, ja vahel, kui uus hoog turda tugevust lõbutseja põue paisutab, tõstab Ulrich von Kremer oma Jupiteri-häält ning müristab pillile kaasa laulda:

„Ist denn Lieben ein Verbrechen,
darf man nimmer zärtlich sein — — —“

Nüüd on aga lepingul, mille Tõnu Prillup Kremeri herraga tegi, kaks palge: üks pahandav ja teine rõõmustav. Oleneb ainult sellest, kumba silmitsed, et vastavasse meeolusse sattuda. Ja järgnevail päivil silmitses Tõnu vahelduseks rõõmustavat palge, ning temagi rinda asus rahu ja hingeline ülendus.

Kõige pealt nägi mees ära, et ta Marile ülekohtu teinud. Sest astus Mari oma sammu vabalt, siis oli ta tema tänu teeninud; tegutses noorik aga ülemate vägede ajal, siis oli teda oletada seda ülekohtusem, et Tõnu säärast aju neilt vägedelt ise ju palunud. Kuna aga võimataks jäi kindlaks teha, kas üleüldse või mäherdune neist vägedest siis Mari mõjustaja olnud, võttis Tõnu targu nõuks, kõigile neile ühetasaselt tänulik olla: Marile, Maarjale ja taevaisale niihästi kui väele, kellega Sutsu eit ühendust pidas — teadagi ka eidele endale. Lahke nägu ja kiitlik sõnatasus eelmisi, Triinule aga sai lunaks ohter osake Prillupi nurme-õnnistust. Targa õnneks oli Kruusimäegi sügisel tänavu pisut enam põlles.

Muidu hakkas Tõnu end unistustes hällitama rõõmudest, mis kevad' temale pidi tooma. Nugris neist rõõmudest endale eelmaitset nõutama, kaldus

ta tee nüüd arutihti piimakambri, mõisa karja ja Kuru kuuendiku piirkonda. Mis ta siin kui seal nägi, oli ju ammu nähtud, ent Tônu ei saanud sest näinuks. Ja kuna mees vaatles ja piidles, ei võinud ta teisiti: silus oma karvast koonu ja muhales.

Kamber, kari ja Kuru — see kõik ootas ju nüüd teda!

Ja Jaan ei teagi.

Ja teisedki ei tea.

Kui nad aga kord teadvad — no neid silmi, no neid silmi!

Ja kui ta üks õhtu karjamaa põõsa alt taas kord Kuru Jaani ärasõitu näeb — hea koorm kollast ja valget kulda on Jaanil seekord peal — siis ei või Tônu teisiti: ta saputab talle käega head teed järgi ja podiseb kõigest kõhust naerda: „Aga kunniks veel! Aga kunniks veel!“

Ja kui ta Kruusimäe vainule jõuab, siis peab saunadele ümberringi ülemealiku pilkekõne, kõne, mis kuulub ligikaudu, kui tuleks Prillup kukega torni poolt:

„Jahaa, konutage ja vahtige aga, teie mutikoopad! Aina üks teie seast oli valitud, aina üks leiti veart, et teda tõsta! Teie teised aga — tuhnige mulda, mis ei elata ega sureta, orjake mõisa ja sööge silku igaveste! Jääge lagedaks, teie lagedad, sest karvane peab mees olema, keda kuuldakse ja tõstetakse!“

Kahju, et kedagi talle vastu ei tule. Tônu ei tea, mis ta temale ütleks, aga ta ütleks midagi. Tônu ei tea, mis ta teeks, aga ta teeks midagi. Mitte võimata pole, et ta temale naerdes keelt näitaks ja teda vägipulka kutsuks vedama.

Kodu aga on Tõnuke libe. Ta on nii libe ja ligitükkiv, et noorik teda küünarnukiga peab müskama. Kuid Tõnu ei pahanda, ta tasub naljaga: „Sügasin täna rukkikõrres mõisa lehma eest ja takka, need kuulaskid aiva himuga — sinul aga kohe sarved vasta, kui näpuotsaga puudutad. Milla sust sedasi koa mõisaelanik soab!“

Ja siis tuleb päev, mis Tõnu eelrõõmudele isevärki uue juure lisab, päev, mis tema valitsuse hakatust veel kujukamalt kuulutab, kui see lillakriim paber, mis tal kapis lauluraamatu vahel.

Kui Prillup „paburitside“ haletuse pärast herralt lähemat juhatust läheb küsima, leiab ta mõisamaja pikka vahekotta astudes iga parempoolse ukse lävel inimese kikikõrvul kuulatamast: kõõgiuksel seisab kokapiiga, järgmisel Reemeti emand ning selle järgmisel valitseja ise. Kõigi silmad on suured, kõigi suud ripuvad üllatusest, jahmatusest, isegi ehmatusest.

Tõnu mõistab neid kohe. Kunturist, mille üks pisut praokile jäänud, kostab kärkimine. Mäeküla saks ei ole kärkijatest sakstest. Tapleb vahel, aga tapleb mõõdukalt. Keegi pole teda kuulnud kärkivat. Kärkimast, kärkimiseni vihastamast keelab teda ta südagi. Ja nüüd kõrgib see tuntud mittekärkija, ja kuidas ta kõrgib!

„Või sina nõuad minu käest tänu! Mina peaksin sinule tänulik olema, mitte sina minule! Kui sina minule vahel ette maksid, siis maksid sina minule minu raha ette! Kui sina minule vahel laenasid, siis laenasid sina minule minu raha! See on minu raha, mis sinu nina nii püsti ajab, ilma minu raha ja maata oleksid sina ammugi ära täita-

n u d kõige oma naise ja lastega! Täna jumalat — —
lõuad pea (jalapõrutus)! — — täna jumalat, et ma
sind juba kannal pealt minema ei kihuta oma krun-
dist, ja kasi mu silmist, lurjus!”

Üks lendab laiali, ja välja kohmib Jaan pune-
tava peaga. Ta ei näe kedagi, Tõnul viib peaaegu
puusa ära ning kojälävel lööb käed piitasesse,
enne kui alla astub, nagu kardaks komistada ja
kukkuda.

Ustelt on teised kuulajad kadunud. Prillup lii-
tub seljaga seina vastu, kunturi-üks tõmmatakse
klõmmdi kinni.

Ei ma täna parem lähe, mõtleb Tõnu ja poeb
kojast. Ja kuna ta kodu poole koivab, tuksuvad ta
õlanukid seesmise podina võbistusel, ning käsi silub
lõuga, silub lõuga! Ja vahel vaatab tagasi selle
pooliku maja poole täis suuri asju, ja uus vahk võbi-
naid täidab teda kõhust õlanukkideni.

Kui ometi keegi vasta tuleks!

Tulebki. Kruusimäe vainu-värvavas tuleb Pajusi
vanamees vasta.

Kas tahab ka uudist kuulda? — Kuru Jaan
piimamehest lahti lastud! Kohtki üles öeldud! Just
praegu. Ja misukesel saunaga!

Või lahti? — Ja veel saunaga?

Noja, eks tema tõlp tänita saksale suhu: „Või
see'p see tänu ongi selle eest, et ma ärrale ikke ette
maksin ja tihti laenasin!” — No seda paukumist ja
raksumist siis! Nagu äike löi sisse. Aknaruudud
kilisesid. Ega keegi oleks uskund, et Mäeküla Kremeril
niipalju särtsu sees!

Või Jaan lahti! — Ja mis tal süüd?

No, u h k e k s läheb — liiga u h k e k s läheb!
Ega saks siis salli, et taluinimene tema nina all
u h k e k s läheb!

Või Jaan lahti!

Lahti mees!

Ja silm tikub silma ja kummagi silm sirab.
Pajusi vanamees unustab oma tee ja timbib üleaed-
sega vainule tagasi. Liivaku õues näevad Marti seis-
vat — Jaagup tõmmab käega. Ning temalegi
palavalt.

Või Jaan lahti, ja sõimuga?

No, kullake, su ure sõimuga!

Ja nüüd siravad kolm silmapaari kokku.

Aga või see tema-mehele siis suuremat häda
teeb —

No ikke! Eks ta oleks veelgi kahmand. Ja
nihukese n a h a t ä i e g a! „Tänagu jumalat, et keva-
deni jäetasse, et mitte kohe koerapiitsaga minema ei
kupatata mõisast ja kohast!“ Ja mis sealt veel palju
muid lopsakuid tuli!

Ei noh, kus see siis t e m a s u g u s e h i n g e s i s s e
mahub! See jo temale nagu ninavõru seale!

Ning taas ristlevad nende muigavad pilgud,
südame ümbert on kõigil nii soe ja jutt laabub
magusamaks iga sõnaga. Väike-Jüri seltsib ka veel
juure, nagu oleks hais teda vedanud.

Ega tea, kes siis nüüd piimad võtab!

Ega tea, kellele nüüd Kuru läheb?

Seal tõstab Prillupi Tõnu õlanukid kõrgele, ajab
suunurga vildakule ning venitab peaaegu Kuru Jaani
kombel pool laulmisi: „Jaa, kullakesed, eks need
lähe kellegile, kes teiste ulgast väilla valitasse ja

kell jumala abiga ka natike kerstupõhjast on võtta. Ääp ehk jõukaid sugulasigi appi kulub. Kuru ja piimad — need jäävad juba ühte, see on teada.“

Kuid kolmele teisele ei püsi see küsimus eesplaani. Silmapilguks on neile küllalt Jaani prahvatavast lahtilaskmisest. Kaua küllalt on nad Kuru kantnikku kaetsenud, kaua küllalt on see neid põlanud ja pilanud, nad ei lootnudki ka temal võida pastalt paigata. Ja nüüd — nüüd naeravad n e m a d — ometi korraks n e m a d! Ja üürike hiljem, kui need neli suud lahku on läinud, naerab kogu Kruusimäe, ning veel veidike hiljem kogu Altküla, ja Altkülas mitte ainult saunikud, vaid ka peremehed. — —

Tõnu äga läilab üle vainu ja muigab mõttes raksu peale, mis tal veel varuks.

Sellega tuleb oodata, et side mitte silma ei paistaks, et nad mõistatama ja nuhkima ei hakkaks. Nõnda arvas mõisavanagi paremaks. Ent kui see aeg kord käes — no neid molusid, no neid molusid!

Ja Tõnu toetab aiaroikale ja püüab neid molusid endale ükshaaval ette moendada.

Ja suu kõhistab korrata, ikka uuel hääldusel korrata: „Va Prillupi näss võt Kuru ja piimad ää! — Kas tead koa, kas kuulsid juba — va Prillupi näss võt Kuru ja piimad ää!!“

Üsna hea, et ta juba täna märkas kerstupõhjast ja sugulastest tiksata. Küll see neile siis meele tuleb. Häh — las väristavad pead: kelle käsi siis ikke Tõnu ja tema sugulaste kerstupõhja on puu-

tund, vôi kelle kõrv siis kuulis, kui Tônu suur soovik tol päeval tähendas: „No kui sa just kusa-gilt ei soa ehk kui puudu jääb, küll ma siis laenan sulle ise.“

Ja, Tônu vôiib mureta olla, nii mureta, et ei tarvitse otsimagi minna, mis ka, nagu ette teada, väga tänamata käiguks jääks. On nad ju kõik — niihästi need Tônu kui need Mari poolt — paraku seda kilda inimesed, keda Kuru Jaan summas „santi-deks“ hindab, kuigi mõni neist, nagu nooriku isa ja onu Ruisus ja Tônu õemes kirikuvallas, väikeste peremeeste kirjas seisab.

Tônu vôiib mureta olla ja õhtuti suupilli ajada — kiring, mis temale viimast aegu üsna äkki on külge hakanud. Roostetanud pill, vist poisipõlvest pärit, leidus otsimisi vana kribukrabu hulgast, ja nüüd ei möödane naljalt enam õhtut, kus tema viuviu-muusik, unistav ja uinutav, kambri ahjupingilt ei kostaks. Mari ja lapsed väsivad kuulamast, aga Tônu mitte mängimast, mängimine näikse tal mõtlemise ja kõnele-mise aset täitvat, endised ajaviited, ka jumalasõna, on pisukese raudse sumiseja eest taganenud.

Ühel õhtul, kui ema aidas riidesse pani ja kodust läks, ei suuda Anni seda enam välja kannata. Silmad kalkvel, astub ta isa ette ja kisub tal pilli suu pealt.

„Mitte enam, mitte enam, muidu jään ai-geks!“

Isa ärkab kui unest, ta pea nõksub paremale ja pahemale poole, teadmata, mis sündinud. Siis näeb märga pilku kahvatanud näokeses ja vajutab oma suure kondise käe lapsele pähe.

„Ei, ei, — nüid akkame midagi muud peale!“
Kusagilt nurgast tuleb haigutades Juku nähtavale ja jääb isa teise põlve ette seisatama. Tal on suur kõht, peened sääred ja jäme hääl.

„Kuhu Mari läks?“

„Mari? Mari läks külasse. — Ja, lapsed, nüid hakkame midagi naillakat peale — midagi naillakat,“ ja Prillupi pahem käsi, niisama suur ja kondine, heidab pojakesele pähe.

„Kuhu Mari külasse läks?“ küsib Anni, kelle huultel veel kustuv jääk hädist ärevust tuksub.

„Ah ema? — Ema läks — ema läks Tiitsule. — — Kuulge, akkame õite tripstrapstrulli mängima — — mis te arvate, kui tripstapstrulli akkaksime — — — Juku, kus su tahvel?“

Kuid Juku suur paun jääb paigale, ta jäme hääl küsib närveldi: „Milla Mari koju tuleb?“

Ja ühtaegu pärib Anni, kellel isa rusked muresilmad: „Miks ta nii ilja veel külasse läks?“

„Ei,“ kostab Prillup nende nägudest üle vaadates, „tripstrapstrull ei ole nii naillakas, ma akkan teile parem jänest tegema — jänest, kas teate, ja kõiksugu muid loomi — — — Ah tema? — Küll ta tuleb ikke koa, ja eks tal old aissa, — — Oodake aga, ma sätin lambi parajasse kohta, ja vaadake siis!“

Ja nüüd ilmub valgustatud seinale muste jäne-seid, vasikaid, põrsaid, lambaid, kes söövad; ammuvad, tuhnivad ja hüppavad; ja kuked saputavad tiibu ja laulavad, koerad sitsivad või hauguvad, härjad kaevlevad ja kassid püüavad hiirt, ja veel teised loomad teevad teist imet.

Seda imet ja nalja saab aga viimati nii palju, et Juku jääb põrandale magama. Annigi heitleb unega, ja väljas on nii pime, nii pime, ja isa otsa peal siravad jämedad piisad; tema ülestõstetud suured imettegevad käed aga nibivad ja nabivad, kui püüaksid nägemata köidikutest vabaneda.

Nüüd uinub Annigi järil, ent loomad seinä peal elavad edasi.

Üksteistkümnes peatükk.

Kui „uus Mäeküla“ ametivendade ritta ilmus, ei leidnud need tema küllest midagi korravastast: pea oli mehel püगतud ja jalas saapad, pealegi tuli uued mustad saapad. Jaa, võtke kakku, mõtles mees ise nende altkulmu sihtivate pilkude all, pastlaid ja pikki juukseid is nih! Arvasite vist, et uus jällegi Mats on, et ega Mäekülas muid olegi! No ei, see uus võib ehk teilegi aridust õpetada, mitte teie temale!

Ja uus Mäeküla näitas ennast eest ja näitas ennast takka, ja seal ei olnud midagi, mis ametile häbi oleks teinud: riidedki olid uued seljas ja kaelärätt puhtam kui mõnel teisel. Ja kui nad ta vankri ja veolooma ja ankrute poole kõeritasid — ehee, kas ehk suud väänata? Ei neil olnud siingi suud väänata. Mitte igapähele ei puristanud nii kõnukas kõrb aiste vahel, ja vanger oli hea, ja piimariistad tulid otse tündersepalt. Küll oli uus vanalt ankruid küsinud ära osta, aga kus Jaan! Mees nii täis mürki, et ei müü, kiuste ei müü. Kuluda edaspidi o m a g i piimamehele ära. — No, ega siis muud kui uued. Uus kaupmees, uued nõud.

Ja ärgu nad arvaku, need vanad, et ta ehk ärilises viisakuses ja väleduses neist palju maha jääb. Näe, pillub naistele „prouasid“ ja tüdrukuile „preilised“

nagu nemadki, oskab raha eest tänada ja peenemaile loogamustki teha. Ja võist pakub kiites maitseproovi ja piimast laseb lonksu pealekauba. Võib ju olla, et ostjail tema vankri taga pisut kauem tuleb seista — kätele on andmine, peale raha-arvamine veel uus — aga ärap see vilumus varstigi tuleb. Neil oli muidugi hea meel, kui tal üks võinael esimesel päeval porisse potsus ja paari inimesega sel ning teiselgi päeval sekeldust tuli raha tagasiandmise pärast; aga kui astatud ametivennad endile oma esimesi müügipäivi võtaksid meele tuletada — ega tea, kas maksaks neil mokaagi muigutada!

Mis nüüd Mäeküla kauba kuulsusesse puutus, mida Jaan nii suureks kiitnud, siis leidis Prillup varsti, et mees rohkesti liialdanud. Oli ju üksikuid, kes „Mäeküla“ järgi küsisid, asemikule tunnistavalt otsa vaadates, aga nii roobinal, nagu pidi võima arvata, neid poolegi ei tulnud, ja jällemüüjateks oli poodnikka, isegi maantee ääres, kust Tõnu sisse sõitis, üsna otsida, ennekui keegi leidis, kes mitte mõne võistleja toodetega ei kaubelnud. Teadagi, et vana Mäeküla uuele oma müügikohad ilmutamata jätnud, ja nõnda pidi uus esipuhku piima, mis turul ära ei läinud, liig väheste poodide pärast hiljem uulitsatel lahti lööma, muidugi alandatud hinnaga, kuna jälle võiga tuli „surnumatmist“ toimetada.

Ent need olid alguraskused, millest Prillup lootis varsti pääseda. Ja mis Mäeküla piimal-võil kuulsusest veel puudus — küll tema neile selle nüüd muretseb, oodaku aga.

Asja varjuküljena oleks võinud Tõnule tuntavaks saada ka öine teekäimine, millega ta esiaegu harjumata.

Sõida pimediku algel juba kottu välja, võntsu ja väntsu ankrutega võitu puruhalval teel, öö saada mõnes linnaligidases kõrtsis mööda, mis jäma ja piibuingu täis, ning siit katsu kella kuue paiku linna, kust alles lõuna-ajal tulema saad, et teist kolmkümmend versta tagasi rubjada. Unest pole õieti juttugi. Mis vankril saad tukkuda, see on. Silmaääred võtab punama ja ankruid vastu löö ja hõõru kõrvad veriseks.

Aga rõõmude kauss Tõnu kaalul vibab nende halbtuste kausi kõrgele üles. Piimakambris naisega talitada — lüpsisid vastu võtta, pütta koorida, võid vändata ja vormida, piima ankruisse ajada — see üksi juba on tasu kõige eest. Ja siis piitsa plaksutades täie koormaga mõisaõuest sõita ja Kuru väravast teed alustada! Ning kojusõit raske pungaga! Hoopis kõnelemata kõdist, mida pakub kauplemine turul ja isegi tingimine lihunikuga vasika pärast kõrtsi rehe all — nad on ööseti teel vastas. Kuhu juure veel tuleb lõbu Kuru kuuendiku viljakat pinda harida ning mõnu uuemais ja lahedamais ruumides elada.

Ei, Tõnu on püsti rahul, Tõnu ei kahetse.

Tõnu tähendab nüüd midagi — ja, juba nüüd, kus ta veel mõisa ega talugi ei taha osta. Tõnu sai tähenduse sest päevast peale, mil teda uueks Kuruks ja uueks Mäekülaks hakati hüüdma.

Tõnu loeb seda tähendust enda ümbruse silmist, kui ta sest ise ei peaks teadmagi, ja kus teda ei tunta, seal kannab hoolt, et teda ja tema tähendust tundma hakataks, nagu ta õigusega tohib nõuda. Ta ei ole pealetikkuv, aga kus asi annab ja jutt talub, seal ei jäta sekka pistmata, et tema see uus Mäeküla ja see uus Kuru. Mittetead-

jaid on ju esialgu rohkesti, niihästi linna- kui kirikuteel.

Aga et nad peale selle teaksid, et tema äri- käsigi hästi käib — iseäranis need ligemal — siis laenab uus Mäeküla vanalt sellekohase märguand- miseviisi ning vilutab oma pea veerlema ja nina tõusma. Sellega ei ole enneaegu kelgitud, ei, on ainult öeldud, et julgesti tulekul, mis veel ei ole. Ja kuna seda kahtlemata nõnda mõistetaksegi, ent ometi muigatakse ja üksteisele külge müksatakse, siis vististi sellepärast, et uus veel küllalt osav ei ole vana jälgima. Puudub taktikindlus, puudub mõnu. Nähakse lüpsi- aegu nagu ennegi, et Kuru kinkudelt hälliv pea tuleb, mis ninaga ristimärka teeb jumala õhku, kuid kõigil on tunne: tee mis tahad — ei ole eht!, Ja mõni arvab, et uus seda ehtsust kätte ei saagi, meister kukkuda ikka taevast.

Sellest, mis tulekul, ei ole Tõnul muidugi veel kujukamat eelmäära. Vast aasta jooksul alles võiks seda Jaani kaudu loota. Seks jüripäevaks ei ostnud Jaan nimelt ei mõisa, ei talusid — meelepäralise leidmiseks nappinud aeg ära — vaid kolis naise sugulaste juure teise valda „aplaagrisse“.

Uue põlvega rahul näikse Marigi olevat — näikse, sest suu tal midagi ei ilmuta: Maril on üks- ainus sõber — taotab ta ema öelda — ja see elab ta pealuus. Mari näikse rahul olevat, sest ta töötab suurema malluga kui ta muidu võrdunud, iseäranis või kallal, mis tema himutööks on saanud, ning esi- mesel kuuel kuul vähemalt ei juhtu ühtki säärast korda, kus ta käed äkki rüppe paneb ja seletab: Täna ma ei tee. Kõigiti teadlik äri korraliku käigu

vajadusest, laseb ta aegadel, mil välised tööd sisemisi kipuvad tõkendama, oma noorema õe Ruisust endale appi tulla, kuigi talle tavalikult vastumeelne on teisi enese heaks tülitada, olgugi see teine vereligidane isik.

Eriti rahul näikse noorik olukorraga olevat, mis teda lubab raudteega ajuti linnas käia, liiategi valgustatud kukruga. Harilikult teise päeva lõunaks tagasi jõudes, toob ta sealt lastele terved seljataäied kirendavaid uudiseid kaasa — pillimeestest, kes mängivad, nii et süda hakkab põuest kippuma, kommejantidest, kes kõneledes kõik seda sulle ette teevad, mis juturaamatutes lugeda, hobustest, kes pilli järel traavivad ja tantsivad, ja ratsalistest, kes nende seljas kaelamurdvalt hüppavad ja muud imet teevad. Sadama ilmataguste laevadega, hallid müürid õudsete tornidega, päratumad kirikud säravate altaritega, kingud ja puiestikud ebeldavate lõbutsejatega — kõik sõnub neile silma ette, ja nii selgesti, et nad õhetaval hingel endid ise tunnevad nägijatena.

Ja kuna nooriku pung nüüd valgustatud, võib ta linnateelt suurema kompsuga tulla. Tema nõrkus on kaunid jalatsed — juba kolmanda paari saapaid või kingi toob ta endale talve alguni, ei unusta aga ka tütart ning poega. Pea ja keha eest hoolitseb Mari vähem, kõigeiks ei ulataks veel kukurgi, ent jalg peab nägus olema, ja tal pole kerge saapakaupluse vaateaknast mööda pääseda. Ning uue valge lambi, seinakella ja parema peegli muretseb majasse, pühapäine kohvike tarviliste riistadega leiab Kurule teed, raamatuid sigib juure, ja noor perenaine on alla jäämas kiusatusele, tulevaks aastaks üht nädalilehte tellida, millest ta senni vahel üksikuid numbrid

kaasa tõi ja mis lugedes üsna ära lagunesid tema ja laste näppude vahele.

Vast peab Prillup mõndagi naise ostudest üleliigseks uhkuseks — tema eelkäija koda oli puhas kõigest säärasest — ent ta ei püüa vastu sõidelda, ta käsi käib ju hästi, ja üsna hea on viimati, et seda mujaltki märgatakse kui tema ninast. Ning lõpeks — ega ta vana Kuru eeskujust isegi nii täpi pealt kinni pea: tema keelekaste linnateel on teine kui Jaani oma ning piip taganeb tihtigi sigari eest. Ühele kui teisele pole vastu panna — hukutab noh! Hukutab nagu noorikut saapapoe aken.

Ja rahul on kolmaski lepinguosaline.

Kes teda terasemalt märkaks tähele panna, leiaks, et ta nooreneb. Tema põsenahk lööb selguma, kui mitte silenema, kõnd kaotab vohmaka õõtsuvuse, käed kepiga lahkuvad ristluu pealt, vabale liikumisele andudes, ning virgunud ja julgunud silm näikse vanas vaateringis palju uut tabavat.

Ei, aina uut, sest Kremer rändab maalitud ilmas. Mälestused, värskem värske järgi, võõpavad talle nüüd ümbruse ja paistavad seda värvilise valgustusega. Elu ep ole enam vaid elatav, ta on kaunis ja magus. Ja hinnatuks saab see magus kaunidus, kui ikkagi õre mälestus jälle kord tihkeks tõeks saab, jah, kui ta alles veel saamise eel väriseb, kui määratud päev ja tund lähenevad, kui teatud akna peale teatud koputus käib või linna salapesa uksekell sel ja ainult sel kombel heliseb. Siis surub Ulrich von Kremer käe südame peale, mille klapike öeldakse vigane olevat, ja ihkab endale surematust, vähemalt aga vanaisa Götz von Kremeri iga, kes sai vanaks

sadakolm aastat, neli kuud, kaks nädalat, viis päeva, üheksa tundi ning kakskümmendkaheksa ja pool minutit.

Ses uues ilmas on inimesed head. Kes nüüd iganes ärda palvega Mäeküla mõisniku poole pöörab, kes seejuures pealegi niisket silma teab näidata, liiati kui ta nõrgast soost on, see võib julge olla tahtlikku kõrva, soovilikku südant ning võimalikul määral lahtist kättki leidmast. Piiskab heinamaad ühele, küttelisa teisele, ehituspuid kolmandale, ja kelle sälg või mullikas paha pealt kinni aeti, see võib poolest trahvist pääseda, ja Karitsa Kaiel olla õnneks läinud, viimati kõrgendatud rendistki paar rubla maha nutta. Kõigist ette aga on karjatüdruk Tiiu, kes silmaveega omale mehe võitis.

Ühe lõunase lüpsi puhul paneb peremees tähele, kuidas Tiiu lehma all kord üht kord teist põske käist vastu äigab. Kremer käib temast paar korda mööda, siis puudutab teda õlast.

„Mis sul viga on, Tiiu?“

Tüdruk tõstab pead, nuuksatab, ja nüüd jooksevad pisarad tal ojana.

„Emand teab.“

Ise vaatab vargsi väikse musta eide poole, kes tüki maad kaugemal lüpsab.

Kremeri herra küsib emandalt.

„Ja, — Reemet pidi selle asja pärast õhta kurturi tulema.“

Ja kui nad toobrist emanda märguandel eemale astunud, surutud häälel:

„Eks saänd teda nelja silma all mõndagi korda usutada: Tiiu, Tiiu, sinuga ei ole asjad õiged, aga

ikke rinnu vasta: ei olla kõverad ammugi, kuni eile lõuna tuppä poeb, põllenurk silmi ees ja kurk nuuk-sutõmbel.

„Noh, Tiiu, mis siis sind nii kurvastab?“

„Seisab, laseb räästad tilkuda ega vasta mitmel ajal; viimaks kõige väega: „Mis ma siis enam rõemustan — mul jo varsti kää!“

„Noh, ütlen, või seegi nüid suurem õnnetus, kui aga isal päitsed peas.“

„Seep see ongi“ — ja enesel krambib rind kokku — „ta ei taha mind võtta — ema õssitab takka!“

„Kas ehk Ketas või?“ küsin.

„Kes siis muu! Nüid ta kurivaim ajab Peetri peale, aga Peeter, jumaluke, see äbelik Peeter —!“

„No, juba sa ise tead paremine,“ ütlen. „Kui Reemet tuleb, küll ma räägin.“

„Jah, emand, aidake mind vaest inge! Olen mis olen — eks mu'st Ketasele saa naist küllalt!“

„Noh, ea küll, Reemet võtab poisi õhta käsile, aga kus poiss! Kõva kui tahk. Ei, kus tema nüid! Tiiul teisigi käijaid mõisast ja külast, mine võta koer seal kinni! Puhas mis puhas! Ja ärra teab — Reemet põle ka mees inimest tùmaks tegema, see jääb nüid ärra oma ooleks.“

„Kas usute, et tüdruk tõtt tunnistab?“ küsib Kremer.

Emand teeb pea ja kätega liigutuse, mis ütleb, et tal selles vähematki kahtlust ei ole.

„Siis peab Ketas talle täna veel kosja minema!“

Herra von Kremer pöörab ümber ja sammub otseteed väikse musta eide juure lüpsjate seas.

„Kas su poeg koju tuli lõunale, Truutu?“

„Jah, ärra.“

„Siis ütle talle, et ta minnes kontori tuleb.“

Varsti ilmub Mihkel Ketas, see poiss, kes lese emaga mõisa vihusaunas elab, musta peaga jässakas rangjalg, Kremeri herra kohtujärje ette. Aga ta ei tule üksi, ema on tal kannul.

„Sind ei ole mul tarvis!“ Ja herra tõrjub ta ukse pealt tagasi.

Kuid see ei keela eite kontori uksele väljas sedasama seletamast, mida ta sees tahtis seletada. Et see aga liiga kuuldavaks läheb, siis kisub saks ukse lahti ja ajab ta vahekojastki minema.

„Kuule, Mihkel, minule on räägitud, et sina kõlvatumat elu elad — siin mõisas kõlvatumat elu elad. Kuda tohid sina mõisas, kui mõisa inimene, kõlvatumat elu elada?“

Poiss põrnitab herrale tummalt ja tuimalt vastu.

„Mõisas ei tohi üksi kõlvatumat elu elada, mõisas peab igaüks ausat elu elama, see on jumala ja mõisaärra kõva käsk. Kas sina seda käsku ei tunne?“

Vaikus.

„Kas sina ka lauakirikus käid?“

Roigav ja.

„Kui tihti?“

„Kaks korda oastas.“

„Soo, sina käid lauakirikus, aga jumalat sina ei karda; sina elad mõisa maa peal ja mõisa katuse all, aga mõisaärrad sina ei karda! Arva nüüd ise, mis peab mõisavanem niisukesega tegema?“

„Mina ta isa küll ei ole.“

Kremeri pilk võtab poisi orgi otsa, häälmuljub.

„Kui tüdruk ütleb, sina oled isa, siis oled sina isa!“

Nüüd tuleb poisi sisse juba elu. Ta kraapab üht ja kraapab teist püksisäärt, nihutab õlgu ja maigutab suud.

„Ei ole! — Mitte ei ole! — Ilma peal — kas mu pärast — — ei ole ega ole!“

„Soo. Aga kui mina sind tunni pealt lahti lasen ja tunni pealt saunast minema ajan kõige emaga — kas sina siis oled isa?“

Mihkli silmad keerlevad, käsi pühib siit- ja sealt-poolt nina, noodike vähem kindlust on tal juba toonis:

„Mitte sugugi — — Mina nüüd mõni isa — — Nagu teisa ei oleks — —“

„Kuule, Ketas, ma ütlen sulle nüüd veel paar sõna heaga“ — Kremer vajutab kaks sõrme talle õlale ja tagandab häälest käskija —: „Sul peaks ometi ale meel olema tüdrukust. Kuhu ta lapsega jääb. Vanemaid tal ei ole — —“

Ketas vahib maha.

„Miks sa teda siis ei taha? Ta on jo vik ja terve inime.“

„Vana — — ja ema ei salli — —“

„No vaata, nüüd sa tunnistad lapse ilusti omaks! Sa põlgad Tiiud üksi sellepärast, et ta sinust mõni aasta vanem on ja et ta sinu emale meeltmööda ei ole, mitte sellepärast, et ta teisega lapse saab. Aga kui ta sulle enne kõlbas, siis peab ta sulle ka pärast kõlbama, ja kui ta sinule kõlbab, siis peab ta su emale ammugi kõlbama.“

„Minu laps see küll ei ole — —“

„Aga võtaksid Tiiu siiski, et mitte leivast ilma jääda — mis? — Ma ei tee nalja — — tunni pealt! Ja tüdruk kaebab su kohtusse.“

Mihkel muheneb juba, ta pilk hakkab tõotavalt saksa saabaste pealt reisi ja rinda mööda näo poole tõusma, kui ema häääl väljast talle äkki kõrvu lööb. Murelik eit on vaheajal heaks arvanud kontori akna taga seisupaika võtta, ning sealt vastab nüüd jagusa kuuldavusega:

„Eks sedasi ole jah õigus ilma peal! Mis nõnna viga libudel tanu alla soada! Muudku magata poissa, ja kui oop külles, siis akatasse ühe tutist kinni, kes põle ema kurgu alt veel öödki ära soand! Nõnna jah! Ja ega siis minu last usta, ustasse seda vana värda, ja poiss võetasse näpisti vahele nagu mõni kurjategija! Et aga see nurgatagune soaks korjaja, kelle peale ta meel maias! Õelgu poiss irmuga, mis ütleb — õige see ei ole, mina pean seda ometi paremine teadma, aga nää mind ei lasta ligigi!“

Eide kaarnapea kaob küll akna tagant, kui saks sinnapoole pöörab, ent poiss on sedamaid jälle kiviks tahkunud. Kas võetagu tal pea otsast, temal ei ole-
vat kogu asjaga miski matti!

„Hea küll“ — Kremer võtab uuri taskust — „kella viieks olgu saun tühi ja teie mõlemate jalad minu maa pealt läind. Kui teil veel moona ja palka sees on tänase päevani — ma vaatan raamatust järele — siis saate seda valitseja käest. — Jumalaga!“

Mihkel kõheleb, kaldub aga viimaks ometi ukse poole käänama, kuigi ustav aimdus talle ütleb, et moon kõik väljas ja palka ettegi võetud. Ja kuna

poisi käsi sirgub lingi järel, kohendab saks end lauda istuma, mille juures tal mõninal kihvade alt pudeneb :

„Oleksin sulle kevade ühe Kruusimäe sauna and, aga et sa niisuke krants oled, siis hulgu peale.“

Kuid korraga ei lähe Ketas, ta käsi tõmbub tagasi, näib, kui linguksid ta suured kestavad kõrvad kuulatavalt. Ta vahib tüki aega kiiva istuja poole, pöördub ikka enam ümber ja teeb järsku mütaka kummarduse.

„Aulikud ärrad — ma küsiks ema käest nõu.“

„Siis aga ruttu!“ käretab Kremer ühte raamatut lahti lüües.

Poiss on kadunud, kuid vaevalt kaheks minutiks. Ta kohmakas kogu pole uksest veel täiesti sees, kui suu kuulutab :

„Ma võtan siis Tiiu ikke ää.“

„Hea küll!“ ning herra von Kremer lööb raamatu jälle kinni.

„Ja selle Kruusimäe saunaga — —?“

„Sauna saad.“ — —

Kui Mäeküla mõisnik õhtuse lüpsi aegu oma karja seas uitab, tõuseb üks lüpsiline lehma alt korraga üles, haarab vanaherra käe ja suudleb seda sõnalausumata kõigi ees.

Kaksteistkümnes peatükk.

Turul sügise Voka piimamehelt uudist kuuldes, endine Kuru-Jaan, tema eelkäija, olevat sinna valda maantee ääre neljatuhandese koha ostnud, kus edaspidi poekese mõtlevat lahti teha, tähendas Mäeküla piimamees ainult, kuna ta piitsavarrega vankrikodaralt pori torkis: „Nät seal, pidi jo ikke mõisa ostma,“ ning limpsas keelega tutikese mokahabet hammaste vahele.

„Kuula nüid,“ naeris teine, „mis suuga viga mõisaid osta! Või temagi piima saksa kääst muidu sai.“

„Võtab ehk veel paar kohta juure.“

„Eks ta siis oleks kohe võt, meil neid enamgi soada, metsaga ja ilma.“

Mäeküla talitas ühe ostja minema, siis hammustas jälle habet ja ütles Vokale, kelle kaup müüdüd:

„No ehk paneb poe suuresti käima.“

„Jaa, viiesaja rublaga — kriiti soab jo koa.“
Ja Voka hüppas vankrile ning sõitis reast.

Koduteelgi, kord paremast, kord pahemast harust, oli Prillupil salguke habet suus, kuna kulmuvõlvidelt rohkesti kortse silmade peale rippus. Ei ta tukkunud täna, ei imenud sigarit, istus aga vagusi vaatide vahel ja silmis sörkivale kõrvile sappa. Kui suu nõõtas ja

käsi piitsa liigutas, siis aiva taotamisi. Kõrtside ette, kus peremees võrdunud peatama, kippus loom seistama jääda, kuid Prillup puhkas teda ainult ühe ees poolel teel ning jõudis selle tõttu varatselt koju.

Ühtki tee-uudist ei toonud ta naisele seekord kaasa, ja kui kutsari Peeter mõni päev hiljem tema kui ka Mari kuuldes endise piimamehe kohaostmisest kõneles, oli Tõnul näpp sügades põsepealses karvatihnus, kuna ta rahulikult tähendas:

„Nooja, eks tal ole nüüd oma talla all ja oma pea peal; kes meist, kullake, sedasama ei tahaks.“

Noorikule näis aga järgnevalt, kui hakkaks Tõnu linnateelt kulmukortsudes vahel midagi kaasa tooma, mida seal senni ei olnud. See sagenes teisel äriaastal, Mari ei saanud kujutisest valla, et seesmisel Tõnul vabadikud majas. Need kitsendasid nähtavasti lähedust ja panid ta tusklema. Naisele ta neist ei viiksatanud, kaude tulid aga esile. Tema, kes muidu toriseja ei olnud, torises nüüd tihti või ja piima kallal, neile vigu otsides ja neid vigu enam-vähem naise pügalpuule lõigates. Nähtava põhjusteta sattus ta vahel ärevusesse, ja põhjustest üks tundus Marile see veider olevat, kui Tõnu teda nägi rõõmsana.

„Mis sina seal siis kigaldad?“

„Ah, niisama.“

„Kade jälle reakima?“

„Noh, naeran vanameest“ — Mari vaatas kõõrdi koorekernu. „Kurdab ja kurdab, et põues sügeleb, kipitab, ega hullu tea, mis! Küsin näha — võtab põue lahti ja näitab — puutäi! Üsna lilla ja pronnakas teine juba. — — „Oodake, ma kisun ära.“ — —

Kus tema! Mõlema käega vasta: „Ei, ei, jumala pärast, ei — ma sõidan linna tohtri juure!“ — — „Ja sõidab“ — Mari kõverdus ja pühkis põske — „ja sõidabki teine pää linna tohtri juure!“

Äga naerja tõsines ja vaikis kähku, kui ta imes-
tav pilk mehe nägu riivas. See oli tõmmuks imbi-
nud rähmaste karvade all, veidralt kerkinud ja lõua-
luudest laienenud, ning silmad ei olnud enam rusked,
vaid huum-punased.

Tõnu seisis üürike aega sõnalausumata, siis
tikkus lühike, poolvilistav ägatus tal kurgust, millele
järgnev sõna lämbus. Ta viskas lusika, millega pütti
koorinud, põrandale ja vehkis uksest.

Nende vahekorda hakkas sennise asemele midagi
muud, midagi enamat tükkima. Noorikust ei loobu-
nud tunne, et teda salaja valvel hoiti, et teda piirati,
et tema sisse püüti. Ja see ei olnud mitte igakord
ustav varitseja, keda ta Tõnu vaate näol enda küllest
tabas, ei, selles kargas vahel midagi, mis sundis mõtte
seisatama.

Prillup istus ühel septembri-õhtul juba vankris
vaatide vahel ja Vaska käänas aise aiasambast tee
poole, kui korraga üle värava tagasi kostis: „Mari,
tule veel natuke siia!“

„Unustasid kedagi?“

„Ei — sõnake reakida — — tpr!“

Noorik ei selitanud pimedas tema nägu, haistis
ainult tema suust käivat viinalõhna — Prillup, kes
jõukamal põlvel viina kodu pidas, oli õhtulauas söögi-
alust võtnud — ja märkas tema häälevärvist, et ta
seestpidi mitte päris tüün ei olnud.

„Mis siis?“ Mari toetas jalga rummu peale.

Tõnu viivitas, nagu ootaks tuulepuhangu möödaminekut, siis järsku tundis Mari tema kõva kätt enda pealael.

„Ehk pead jälle minema — — ära mine — — ää seekord mine!“

Ses sõnas kumisesid keeld ja palve ja nende vahet täitis lootmatus. Ning ennekuu naine taipas kosta, pingutati ohje, tõsteti piitsa, ja vanger veeres röpaka käänega aia äärest teele. Natuke kaugemalt kuuldus kui kõhatus, kui vägine läkastus läbi pimeduse, siis kõrises ainult vanger ja raudkivi löi ratta all tuld.

Mari kuulas kõrinale tüki aega järgi, käsi kukla-augus räti all, teine kergelt puusal. Siis aga tuli midagi muud talle meele. Ta kahmas kõrtsiku parema kintsu kohalt pihku, et neid tõsta, ning jälgis nüüd korda kolm ühte linnas nähtud kõrgete kontsadega prouad, kuidas see ebelalt üle porise uulitsarenni astub. Renniks oli Marile valgusevööt, mille kambriaknal põlev lamp õue ja värati taha heitis.

Viimati läks vilistades tarre, ja kui õhtused talitused toimes, magas pika öö maha. Pikk oli Mari öö ikka, kui Tõnu linnateel, sest õhtust ja hommikust sai lisa. Ja kui ta seda vahel raiskas, siis tahtes ja mitte pidades. —

Nädalapäevad hiljem olid Kremeri herral Särgverest külalised: kõik kolm „pinguiini“ vend Adalberdiga. Nad tulid nagu kunagi ainult paariks tunniks — hall kutsarirauk ei võtnud hobuseidki shara-bani eest — ja viitsid aja enamasti väljaspool Ulrichi poissmehekorterit ära, ühisel luitel, mis mõisa ligemast ja kaugemast ümbrusest karjamõisani ulatas.

Mäeküla inimesed, kes oma krundis nii arva muid herraseid nägid, liiategi sääraseid laias ja kahisevas riides, tõtsid igal pool päid ja jäid neile järgi piid-
lema. „Neid sünnib õite voadata,“ ütlesid mõned, kuid seletamata jättes, mispärast siis, ning kellel neist oli teretada, see tegi seda naeratuseni ulatava lõbusa lahkusega.

Särgvere Kremeril ep olnud Mäeküla vennaga vähematki välist sarnasust. Pikk, kõhn, kuiv, lubivalge kikkhabeme ja suurte mustavate lohkudega põskis, tuletas ta meele mõnda Napoleoni vana ohvitseri peale tagasitulekut Moskvast ning teiseses niihästi Ulrichist kui ka õdedest veel oma liigutuste rütmuseta apsakusega, iseäranis, mis kõnnakusse puutus. Hoolimata lühikestest, tippivatest sammudest, mis ta oma kõrgete koivadega võttis, jõudis Adalbert von Kremer taktikindlalt õõtsuvast seltskonnast ühtelugu tüki teed ette ning pidi siis, et jälle ühes minna, igakord tagasi tulema. Tavalikult märkas ta enda ettejõudu alles siis, kui talle midagi pähe torkas ütelda, ja et see enne teistega ühinemist mitte meelest ei läheks, siis hoidis ta käe pikalt ja kõrgelt seltskonna poole sirgu, kuni sõna võis võtta. See ala korduv jooks frondist välja ja fronti tagasi sai sellest veel joone iseloomulisust juure, et Mylord, Adalberdi herra truu hurt, kelle pikk terav nina pemehe kannult naljalt kunagi ei lahkunud, nagu vari kõik need minekud ja tulekud kaasa tegi.

Karjatamiseni sarnased aga olid kolm õde üksteisele, vähemast' veidi eemalt vaadates, nii et mõned lahkjooned nende silmnägudes arvesse ei tulnud. Need väiklased mustjad pead küünivate nokknina-

dega, need peene kaela ja kitsaste õladega algavad ning allapoole järjest' laienevad ja tūsenevad kottkehad ning lõpeks need lühikesed, veidi mannetult liikuvad käevarred selle pehme ihuliku ohtruse külles õigustasid muidu aga kaunisti nõökavat nimetust, millega vend Heinrich kord ülemeelikul tujul õekesi ristinud, kuna tõepoolest küsitavaks jäi, kas laevamees Jäämerel, kui ta neid pinguiinidekarja hulgas lumisel neemel oleks näinud, nende sümpaatiliste püstlindude ja Särgrave preilide vahel oleks vahet leidnud.

Mida enam daamidil kehalik liikuvus puudus — selle poolest seisid nad Ulrichist vennale ligidal — seda viljamat vallalisust ilmutasid kõnes. Nad juttusid — enamasti kolmekesi isekeskes — küll teatava jaheda mõõdukusega toonis ja isegi tempos, kuid selle eest vahetpidamata ja — mis omapärasem — ilma et üks ühe ja teine teise sõnu tähele oleks pannud, ilma et üks teist ja teine kolmat oma lauset lõpetada oleks lasknud. Kuidas nad üksteist mõistsid, jäi saladuseks kõigile, ka kolmele vennale, aga nad mõistsid üksteist, sest muidu poleks mõni mõttevahetus vaenulisele kokkupõrkamisele viinud. Vend Adalberdi sirgu aetud käsi pidi sagedasti kaua õhus püsima, ennekuul tarviline rahupilk maha heitis, ning vahel oli tal meelespeetav ütlus siis juba unenenud. Paremini läks Ulrichil, kes ennast oma Stentori-häälega oskas aidata.

Karjamõisast kaudseil radadel tagasi jõudes, oli väikene seltskond rohuaia trööstita räämas pisut ümber kolanud ja lükkis nüüd mulgust läbi, mis viis pesuköögi kõrvalt kaevule ning edasi sellele paiguti lautade ja eluhoonete vahele jäetud avarale muru-

platsile, mida karjataraks tarvitati. Kari oli joodetud, lõunane lüps parajasti käimas, Kuru perenaine vedas käsivankriga pesuköögist puhtaid pütta. Vedu ei olnud mitte just kerge, sest maa oli kaevu poole kallak ning miski põhjusel — koolis küll veel ei käidud — puudusid väiksed tagantlökkajad.

„Hedaa, noorik, oota ma aitan sind!“ hüüdis Särgever herra ja hoidis käe sirgu, kuni ta koormale ligi saanud. Tema toekal tõukel võrises vanger mäele, ja nooriku harvade hammaste vahelt kuuldus viisakas „Olge meheks, ärra!“

Naerdi ümberkaudu, preilidki naersid ja Ulrich von Kremer tatsutas käsa kokku, kuna ta kihvad üles ja alla liikusid. Tal oli rohkesti puna põskis, mis teda noorendas.

„Kuule, Ulrich“ — Adalbert lähenes tõstetud käega — „kas sa tänavu jälle nii kauaks Mäekülasse tahad jääda kui mullu sügise?“

„Võib küll olla — ahjud on mul korras —“

„See on imelik. Sa hakkad Särgeverest üsna võõrduma. Linnas oled ka enam kui muidu.“

„Vajadused — kohused —“ mõmises Ulrich, aga Adalbert ei kuulnud seda enam, sest ta kõpsis oma kerepatel karkudel ühe lehma juure, kes tema tähelepanekut äratanud. Ja kui ta seda silmitsenud, siis tõttas uut uidu kuulutaval käel juba õdede poole, kes Reemeti emandaga toobri ääres teretavaid sõnu vahetasid.

„See mustekirju seal — tulge vaadake — see on üks peenematest Ulrichi karjas!“

Preilid järgnesid temale, ka Ulrich lähenes, ja nüüd algas Kirjaku ümber pikem kriitikaline diskus-

sioon, mille piirkonda kordkorralt teisigi lehmi tõmmati. Daamide arvamised läksid lahku, nende argumendid aga sulasid ühte. Ja lehmad peatasid mäletsemises, et võõraid arvustajaid omaltki poolt hinnates vaatele võtta.

Nüüd oli aga karja peaks noor Angleri sõnn, ja see näis külaliste juurest midagi leidvat, mis talle ei meeldinud. Ta põrnitas neid eemalt vahtida, puhkis paar korda, sähvas sabaga ning tõukas pead maha vajutades esimese hoiatava mölina välja.

Ent teda ei pandud mikski. Kodustele oli ta mittetigeda pullina tuntud ja väliste meeled püsisid elavas jutus. Punast neil külles ei olnud, mitte linti ega lillegi kübaratel.

Aga Punu meelepaha kasvas. Ta kaapis, tammus, tiirutas ümber lehmade ja nihkus nõnda vaidlevale seltskonnale ligemale. Salalik ta ei olnud, vaid andis veel kord märku, pealegi mölinaga, mis juba mõirg oli. Kuid nähes, et teda tõsiselt ei võeta, otsustas ta tõtt näidata.

Pilguke aega seisis üsna vagusi, suu ja sõõrmed tilkusid, silmaveered löid punama, mööda selga ja sabaroogu jooksis võbin; siis aga viskas sarved ette, kiitsas ja rabas. Keegi herrastest kerkis lahti maapinnast ja tuikus tagaspidi. Veel kord tahtis loom tõugata ja tõsta, ent hüppe pealt tabas teda raske löök toobripuuga kuklasse. Ta peatas, norskas ja pööras siis uue vastase poole, kuid juba käis teine hoop talle pähe, ja nüüd arvas paremaks taganeda; tumedalt mõrisedes, kaks verejoakesest nina peal, puges härg kaugemale karja hulka.

Alles nüüd puhkes karjatus hulgast suudest, ja alles nüüd nähti, et see, kelle pull sakste seast

huupi sarvile võtnud, oli Mäeküla peremees ise. Ulrich von Kremer, nägu vahakarva, huuled sinised, lames seliti murul ja ütles omastele, kes esimestena tema peale kummardasid, emakeele asemel Eesti keeli: „Aidake mind tuppa!“

„Ulrich, sa oled haavatud!“ kisendasid kolm preilit ühest suust, kõigil käed risti, kuna vend Adalbert nõutult nende kõigi ümber ringi tammus ja ikka peale kordas: „Ist es denn möglich! Ist es denn möglich!“ Tema kannul oli süüalandlikult jälle valge hurt, kes senni, oma lihalikule nõrkusele alla andes, lauda väravas emase karjakoeraga sõprust sobitanud.

„Saatke tohtri järele!“ palus haavatu nüüd Saksa keeli, kuna ta oma jõul istukile tõusis; kui ta pahema kubeme vasta surutud käe tagasi tõmmas, olid sõrmed väheke verised; ta jäi neid pärani silmil tunnistama.

Juba tahtsid valitseja emand ja Kuru noorik — viimane viskas toobripuu praegu maha — hädalise ümbert kinni asuda, kui vend Adalbert niikaugele toibus, et emanda asemele märkas astuda; talli eest paigale tõtanud kutsaritest vabastas noorem, Mäeküla oma, piimamehe naise ülesandest. Mõlemi toel vankus Ulrich von Kremer koju poole, pilk ikka veel klaasiselt veriste näppude külles kinni. Neile järgnesid preilid sõnatumas ahastuses, kramplikult üksteist käsipidi hoides, suud kõigil imelikult ühte viisi pisut lahti, ning lõpeks Reemeti emand, kes toas abiks tahtis olla, kuna ta neitsi Fillemine külma vere kohta mitte küllalt julge ei olnud; näpus oli tal õndunud herra maast võetud müts.

Kui Kuru perenaine oma vankrikese poole tagasi pööras — see oli seda korda pesusse viidavate püttidega koormatud — seisis ta äkitselt Prillupiga vastamisi, kes lähedal oleva jääkeldri eeskoja varjust välja astus.

Tõnul oli põlev silm, ta põsekarvades vingerdasid värinad ja noorikule kargas sooja märga näkku, kui ta poolsisinal hammaste vahelt litsus:

„Mis see loom sinule tegi! Mis sinul asja oli teda lüia!“

„Kuda — — mis — —?“

Tõnu piidles lüpsiliste poole, kes veel õnnetusepaigal ringi seisis ja sündmust ärevalt harutasid, nagu tahaks ta seletusi juure lisada, milleks ta naisele veidike ligemalegi nõksus. Kujid järsku löi käega, mis kõvasti rusikas, ning minekule kääntes kiristas ainult: „Kasi alla oma püttidega, lirva!“ Siis pani piimakambri poole, teravate õladega, pea nagu pugevil, tagasi vaatamata.

Mari vahtis talle üürikeseks järgi ja parem käsi tegi nina all hariliku kebja äigekeeru, enne kui tiisli maast võttis.

Poollel õuel vehkis mõisamajast tulev Peeter nooriku teest põiki üle, sihis talli-ukse poole. „Linna tohtri järele!“ paiskas kätt visates. See aeglane poiss oli naljakas, kui ta väle püüdis olla, ja Mari naeratas. Ta nägi teda talli ees komistavat, ja naeratas jälle.

Uue koormaga tagasi tulles leidis noorik, et lüpsjad taas ametisse asunud, ehk küll Reemeti emandat veel näha ei olnud, kuna mõlemad kutsarid talli ees kohmakal rutul hobuseid kaleska ette rakensid. Ja piimakambris küttis Tõnu hagudega ahju,

mida piimade hapnemine nõudis, sest ilm oli vilu, kuigi päike siniselgest taevast paistis.

Nad ei rääkinud teineteisega, kumbki tegi oma tööd kuni piimatoober tuli.

„Peaksid neilt hea kingi saama, noorik,“ naljatas emand, „ilma sinuta oleks sõnn vist kõiki puistand, ja mine tea, mis preilidest järele oleks jäänud.“

„Kudas aavaga?“ küsis Mari.

„Ei vist tapa ega tee sandiks ka,“ arvas küsitu kergelt, „aga vaese pulli päevad on loetud! Vaevalt oli süngis ja aav sidemes, kui käsutas: Et mu silmad seda ärge enam ei näe! Saatke ta linna vorstitegija kätte!“

Prillup oli riulisamba külles rippuva tahvli võtnud ja näis seda täitvaid nurgelisi ja kühmlisi arvusid uurivat. Viimastele olid küll jooned ette tõmmatud, aga neist nad ei hoolinud, vaid ronisid kord üle, kord alla. Siis ütles emand nüüdse toobiarvu, ja Tõnu kirjutas selle paela otsas kõlkuva krihvliga üles, seekord juhtumisi joone peale, kuigi arv ise sai sennist märksa õnnetum, iseäranis aga neist, mis vaheltsekka noorikult pärit. Jaani aegu oli emand piimamehe arvepidamist toimetanud.

Vaikides tühjendas abielupaar seepeale toobri, ja kuna Mari koju läks — täna ei olnud võid teha — jäi Prillup edasi ahju eest hoolitsema. Ta tõi korviga turvast hagudele appi ja käis aegajalt tagatoas tillukest soojaklaasi vaatamas, mis tahvli kõrvale teise lauditoe külge oli kinnitatud. Aplamisi seisatas ta ses kambris pikemalt, jalutas pilku piki pütiridasid, vahtis siia sisse ja sinna sisse, kobas ühte ja kobas teist pütiti niहुतदा. Kord äkki vajutas käe otsa ette, sulgus silmad

ja kaldus riulitest taganema, kui oleks ving talle pähe hakanud. Ta taganes välise seinani, seljaga selle vastu najatades, ja kui ta nüüd silmad avas, siis oli neil hirmunult küsiv vaade, ning Tônu mõlemad käed sirgusid tõrjumisi laudite poole. —

Nad nägid päeva vältel teineteist söögilauas kaks korda — mõlemi töö tingis lahutuse — ent nüüdki ei leitud sõna juttumiseks. Ja nõnda ka läksid õhtu sängi. Kuid öösi ärkas noorik oma kottunest, sest tal oli tunne, kui rõhuks laest langenud tala talle niude peale. See aga oli Tônu käevars. Ja Mari jättis ta paigale.

Homniku oli Prillupil nägu, kui poleks ta kogu öö silma kinni saanud. —

Kaevatud saksa, kes tohtrilt kõige tõekusega küsinud, kas ta veel elama jäävat, tohiti juba teisel päeval ära Särgveresse viia, et õed teda põetaksid, ning enne kolme nädalat oli mees jälle täiel tervisel.

Mäekülasse tulles tõi Kremeri herra endale tugeva Inglise doge kaasa, kes vist tarbekorral teda uue sõnni vastu pidi kaitsma — muidu ei olnud ta koerte sõber — ja kellele hea soe kong telliti. Kuru perenaise jaoks aga leidis tõllakastis villane kleidirii, preilide isiklik ost, mitte liiga odav, ning Reemeti emandale, kes kingituse nii õieti ette kuulutanud, sai ülesandeks teda noorikule kätte anda, ilma et oleks selgunud, miks vanaherra seda kunturis ise ei tihkanud teha.

Ja nüüd maitstes Ulrich von Kremer oma üksikus sootaguses Mäekülas, kus ta poolegi enam endist igavust ei kannatanud, kuiva ja kaunist sügiset edasi, mis viluvihmasele suvele järgnenud. Ta jäi ka vah-

valt püsima, kui viimaks tulid tormid, sajud ja külmad, kui suur suremine algas mäel ja orus, kui üle soo tõmmati koikarva lina ja metsa seljast maha varises viimne hilp kirevat särki. Midagi tundeärrast, haletispehmet ei olnud tänavuses suremises, kõik suri tüseduses arukal teadvusel, et temast üle käib paratamatus seaduse voliga. Ja oli viimaks kustunud ja mustunud sügisvärvide selge ja sügav paistus, lahtunud sügislõhnade karsk-karge võrts ja kõrge taevas äkki madalale laskunud tumehalli hüübena, siis heideti hauale üle öö valge kääbas peale, kumendav veel taevasesest puhtusest, ning herrasmaja kahest lõunapoolsest korstnast nähti sinakaid keeli nilpavat, mis tunnistas, et vanasaks nüüdki veel paika peab. Sellest aga järgnes omakorda, et ahjud Ulrich von Kremeri tusculumis tõesti olid korras.

Kuna Kremer oma elu toonasest õnnetusest saadik hinnas veelgi tundis tõusnud olevat, mille eest ta kõrgemale kaitsjale seega püüdis tänulik olla, et ta õhtuti tema sõna jälle järjekamalt hakkas kätte võtma, oleks ta oma põlve kohta nüüd üsna soovida olnud, kui mitte piimamees Prillup ta hingesse mureseemet ei oleks poetanud.

See inimene lõi kahtlemata teisenema oma vahekorras temaga. Midagi hämarat hakkas nende vahele pugema. Õhk, mida nad vastamisi seistes hingasid, oli karmune. Kuidas ta kuude esimesel — muidu nad jutujärjeni naljalt kokku ei puutunud — kontori astudes oma sabatuma „tere“ kohmas, kuidas ta piimaraha lauale torkas, kuidas ta laua otsas seisis, kuidas ta rusked silmad karvade seest vilkusid, kuidas ta välja minnes ukse kinni tõukas — kõiges selles peitus midagi, mis

Kremerile ettekujutuse tõi, kui äigaks külmhigine nägemata käsi tema lagedast pealaest vaenuotsivalt üle.

Mis see küll oli — — nüüd tagajärel veel, teisel aastal, kuna mullu kõik ilusti joones ja korras näis?

Kas tal ei olnud piimad paraja, enam kui paraja hinnaga käes? Kas temalt oli võlga taga nõutud, millest ta senni ainult kakskümmendviis rublakest tasunud? Või oli temalt — mis Jaani nii väga pahandas — piimarahaga ette küsitud? Ei, Kremer oli oma majapidamist pangalaenu ja mõne talu müügiga sedavõrd saanud tervendada, et ta piimarentniku ühest kui teisest küljest võis rahule jätta. Ja kuuendiku rent oli endine, ja endine tänapäevani ka vasikate hind, ehk küll maa- ja lihahinnad alatõusid. Ning naine — süüta kingituste näol sai seegi üht ja teist.

Mis tal siis oli — — mis tal siis viga oli?

Noja — võiks ehk mõelda, et — — Aga nüüd tagajärel veel!

Mariga nad temast ei kõnelenud, selle kohta maksis tumm kokkulepe nende vahel, ja nõnda võttis Ulrich nõuks Tõnule endale kord külge tiksata. Et selgust saada, et vabaneda tülikast umbusetundest südameaugus.

Ta tegi seda viimaks detsembri esimesel. Prilupi pikk, kitsas selg pöördus juba laua poole, ta teine verele hõõrutud kõrv tuli tagast nähtavale, käsi mütsiga tõusis —

„Oota veel, Tõnu!“

Pöörak tagasi vältas. Ainult silmad tursunud laugude alt küsisid. Kremer istus roodakil laual, ta kihvad liikusid najakarva lahkust varudes.

„Ma tahtsin juba ammu küsida: sa tuled ikke nii hapu näoga, tood mul toa tuska täis, — kas sul ehk piimadest enam meeleead ei ole?“

Mees jäi talle pähe vahtima, aga silmaga, mis vist ei näinud. Ja suu vaikis, käed rippusid maha.

„Minu arust ei peaks sul kedagi kahetseda olema, sa võiks enesega üsna rahul olla, iga teine mees sinu asemel oleks niisama teind.“

Prillup vaikis edasi, vaade ja kõik liikmed tihkest rahust paigal hoitud.

Kremer ootas; ta käsi mängis pliiatsiga, silmad uidasid Tônu pihtkasuka hõlmadel. „Võiksid ikke ära öelda — oleme jo ead mehed teineteisega —“

„Ma olin siga,“ ütles Prillup viimaks.

„Soo — või siiski —?“ Kremeri lõug kerkis nõksti. „Kuda siis — mis poolest siis — —?“

„Ma olin suur siga,“ kinnitas teine rängema rõhuga, ja oli jällegi lõpul.

Kremeri pilk vilksus talle nüüd silma, ja nagu oleks see sealt miski vastuse leidnud, tõusis ta matsakas kogu hoovamisi toolilt. Esiti neid aeglaselt hõõrudes, siis käsi vaheliti ristluule pannes, astus vanaherra õõtsuva tiiru üle põranda, kuni ta, pool küljeti Tônu poole, tooli taha jälle seisma jäi.

„Ma ei tea küll õieti, mis see on, ja kui sa just öelda ei taha — jäägu peale, aga vaata, armas Prillup, eks igal asjal ja igal kaubal siin kaduvas ilmas ole oma plekk külles. Kus rõemu, seal kurbtust — tead isegi. Ma võin sulle aga kurbtuse vasta head abi juhatada, tõeste head abi, see on mul omal katsutud. Vaata, Tônu: Kui mina midagi pahaste olen teind — seda juhtub vahel ka, ega minagi kõige

targem ole — vôi kui ma otsekohe p a h a olen teind — ka seda tuleb ette, ega saksgi ingel ole — — siis ma võtan piibliraamatu ja loen sealt seest nii kaua, kui ma sõnad kätte saan, mis on otsekohe m i n u l e öeldud, mis minu asja peale passivad nagu see saterkuub mulle selga passib. Ja kui ma olen lugend, ja veel kord lugend, ja kolmat kord lugend, siis on kõik häda ära pühitud nagu tolm poleeritud laua pealt. — — Aga sa pead lugema, mis s i n u l e on öeldud — kas mõistad, Tônu? — mis otsekohe s i n u l e on öeldud!“

Piimamehe kasuk oli kõne vältel korra kobisenud, ilma et oleks märgata olnud, mäherduse liigutuse tõttu. Mees ise seisis tummalt, silmad põrandal. Nüüd pööras mugivat suud paremale ja pahemale poole, kui tahaks sülitada, jättis seda aga tegemata.

Kremer andis talle rohkesti aega kostmiseks, kuna ta rinnuti toolitoele najatas ja ennast mõtlikult tasa õõtsuteles. Aga kui teine siiski sõna ei võtnud, tõstis ta järsku nagu ärkamisi pead ja pillas mõminal küsida:

„Kudas ta sulle siis tagajärjel nii kalliks läks?“

„Ei tea —“ algas Prillup, jättis aga katki ja pigistas silmad äkitselt kokku; mõlemi lao alt jooksis sirinal nagu elavhõbedat põsekarvadesse. Siis pööras veidi räpakalt ja läks.

Maha jäi temast pilveke nikotiini ja kasuka lõhna.

Kolmteistkümnes peatükk.

Tõnu Prillupile kui kaupmehele tükkis algusest peale tunne ligi, nagu oleksid ostjad temale vähem soovilikud kui ta võistlejaile ametivendadest. Kahevahele jäi ta ainult selle kohta, kas läks võim, mis neid tema reest-vankrist mööda paremale või pahemale poole juhtis, tema kaubast või tema isikust välja. Kuna aga Prillup oma võile ja piimale süüdi ei teadnud, tehes kõik, mis mõistis, et nad oleksid teiste omadega üheheadused, ja kuna ta kauplejana viisakuse ja krapsuse poolest teistest ülegi arvas käivat, siis seisis mees nõutuna täieliku mõistatuse ees. Väga sagedasti pidi ta viimse hapupiimamehena turult lahkuma ja müüki mitte arva uulitsail jatkama — ikka veel, teisel äriaastal. Kordus ju see, mis ta turul tähele pani, ka tema vahekorras jällemüüjatega: neid põikas paremale ja pahemale poole, teadmata mispärast; püsijate seas aga leidus võlgutahtjaid ja võlgujääjaid, kellest Tõnu ise pidi taganema.

Kas haises kaup või kaupmees?

Või haisesid mõlemad?

Ja mis hais see oli?

Tõnu hoidis vaadid, võikasti ja vitsikud krannid, nooriku kätele mitte armu andes; ta piiras korrapärast

habet, nõudis valget kaelarätti ja nühkis silmad ilusti puhtaks hommikuti kõrtsist edasi minnes; kutsuvalt naeratav nägu oli tal kaukas valmis — lipsti pistis ette, kui vanger paigale aetud, samuti siis, kui ta kauba poodnikule puhte ära andis. Aga mis see kõik piiskas selle nagu õhust imitseva vaenuliku olluse vastu, mis kohe tema ümber hõljus, kui rattad kauba all linnatänava prügិតust tõukasid, kui turul esimesed inimesed piimameeste patarei ette korjasid. Teiste äri süstas, temal ainult kuletas.

Nähtus sundis teda ostjaid silma ja kõrva võtma, ilma et see teda telgi taha oleks viinud. Oli neid, kes pilgu talle näkku löid, muhatasid ja mööda läksid; oli neid, kes seda tegid tõsise ja ähmase näo-pegliga, ning oli neid, kes temalt korra või mõne korra ostsid ja alles siis kõrvale kaldusid. Lühidelt: oli neid, kellele tema ise, ja oli neid, kellele tema kaup nähtavasti ei maitsnud. Ja mõlemad olid rõhuvas enamuses nende kohta, kes pikemat aega jälle tulid, rahul olles kauba ja kaupmehega. Ning nõnda kauples Mäeküla enamal määral kui vist ükski teine nendega, kes meest ega kaupa ei valinud ja ainult korra ostsid. Vähe aga oli seda, mis ta kõrv arvustavaid sõnu sai koguda: või ja piima kohta kukkus ehk veelgi, mehe kohta mitte midagi. Tõnule jäi aina mõrudalt mõistatada, millega võistlejad paremal ja pahemal käel, kellest ta enda kräbeduses ja alandlikus viisakuses kaugelt ees teadis, tema muidu varju jätsid. Ta mõistatas, aga ei mõistnud: ei siit ega sealt olnud nad temast paremad. Otse nii kui kaubaga. Juhtus ju kõigile, et mõni tegu võid ja mõni laar piima äpardas, ent kui seda tagajärel karis-

tati, siis karistati teda ja mitte neid teisi. Miks ja kust see vahe? Mäherdune kuri kiusas teda taga?

Kuna aga Prillup selle jälgile ei saanud, seda vähem, et tal enda teada otsekoheseid vihamehi ei olnud, siis rajas ta lepitava vastuvõitluse — see paistis talle paratamata vajadusena — võimalikult laialdasele alusele. Umbse tunde painel, et kogu ilm temale vastu, püüdis ta kõigile, kes temaga lähemalt kokku puutusid, sõbraliku suu kõrval ka lahtist kätt näidata — niihästi teel kui kodus. Ametivennad, poodnikud, lihunikud, kõrtsipapad, tuttavad teekäijad — nad kõik said Prillupi viinast-õllest suud pühki, ja kes kodustest Kurule sisse astus — kutsel või mitte — lahkus täidetud kõhu ja kastetud kurguga. Tapaloomadele linnast vastu sõitvad lihunikud lõbustasid ooteaega kõrtsides sagesti kaardimänguga raha peale. Et neile peri olla, laskis „ladna Mäeküla“ ennast tihtigi kilda kiskuda ja tõusis kaunis arva võitjana lauast. Tõnu ei unustanud ka Sutsu eite. Sõites talveteed Tapu kaudu üle jõe ja soo ning teades, et Triinu suu va kibeda kohta poolegi sarvest ei ole, pistis ta sauna-uksest enam kui ükskord viisaka sini-kaela sisse. Tasuks pühendati temale paaril puhul püülipeent valget pulbrikest, salapärane lõhnast ja maigust, tulus pilgu ja sõna vasta, et ta sellest võile ja piimale vahel sekka siputaks.

Kuid veel midagi lepitatavat ja halvatavat tuli juure.

Saladus imbis läbi.

Ei teadnud Tõnu ega Mari, millest see alge võttis. Tõusis kui vina, nägemata ja tabamata. Eest-kätt, teadagi, kodupäigas.

Aina aegamööda hakkas Prillup märku saama, undamisi, tibahaaval, raas-raasult — nende silmateradest ja suusoppidest, sellest, mis seal sädemena hüppas ja kiirena välgatas, mis kurrutas kõneleja huult ja niverdas naerja häält — ammu enne kui pöidavaid ja võrdavaid sõnu kukkus.

Küsis Tônu naise käest, kas vast temalegi haista antud, siis sügas Mari näpp räti all kukalt ja silm vahtis mõttekõõrdi leemepatta, kuni suu viimati virgus ja haigutavalt kostis, et „oi jäh, miks mitte, eks seda old ette arvata, inimesel jo ihu hinge ümber“, ning see oli rahu, millest teine õppust oleks võinud võtta.

Prillup tahtiski, kuid ei saanud. Seesmine tugi puudus. Ta püüdis jaanilikult pead vändata, unustas seda aga ikka jälle ning laskis end norutamisigi näha. Ta katsus neile vahvalt näkku vahti, naerdes, tännitades, kelkides, aga sest sai midagi magedat ja selga mööda jooksis närvetades pinnuline kibin. Ja nõnda pidi ta neid kostitama ja sõnaga silima ja pahanduste eest hoidma, et nad liiale ei läheks, et nad tema vahvust nii üle jõu alati välja ei kutsuks. Sest seda läks talle palju tarvis, kui veel linnatee ja kirikuplats haisu alla sattusid, milleks imevähe aega kulus, nagu oleks jumala tuuleke ise olnud kandjaks.

Pisteti kotti, mis muidu saadi, rasvase meelegaheaga koguni, ja Kuru sai kohaks, kuhu käidi hulganigi kokku, ehk küll noorus, kui lõbulkäijate peallus, majas vastavat vallalist noorust eest ei leidnud. Sest pererahva saladus — see ei teinud peavalu kellelegi. See oli ainult asi, mis lustakat mahti andis torkivaks kõhistamiseks tagaselja. Ja eakamate

külaliste seas leidus kahtlemata naisi ja naisemehi, kes põue peidus Mari ja Tõnuga oleksid vahetanud. Kuru rahva käsi käis ju silmsi hästi. Oleks võinud vähemgi hästi käia.

Võidi ju teisitigi mõelda, ja Tõnu märkas, et seda ka tehti, aga niikaua kui Kuru rahvaga sõbralikult liigiti, oli Tõnu meelest midagi parandatud, midagi võidetud, ja ta süda tundis kergendust, kui nad jälle tulid, kui nad rõõmsalt tulid, kui nad pilli ja lauluga tulid.

Tema kõrvade ümbert aga hakkas hõbenema — korraga, sama talve jooksul. Ja kätes löi kiimeldama, silmaärtes kôpitsema ning enne nii aeglased liigutused said ikka enam ebamäärast kipukat järskust. Mari tabas teda vahel rahalugemiselt maksupäevade eel, siis värisesid ta näpud, siblisid riidakesed laual ikka uuesti segi ning kokkuarvamine ei jõudnud ega jõudnud joone.

Oma äri käigust ta naisele suuremat ei seletanud, Mari tihe isepäinsus aitas ta sellest kergesti üle; muidu aga, eraldi viinastanud meelel, kandis ta nooriku ees püüdlikult rahuldatud lootuste nägu, kuigi suu korraks kaude väärdus. Ta oli nugris hoolt kandma, et majas ning naisel ja lastel midagi ei puuduks, mis seal ning neil pereisa ainelist jõudu mööda pidi olema.

Linnateelt hakkas Prillup sagedamine sooja pead tooma. Sel olekul võis ta vaikselt lallavast lõbutust, mis talle endisest omane, äkki äärmusesse vibada, väga tühisel või päris puuduval põhjusel. Siis tülitses ja kiustles naisega ning sattus vahel piirile, kus juba sõna asemele tükkis tegu. Säärast

sündiski kord talve lõpupoole. Ta oli pimedikuks koju jõudnud, ilma et seda kambris tähele pandi, ja hea tuju kaasa toonud, sest ukse vahelt kukkus suuri koidupunaseid apelsiina ükshaaval sisse veerema, Anni ja Juku rõõmsaks üllatuseks, kes õõguvaile keradele karikasilmil ja tummalt tüki aega järgi vahtisid, enne kui neid kilgates taipasid korjama ja jooksult püüdma hakata. Helde pilduja tuli alles nähtavale, kui viimne tosinast üle põranda oli võrisenud ja Marile kuldpaelaga mähitud pikk narmassabaline kompvek vastu rinda lendas, selle võlvile püsima jäädes.

Noorik seisis pidupäises riides, kotikmüts juba peas, minekuärevusest kerge puna põskil, oma nooruse priskuses lambi valgusel. Talle oli tuju tulnud õhtuse rongiga linna sõita; raudteejaama — Mäda-kaela kaudu versta neli — mõtles jala minna. Prillup oleks võinud mõni minut hiljem tulla, ütles vari, mis nooriku näost üle vilgatas, kui esimene apelsin kambrisse veeres.

Tõnu aga nägi ja mõistis kohe. Ta jäi ukse ette seisma, midagi kukkus tal kompsti käest, karvase suu ümbert kustus muig ja põlved nõtkusid. Korraga karjatas teine laps, kes talle terasemalt silmi vaatas. Veel peatas vihast keeletu, küünarnukid liikusid kui tuge otsides, siis sööstas naise kallale, kähisev kugin kurgus: „Hilbud maha!“

Ta tuikus aga sedamaid tagasi, sest tugev rusika-
hoop käis talle näkku.

„Sina narts! Sina narts!“ kisendas Mari kõigest jõust. Nõnda nähti teda esimest korda. Ta kogu oli nagu suurenenud taltsimata rammu paisul, ta

vabisev ülemine keha seisis kiimleval hüppel ning lubivalgeks kalestanud näos välkusid igemeteni paljastatud karvad hambad, põlesid pärani kistud kuivad silmad.

Alles üürrike hiljem kahmas Anni tema põlvede ümbert kinni, kuna Juku isale hõlma asus. Mõlemad hulgusid kirjeldamata ehmatuses.

„Kuju jääd!“ kugistas Tõnu, kelle mokad silmsi tursusid.

„Lepingut täidan!“ paiskas Mari imelikult lajavatava häälega talle vastu.

Seal tõstis Prillup käe suu peale, kui saaks valu talle alles nüüd tuntavaks, ja hakkas vaarudes taganema, kui saaks vastase kõvadus talle alles nüüd teatavaks. Ja kuna ta mannetuna kuhugi istmele vajus, mõlemi käega põski varjates, hagas noorik kindla võttega oma pealisriide ja pearäti voodi pealt, tõmmas selga, pani pähe ja läks. Lapsed, kes temale õue järel jooksid, tulid nuuksudes tagasi.

Prillup istus üsna vagusi mõtte otsas: Ta löi mind — ta hakkas mulle vägivaldselt vastu! Mitte viha, ei mõruduski, üksnes võõralt ja halvavalt muljuv vaev tuikas ses teadvuses. Viinavingust oli pea tal selginud — saadud hoobi kiirusel, pööre sai tal otse märgatavaks; aga see pea tundus võimetumana kui enne, ta teadis ainult, mis sündinud ja et sellega tahes või tahtmata, peab leppima. Aga äkki pisteti Tõnule meele väike juhtumine läinud suvest.

Ta käsib Mari lauale lennanud koid ära tappa. Mari avab akna ja hakkab loomakest paberilehesega välja tõrjuma.

„Miks sa teda surnuks ei litsu?“

„Kudas ma südandan — tema nii pisike ja mina nii suur!“

Ning korraga avaneb helkjas soruke Prillupi umbses ajus: Kui see tema usk on, siis — siis tal oli viimati õigus! Ja valgusel, mis sündmuse peale nüüd paistab, tõuseb teotatud mees istmelt ning tõttab teotajale järgi.

„Mari, Mari — ää nõnna mine!“

Vist on ta liiati kaua istunud, minejat ei ole õues ega õue ligidal enam näha, ta peab lumerada üle karjamaa kinkude jooksuma ja pimedus on tihe.

„Mari — Mari ae!“

Ent temale ei kosteta. Ja silm ei selita. Ning jalad on tal nõrgavõitu tee- ja viinaväsimumest.

Äga ta lämpab edasi, vahvalt edasi Kruusimäe umbkaudses koosis, püsi ammutades pealetükkivast lootusehoost: Ehk tuleb tagasigi! Ja, ja — ehk tuleb tänaseks tagasigi!

Kuid püütavat ei tärka näole. Tähe- ega tule-silma ei vilgu, tumma lund saputab sadada, hääl poeb kui kotti. See must keeletu elutus on otsitava ära neelanud.

Ja nüüd kaob Prillupil pind jalge alt, ta tuigerdab upakile aimamata hauda ja lööb pea kivi või puu vastu ära. Kerges uimastuses jääb ta maha, silmili lunde, mis talle soojana tundub. Ta sirutab liikmeidki, nagu neid puhkusele kohendades, ning põlvist, vaevatud sooni mööda üles, hakkab mahe soov nirisema: Siia jäädagi ja kinni sadada!

Äga ta tõuseb ometi, sest -- hobu jäi rakkes õue. Ja maja on üksi. Ja lapsed nutavad. Ja homme on taas tööpäev. Kobamisi ja komistades otsib teed

tagasi läbi tuisuks paisuva saju, mis taoti hingamist matab ja nii sünnis oleks kogu inimest matma.

Prillup ei söö õhtust, laseb ainult lapsi süüa ja lepi ise viinaga, mida ta kapi ukse varjus suure mõõdu joob.

Et rahulist ööd saada. Et vaiki sundida, mis püüab häälitseada ja nõelata.

Kuid uni tõrgub siiski, suu ja pea kuumavad valust, seljas ratsub külm. Tõnu kutsub lapsi oma süngi magama, ema asemele, oleks soem ja seltsam. Juku tuleb üksi, Anni ei viitsi. Ja isa kaisutab teda ja silib ta pead, ja siis jäädakse rahule, selg selja vastu. Mõni tasane nuutsak eest Anni voodist veel, ning vaikus valgub ühte musta pilkusega. Ainult väljas mühab umbselt.

„Isa!“

„Mis siis?“

Sosin kostab sosinale.

„Kas ta veel tagasi tuleb?“

„Tagasi jah — oome tuleb tagasi!“

Tõnule puhub soe õhk selga, millele varsti varustav nohinakene järgneb; siis on poisike vaibunud. Ja isagi uinub, käed kuumalt tuikava pea ümber. —

Mari aga tuli linnast, tugev, terve, prisk, ja asus töösse ja talitusesse, kui poleks midagi sündinud, kui tahaks ta siingi pidada lepingut.

Ja lastele tõi kotitäie imet ja mehele põuetäie uut jõudu. Ja kõik veeres jälle endist roobast Kurult piimakambri ja piimakabrist Kurule.

Ning siis sulas lumi mõlempi vahelt, haljas muru tärkas asemele ja sepapajas, mille eest ala mööda oli käia, hakkas uus sepp taguma.

See oli Kohveti Juhan, kes sügise soldatist tuli ja ametioskuse kaasa tõi, nii et ta võis Tapu sepa

tuhuteenistuse pärida, kellel tööd liiati oli. Aga Juhan tõi lõõtsapilli mänguoskusegi kasarmust kaasa, ja etta oma mängusse Vene mehe lusti ja Vene mehe leina löi, mis maitstes uudsena, siis tõusis poiss talve vältel meistriks üle mitme küla, ja kui nad Kurul käisid laulu ja pilliga, siis oli pill Kohveti Juhani käes, ja noorik Marigi kuulas tema kunsti hoole ja isuga.

Aga ta vaatas ka meeleheega pealt, kuidas pillimees rauda tagus, ja kui tal aega oli tulles piimakambrist, siis seisatas vôi istus pikemaltki sepi-koja nõgisel lävel, kesk musta tagi ja roostepunast puru. Ja lõõts ähkis, ääs surises, õhk täitus vaheda lõhnaga ja Sõra Jaak, Juhani pealelööja, ei väsinud vahtijale oma vennapoega kiitmast.

See rõõmus jahvard, vaevalt viis aastat Juhanist vanem, mängis nooremehe isalikku sõpra ja soovikut, kuna ta tublidustest, millega teda tehtis, ühel hoobil enda peale läiget püüdis paimendada. Ei tähendanud tühjagi, et lookesed kordusid: seda tasus igakord jooneke üsna uut.

„Jahaa, noorik, mingi teine ja tehku järele!“ Ning järele oli teha, et suurestüki-soldat sepaks õpib — „silmaga sepaks õpib“ — kuna ta polgu sepapajas suurestükihobuseid käib rautamas. Ja järele oli teha nii ruttu seersandiks tõusta, ja järele teha, et sind vägise insenääriks tahetakse panna seitsme sepapaja üle, kui aga teenima jääd, ja järele teha kõik need kõrged oskused, mis „meie poisil“ on keeles, kirjas ja noodis ning mitte vähem passi ja tiiskandi laulmises ja teadagi kolme reaga ärrmoorikus.

„Jahaa, Kuru perenaine, see on meil juba nii suguselstis,“ lõpetas Jaak tavalikult iga kiidulookese,

aga unustades seletamata, milles see tõujoon siis tema juures esineb, kes ta sunnitud oli Juhani peale lööma ja lõõtsa tõmmama ning paberitele kolme risti alla panema.

Juhan naeris vahel, vahel tõrjus ja õiendas, aga vahel punastas ära oma tahma all, ja nimelt siis, kui nägi, et Kuru noorik lelle loba peale üsna tõsiseks jäi ja mõnikord mõtlikult isegi kõõrdi vaatas.

Ja kui siis huumav raud äärist alasile lendas ja vasarahoopide all turtsus ja tuld sülgas ja ometi alla andis, siis ei jätnud Sõra lell, vesihallid punnsilmad säräl, vaimukat võrdlust mehele panemata :

„Jahaa, noorik, voata aga voata : nõnna ta taltsib nooremate südameidki! Olgu nii kõva ja visa kui tahes — helendama ajab ja painduma paneb ja rõngasse taub! Ei ole ilmas emast südant, mis selle poisi käes kuraasi jääks — jahaa!“

„Küll su jutud aga juhavad!“ naeris seepeale tavalikult teine. „Need taltsivad oobid annad jo ise, mina aitan aga natuke järele.“

„Mina? — ma lõõn aiva laiaks, mis alla tuleb — eks mul rammu ole muidugi enam kui sinul, — aga vassong — kust see vassong siis tuleb! — Ja ära sa, Kuru perenaine, arva, et ega ta muuga toime soa kui obuseraua ja äkkepulgaga — mina ütlen, ta teeb sulle molmrigi valmis, kui aga tellid!“

Kuru noorik jättis „molmri“ tellimata, rahul sellegagi, kui ta noort seppa hobuseraua ja äkkepulga kallal nägi meisterdavat. Juhani liigutustes oli midagi, mis isu andis, rahu koondas, hubaselt püsima pani, ükskõik, mis tal haamri all moenes. Tema nahkpõllestki tuli midagi mõnustavat ja leenutavat nagu

ustava inimese näost, ja kui ta vasara mõne löögiga takka taas alasile laskis kõlksatada, siis oli toonis töötuse tagatist. Mari tegi alles minekut, kui mehed tulid hobuste või tööriistadega, nii et ruum kasinaks jäi, kuid vahel siiski ei raatsinud ta nägemata jätta, kuidas Juhan veel kapja lõikas enne rautamist, kuidas killud lendasid ja kabjapõhi uuenes.

Võis küll olla, et meestel, teda siit leides, midagi silmist vilksas, nende suud aga pidas piirides miski sulg, mis Mari isikust hoovas, ja nõnda läks noorik nagu ta tuli, ja kui tal just tuju ja aega jätkus, siis vaatas sellegi ära, kuidas naelu kapja taoti ja nende otsad ära murti — ühel ja kahelgi hobusel. Ta võis naerda ja tõsine olla lobisejaile vastates, kindel teadvuses, et nad, hoolimata kõigest, tema poolehoidmist kosisid, kõnelegu tagaselja isekeskes mis tahte.

Juhan aga, lugu pidades huvist, mis Kuru perenaine tema kunstidele ilmutas, võrdus suve jooksul üksigi Kurul käima. Ta tuli pilliga ja ilma, tuli, kui peremees kodus, ja tuli, kui peremees linnas.

Viimasel puhul jändas lastega palju, koera ja kassigagi tegi rohkesti tegu, ja mis ta noorikuga vestis, oli nii kaugest ainevallast pärit. Ja mida kaugem ning tühisem see oli, seda elavamaks soojenes vestja, ja mõni jutt hiivetas tal suus üsna ära.

Vahel jäi aeg hiliseks, lapsed olid juba põhku pugunud, siis tekkis korraga võigas vaikus mõlemi vahel, kuni külaline küsis:

„Kas pean nüid koju minema?“

Ning perenaine kostis:

„Jah, nüid pead koju minema.“

Juhan läskis, otsis aga enne õige kaua mütsi.

Neljateistkümnes peatükk.

Mäeküla mõisnikule jäi südame põhja teatav kõbe nakitsema, kui ta oma piimameest tema tusa-meele pärast tol jõulukuu maksupäeval nii vennalikult oli usutanud. Asjas, mis tema arust korraldatud pidi olema, tundus nüüd, kus ta Prillupi pisaraid näinud, ometi nagu midagi, mis lahendust nõudis, ja ta hakkas seda hiljakesi otsima. Esiti sammus toas paar tundi seinast seinale, siis kandis oma juurdleva pea karge talvise õhu kätte, ja kui lõngas ikka veel lipsu leidus, siis küsis õhtu kahe küünla valgelt piib-
lilt nõu.

Ja piibel andis. Andis nagu alati. Natuke lehitsemist, ja Kremer tabas koha, mis temale oli kirjutatud.

Seda tuntavaks võtta ja tunnistada võis ainult inimene, kes enesega õiglaselt kohtusse läks ja asjale südamesse tahtis tungida, sest lugu oli kuningas Taavetist, Hiti mehest Uriast ja tema naisest Batsebast — lugu oli, et prohvet Naataniga kõnelda, rikkast mehest, kellel oli väga palju lambaid ja veiseid, aga kes ei raatsinud neist võtta, vaid läks ja võttis kehva mehe ainuma pisikese utetalle ja valmistas sellest rooga teekäijale, kes tema juure oli tulnud.

Ja et endale mitte midagi kinkida, luges Mäeküla mõisnik kohta, milles kirjeldati, kui kallis oli see utetalleke kehvale mehele, kakski korda — ta luges, et seesinane mees oli talle ostnud ja toitis seda, et see tema juures ja ta laste juures ühtlasi üles kasvaks, ja see sõi ta palukesest ja jõi ta karika seest ja magas tema süles ja oli ta juures kui tütar.

Siis aga pani Kremeri herra prillid raamatu peale, tõusis raskelt üles ja hakkas raskel sammul jällegi jalutama, andudes eritlevale ja arvustavale mõtlemisele loo üle, mis ta oli lugenud.

Ja et toad nii tuhmilt ei vaikiks, keeras mängu-toosi kummuti peal tilisema, ja et valgem oleks, süütas teiseski toas küünlad põlema, ja et mõte mõnukamalt sigiks, pistis karbikesest öölauale taoti kompeki suhu.

Ei kestnudki siis kaua, ning mõtleja pea löi selginele, ta rind ühtaegu kergenele. Kremer puhus äkki, nii et kihvad võbinal ülespoole lippusid, kui vatas rätiga otsaesist ja naeratas.

Jumalale tänu, kirjakoht oli temast märksa mööda kirjutatud! Võrdlus lonkas, lonkas kõvasti tema kasuks! Vaga Taaveti kõrval ei tarvitsenud patune Kremer silmi maha lüüa.

Õige, ka Kremer oli kehva mehe tallekese võtnud, aga kas siis vargsi jultunud kavalusega, kas siis vägise ja tasuta? ja eks olnud see tall neile pealegi pooleks jäänud — rõõmuks ühele ja rõõmuks teisele, mille vastu Taavet, veretöö eest mitte tagasi kohkudes, et eesmärgile jõuda, ihatu enda ainuomanduseks tegi. Ja kus olid siis Kremeril need

„paljud lambad ja veised“, kui et tema tegu naiste ja liignaistega nii ohtralt õnnistatud kuninga omaga ühte vaekaussi võidi heita? Ning lõpeks: kust võis võtja teada, et andja südamel tagajärel kahju?

Ent Ulrich von Kremer oli kaugel ära ennast sootu süütaks mõistma. Ta oli ligimeselt võtnud, millest ligimesel kahju — see jäi seisma. Küsida ja otsustada tuli siis nüüd, kuidas lepitada kõrgemat kohtunikku ja tasuda kahjustatud ligimest, et kerge- ma karistusega pääseda.

Mis viimsesse puutus, siis ei võinud see Kremeri arvates ühelgi puhul liig raskena kujuneda. Suurt süüdlast Taavetitki nuheldi ainult ühe lapsukese sur- maga, kuna tal neid küllalt ja küllalt oli. Pidi ometi ulatama, kui Kremeril kui väiksel eksijal mõni vanem lehm suu- ja sõratõppe lasti lõppeda. Võis ehk mõni hobune või härg veel äpardada — enam juba mitte. Sest kahjatsuses — Ulrich tõi kirjutuskambrist täht- raamatu — õiglasel kahjatsuses ei tahtnud ta Taa- vetist maha jääda.

Jah — Kremer vaatas kalendrisse — täna oli kesknädal, nelja päeva pärast siis uue kuu esimene pühapäev ja Saksa jumalateenistus kirikus: ta mõt- les pihtile ja lauale minna. Ning palvetada tõotas korrakindlamalt kui senni, ja oleks valmis olnud paas- tumagi nagu Taavet, kui tema usk seda oleks nõudnud.

Ta hakkas jällegi edasi-tagasi sammuma, et otsusele jõuda, kuidas nüüd Prillupiga õigeks saada. Väljas haukus Sultan, tema valvas õuevaht, ja Kre- mer tundis ebamäärast vaigistust vesti all ja targes ühest ning teisest aknast, nina üsna ruudu ligi, taoti

pimedikku vahtida, mida ta muidu ei armastanud, vähemalt viimastel aegadel mitte.

Mis siis Tõnule?

Veerand kopikat toobi pealt maha jätta?

Hm, aga ta oli hiljuti natuke ringi küsinud ja kuulnud, et teised oma piimast niigi juba kuni terve kopika rohkem saavad, ja ta veeretis vahel mõtet — kes võis talle seda liiaks panna — toobile tulevast jüripäevast pool kopikat juure lisada — ainult pool.

Siis ehk veerand?

Kui pilkane väljas oli!

Ta pööras akna eest, mille eesriide ta alla las-
kis, öölaua juure — Kremer viibis seda puhku maga-
diskambris — ja võttis karbikesest punase, süda-
mekujulise kompveki. Seejuures puutus ta pilk nikkel-
haljast tuleriista hirvile jäänud laadiku põhjas, ja
kuna ta meeliskledes selle pihku võttis, tärkas tal
mõte teda laadida. Mõned patrunid pidid kusagil
leiduma. Ent järelvaatel selgus, et revolver laetud
juba oligi, ja Kremerile tuli meele, et ta seda nädali
nelja eest teinud — pärast minevast maksupäeva,
ühel sama pimedal õhtul.

Kas siis veerand kopikat juure panna?

Ulrich jättis revolvri lauakesele, ta ei käsitlenud
heameelega laskeriistu, ja pööras punast südant nut-
sides saali tagasi.

Ning siin valmis aegamisi hea otsus: ei midagi
juure panna, ei poolt, ei veerandit; küll aga — et
teine nagu katsutavat pihku saaks — kevadeks karja
katsuda suurendada, vähemalt nelja või viie lehma
võrd. Enam kaupa, enam kasu.

Jah, sel oli nägu.

Ja teostus võimaluse piirides tänavuse üpris rohke kartulisaagi pärast.

Kremer kustutas tuled saalis, pani tiliseja seisku ja läks magama. Pööningul laulis valitseja kukk, kesk-öö oli juba käes. Ilm, senni mustaks vaikuseks halvatu, näis pöörvat, sest lõõrides hakkas nutma.

Vanaherra surmas küünla öölaual, ta käsi puudutas külma terast lühtrit tagasi pannes, ning äkilise lõdinaga puges paksu pehme vaiba alla.

Ja seal ei unustanud palvetamist.

Otsusega, kohe peale laualkäimist Särgverese asuda, et talve südant omaste keskel ära elada, jäi Mäeküla mõisnik uinuma ja magas kaugele värskest lumest valendava hommiku sisse.

Aga nii õiglane ja põhjalik kui Kremeri herra enda arust oma patulepituse-püüdes ka oli — üht asja ei tulnud temale ometi meele, ei nüüd ega tagajärel, ja nimelt seda: talle talle omanikule tagasi anda. See jäi tal paljast kaalumisest, paljast vaatele võtmisestki täitsa eemale. Ja nõnda sündis, et see sinane omanik küsimuse temale ise ette pani — kolm kuud hiljem, paastukuu esimesel, kui ta tuli Särgverest piimarahasid vastu võtma, et nendega linnas märtsi-terminil oma maksusid õiendada.

Sai Prillup paberi ja metalli veerand aasta eest lauale laotud — iseäranis vaske kogunes seekord mitu head virna — siis jäi mees silmega, millel õline läige oli, ainite rahade peale vahtima ja ütles:

„Ärra võiksid nüüd niisamati leppida.“

„Kudas niisamati?“

„Ilma temata.“

„Kas tahad siis piimad käest ära anda?“

„Ei noh, kust ma seda soan, aga eks ole nagu küll jo — — ja mul koa hing rinnus — —“

Saks tõusis krapsti istmelt — tema raskuse kohta ootmata kergelt.

„Kuule, kuule — seda ma ei vôi — seda ma mitte ei vôi — seda ma koguniste ei raatsi — —“ ja Kremeri herra kulmukarvad seisid kõrgel tõsisest jahmatusest.

„Ärra leiaksid jo mõne teise — —“

Aga Kremer liigutas käevarssa nagu võitlusvalmis kukk tiibu. „Ei, ei, see ei lähe — see ei lähe kudagi! Ta mängib mul toas kui laps — ta teeb mulle rõemu — kõiksugu asju on tal peas — ta on mulle kui loodud — — ja kui ta mind pilkab ja naerab — suur lust on kuulda — —“

„Aga mina — —“ Tõnu jättis pooleli, ta võitles millegi krampliku kiskega liikmetes, mis teda sundis küünarnukke kõvasti külgedesse suruma.

„Noh, sina — mis siis sina — — sulle on ta naine — —“

„Ta on mulle enam kui naine!“ purtsas Prillupil suust, kuna ta karvane nägu peaaegu mustaks tõmmas. „Oleks ta mulle naine üksi — jumala nimel! — — tütri annaksin koa — kas vôi kaks tütart annaksin — —“

„Aga kulla mees — — aga kulla mees — —“ Kremer sattus otse ärevusesse ja hakkas tammuma, „ma ostan lehma juure — nüüdsama kevade — mitu lehma — mitu head lehma — mitte üks vôi kaks nagu mullu ja tunamullu — — ja toobi hind — sa tead isegi, mis teised piimatoobist juba maksavad, ja kui sa ei tea, siis küsi järele — nooja, ja

nüüd pane tähele, mis ma sulle ütlen: ma peaksin hinda tõstma — terve kopika peaksin tõstma, aga ma ei tõsta mitte!“

Kuid piimamees vahtis vaikides viiliti nurka; ta Vene saabaste lodevad sääred värisesid.

„Sa saad ometi aru, et see hulk raha on! -- Ja Kuru on sul alla hinna käes, ja vasikad saad ikke veel kahe rublaga, ja hoost toidad täitsa mõisa heintega! — Aga kui palju ma teda siis näha saan — vahel ei mäletagi — nagu sabaga tähte! — Mõttele ometi natuke järele, mees!“

Ta jättis mehe järele mõtlema ja pööras ülese söögituppa, õieti teadmata, mis tarbeks. Kui ta seal paar ringi ümber suure laua oli teinud ja kaks tooli paigast nihutanud — ta rahutud käed otsisid tegevust — pidi ta kirjutuskambri tagasi astuma, keeras aga läve eest ümber ja lähenes äkki saadud uiu tõukel kähku puhvetikapile. Sealt võetud pudelist täitis Kremer ühe kõrge õlleklaasi ääreni ning sammus sellega kabinetti, silmakortsudes jälgi milligist, mis naljatujuline muige tahtis olla.

Kuid kabinetis ei seisnud enam piimamees Prillup, vaid valitseja Reemet, suur aidaraamat ühes ja patsak paberiraha teises käes.

„Aa!“ pages Kremeri suust, kuna tal klaasist vesti peale läikis.

Siis rüüpas, pani klaasi lauale ja võttis Reemeti ette. — —

Sel ajal ei teadnud herra von Kremer, kes talve lõpu linnas mööda saatis ja peale vete lagunemist elurõõmsalt jälle oma armsas Mäekülas aset võttis, veel aimatagi, et tema piimarentnik ärilikult poolegi

mitte udusulgil ei puhkanud. Küll ei pidanud ta Tônu kaupmehena Jaani vääriliseks — sellel vahtis hageja juba silmist — aga Kremer elas arvamisel, et ta kõigest kõike lahedasti läbi saab, liiati neil tingimistel, mida ta maitses. Suurt kunsti ei võinud ju asjas ikkagi olla. Ja Kremeri arvamisel oldi Mäekülas enam-vähem üleüldse. Õige küll, Prillup kultas, ta ei olnud Jaani sarnane koi, aga küllap tal siis viljakasvatamisega vähem ruttu oli, kui mitte „teiselt poolt“ kulu võrra lisa ei tulnud.

Tõde aimas ainult Mari, ja see sai talle suve jooksul ikka hõlpsamaks, mitte kõige viimaks selle umbse vaikimisegi tõttu, millesse Prillup end kõige kohta mähkis, mis tema ärisse puutus. Kuidas ta minnes koormale istus, kuidas ta tulles ohjad käest viskas, kuidas ta piimakambis oma varade peale vaatas — selles kõiges oli midagi, mis ilmutavat keelt kõneles, hoopis rääkimata kasvavast korratusest, millega ta teed hakkas käima, huvipuudusest tööaja hoidmises, mis mõnikord nii kaugele läks, et ta pärastlõuna asemel alles õhtuks ja isegi hiliseks ööseks koju jõudis.

Mari jättis podiseva võimasina ükspäev äkitselt seisku, vaatas mõttekõõrdi üle ukse piimatuppa, kus Tônu tummalt talitas, ning ütles tooniga, millel jälle kord teatav lajatus oli:

„Maksab sul nende piimadega kauemine jännata?“

Prillup veeretas pead — ta oli seljaga võikambri poole — sinna ja tänna, nagu otsiks ta suud, millest ütlus tuli, lähematest nurkadest. Siis alles pööras ümber ja jäi õiget sihti vahtima. Ta lõug liikus

nagu kalal vees ja silmadel oli kalasilmade liikumatus.

„Kas — — kas siis Kruusimäele tagasi?“

„Ega tahaks, aga kui peab.“

„Aga kes siis — —“ ta nihkus pooliti piida taha, kui oleks tal katmata ihu varjata, ja neelas lause lõpu alla.

„Soagu võlaga kuda soab,“ ütles Mari, „või siis nõnna parematki välja tuleb. Ja mul akkab igav.“

Aga nüüd põntsus tagakambris, kui oleks jalga maad vastu tõugatud, ning nägemataks saanud Prillupi poolt tuli mõne aja pärast tõmmult:

„Katsume veel edasi!“

Rohkem ta ei rääkinud. Ja Mari pani võimastina jälle tubrama. Ta näol seisatas mõni aeg tuhm tühjus. —

Järgneval ajal tundus, kui töötaks Prillup hambad ristas ja käed rusikas. Ta püüdis ise ees ja taga olla, tegi piima, koore ja võiga parandavaid katseid, korraldas oma teekäimist ja piiras oma liikimist viinaga. Aga põllul ja aasalgi rubjas kahe eest, ja kui argipäevad ei küüninud, siis võttis pühapäivist jätku, nagu vanast' Kruusimäelgi.

Jaolt tingis seda pingutust ka paha suvi, takistav põllutööle niihästi kui piimaärile. Peale kevadist pikka põuda, mis Kurugi nurmesiilud paiguti paljaks võttis, nii et uut asemele tuli siputada, hakkas kesk hoogsamat heina-aega korruga vihmajärk, mis ligi sügist vältas ja mille lühikesed petlikud vahed enam kiusasid kui parandasid. Rist oli heina ja viljaga, mille ära tahtis määndada, ning rist piimaga, mis rõske külma pärast halvasti hapnes ja vähe koort

andis, kuna müük pealegi selle all kannatas, et hapupiim jaheda suvega linnalastele nii kui nii suurt ei maitsnud.

Ka Mari sai see suvi kõvasti sudida, seda enam, et ta kodunt abi ei nõutanud, millele Tõnu miski põhjusel vastu oli, ning Kohveti Juhanil pidi küll õigus olema, kui ta kord teretuse puhul naeris, ei olla noorikul perenaisekätt enam sugugi; see, mis tema pihus, teha tema sepakäelegi üsna häda.

Muidu kippus Juhan Kurule õhtuti vana viisi kauaks jääma, iseäranis kui peremeest kodus ei olnud, ja nõnda tuli vahel ette, et noorik ilma tema küsimatagi korraga tähendas: „Soo, Juhan, akka siis nüüd koa koju poole minema!“

Ja Juhan hakkas. Võib olla, et ta jalga läve üle tõstes ohkas, aga parata ep olnud midagi.

Ühel säärasel õhtul aga tuli trotsiv vahvus Juhani peale. Nad olid kaua ligistikku istunud, palju jutustanud, veel enam vaikinud ja lõpuks endi käed koost leidnud. Seal tõmmas Juhan, ja imestas tagajärge, sest noorik istus tal äkki põlvedel.

Üsna vaguralt ja üsna toekalt istus — teine käevars tema turjal ja palg tema kõrva vastu — kuni ta järsku kõik kümme sõrme talle karvu löi ja seda karmi ruuget tihestikku hakkas sasima. Oleks ta naeratanud, oleks ta sõnagi viiksatanud, muudkui sasis aga kuumavate kätega. Ja siis tundis Juhan nagu leiget märga oma nina ja alumise huule peal, aga ta võis eksida, sest sasitud pea oli tal marune — nii marune, et ta sealtsamast üles kähvas oma kalli koormaga ja suisa süngi poole sööstas.

Aga ta ei saanud kaugele. Korraga kangenes tema pehme sületäis ja tegi enda imekähku valla.

Sepale jäi tunne kättesse, kui oleks nende vahelt tugev terasvedru lahti vibanud.

„Mine nüid koju, Juhan!“

Hüüdes oli väriseva õrnuse keskel niipalju vastuseismata käsuvalidust, et Juhan käsi rippele lastes oma paika jäi, häbinaeratus noores habemes. Ja kui ta Mari kahvatust nägi — nooriku silmad paistsid peaaegu mustadena selle seest — siis astus sammu tagasi. Aga ta ei läinud veel. Tundus liig väga kui poisikeselik kaotus.

Seal tuldi ja suudeldi teda ja minetati ta kätt-pidi uksest välja, mis tema järel lukku klõpsus.

Mütsi, mis muidu nii korrapärast kadunud, leidis endal peast. — —

Kuna Kohveti Juhan — ta oli Altkülast ühe rendiperemehe noorem poeg — mõisa sepatöösse aina väikemõisa kasinat vajadust mööda käis, siis oli Kuru noorikul ajuti, iseäranis hilisemal sügisel, vähe mahti sepapaja ukse ette seisatama jääda, et Juhani töö- ja tema lelle luuleandest lõbusat ajaviidet maitsta. Üks sepapäev, mis talle seda jälle kord võimaldas, pettis teda selle eest pealelööja poolest: Jaagu asemel, kelle päevad nähtavasti juba tasa, käsitles suurt vasarat Tuksi Ants, madal mütakas poiss päratuma linavalge peaga, mis tal peaaegu kaelata turjalt tõusis ja seepärast iseseisvalt palju liikuda ei annud. Ta higistas kõvasti, nagu punas kui vihtlejal, ning pisukesed kollased silmad ja tilluke tömpjas nina näisid selle laia märja puna sees nagu ümber ujuvat.

„Terre koa, parruni-prrroua“ — Antsu „r“ oli ikka mitmekordne ja seisis heal kokkukõlal tema

rämeda häälega — „mõistame lugu pidada sest suurrest oust, mis meile osaks saab!“

Teretatu, kelle enda teretus veel ütlemata, pööras sellega ainult sepa poole ja lisis rahulikult „jõudu“ juure.

„Jõudu tarvis“, vastas Juhan kähku, poolt nagu vilksti tulejale vastu lüües, „No, perenaine, ilus ilm täna jälle mõne aja takka —?“

„Ja,“ tähendas Mari, sukavardad näpus, „nagu eile ja tunaeilegi.“

„No, voata, Juhan: oulikul prroual alati hea ilm, ja eks seda või juba arrrvata!“ tuli Antsult.

Sepa silm pilgatas abilise poole, ta vasar aga tagus virgalt edasi, kuna Ants, kellel lüüa ei olnud, käsi ja lõuga alasipakul puhkava suure haamri varre otsa toetas, ilma uktsel-seisjat vaatega palju puutumata.

„Kas kuulsid juba, noorik,“ tõttas Juhan küsima, „Tiitsu valge toond eile õhta kaks varssa!“

„See põle veel kedagi,“ naeratas Mari, „Liivaku eidel old täna omiku kolm tütart.“

„Nii ta on siin ilmas: üks saab ühe isaga kolm, teine ei soa kahega ühtki!“ Ants haigutas.

„Paneme nüid hinged uksele ette,“ üles sepp ja laskis krambi pihtide vahelt maha. Tema olek ilmutas apsakust.

„See põle jo veel valmis,“ leidis pealtvaataja.

„Augud lööme pärast — — see põle selle ukse jauks.“ Ning Juhan võttis naelakasti ja teise vasara, kuna pealelööja kahe uue hingega talle välja järgnes.

Seina najal seisev suur uks pandi maha ja hingede külgepanek algas. Kuru noorik oli pisut kõr-

vale astunud, jäi aga vaadeldes püsima, näpud niperdasid sukasilmis ühtlase rahuga.

„Kas Papiniidu aidalõhkumisest juba lehes seisab — meie põle oma numbril veel järel käind,“ küsis Juhan.

Ei, aga lehes seista üks väga keeruline hobusevargus kúsagilt taga Tartut, ja Kuru perenaine hakkas lugu sepale vestma.

Korraga turtsatas Tuksi poiss. Ta vajutas pea, mis kahte külge kangeid käändeid teinud, lõuska kistud näoga maha ja kähistas:

„Ega tea, Juku, kuda meie vaeste kábarrad nüid käivadki! Tehku poissmehed neile selgeks, et peibutamata tuli!“

Juhan muigatas talle vargsi vastu; ta oli ka juba näinud, et mõisa poolt lähenes Kremeri herra, Kuru kinkudelt aga Prillup. Arvamisi pidid nad sepapaja kohal vastastiku jõudma. Mari, kes neid samuti silmanud, jutustas soravalt edasi, ainult peatades, kui naela pihta plõnnimine teda takistas.

Aga herra ja piimamees ei juhtunud otse vastastiku. Esimene, meeste poolt teretatud, käänas juba sepapaja otsast mööda, teele, mis karjamõisa viis, kui teine veel mõne sülla ristteest eemal oli. Mõlemil (Tõnu tegi meestele eemalt teretava käeliigutuse) tuli varsti värav avada: saksal väljavärav, Prillupil see, mis alttoa õue viis.

Väravat kinni pannes vaatas kumbki — see sündis üsna ühtaegu — sepikoja poole tagasi.

„Soola pandi!“ itsitas Tuksi poiss.

„No, ja kuda nad vallapuurst siis punuma said?“ päris sepp.

Ja noorik jutustas loo lõpule.

Ta lisis veel ühe kohtunalja juure, nokutas siis Juhanile head päeva ja tegi koju poole minekit.

„Ei minuga jäeta jumalaga ühti,“ kurtis Ants.

„Ah soo“ — ja Mari kergitas tagant natuke seelikut.

Viisteistkümnes peatükk.

Kuna Kremeri herra Prillupi halvast ärikäigust ei teadnud, siis tuli talle üsna ootamata, et piimamees mihklikuu esimesel muist arvet pidi võlgu jääma, seda tulevasel korral lubades järgi maksta. Kremer mõmises ainult „hea küll“, sest muud ei tulnud tal üllatuse pärast meele. Ta ei lausunud aga järgmiselgi tähtajal enamat — seekord põhjusel, mis talle tumedaks jäi — kui Tônu kuu raha ära õiendas, võla aga taas neli nädalat edasi tellis. Herra von Kremer võttis alles esimesel novembril sõna, sest siis ei jäetud vana puudujääk mitte üksnes uuesti tasumata, vaid parkümmend rubla nooremata lisati veel juuregi.

Ta rääkis pehmesti, peaaegu vennalikult, ja seletas, et tema majapidamise hing sedaviisi kinni pidavat jääma. Aasta olnud puruhalb, kartulimüük naeruväärt kasin, heinasaak nii, et ei tea kuidas suurt karja ületalve petta, ning lauda pikendus ja talli kohendus teinud kulu. Murelikult mainis vanaherra ka oma võlakohustusi, oma uppimist protsenta kokku saada.

Kuid piimamees vastu, et temagi aasta kibe. Piim vesine, või vähene, ostjad närvid.

No, eks tal ole juba ka natuke kõrvale pandud ja võiks kitsal puhul sealt näpistada?

Ent sellest läks Prillup mööda ja tuli miskiga, mille vastu teine kõige vähem varutud: Kas herra ei võiks hinnast alla jätta?

Kremer jäi üürikeseks üsna vait. Seepeale tähendas, ta võtvat Tõnu jutu niisama naljaks. Ja siis tuletas talle suudmööda algulaenu meele, millega ta edaspidigi kannatlik tahtvat olla, kui aga kuumaksud korralikult sisse jookseksid, kui talle jalad alla jäetakse.

Nagu häbi tundes oma nõudest kui ka sellest unarile jäänud põhivõlast, läks Prillup näost äkki tõmmuks ja häälest teravaks. Olgu, tingima ta ei hakka, puudujäägid maksab ligemal esimesel kinni!

Ehk ta saaks juba varemini — suilistele veel palka maksta, aastateenijaid ka igapäev nurumas — — Kremer viiksatas ainult, käsi kõvasti lõua ümber.

Hea küll, siis varemini!

Tõnu läks ja jättis seekord pilvekese puskari-lõhna maha.

Ning Kremeri käsi kerkis lõua ümbert otsa ette.

Kahe nädali pärast tõi piimamees raha, aga napilt poole puudujääki, ja kui saks vähe silmi tõstis, siis õrises: „Rohkem ei ole!“ Ja ilma et teine suudki lahti oleks teinud, põrutas sõrmenükke laua pihta ja käratas: „Mõistad, rohkem ei ole!“

Seejuures lõi Kremerile sõe viinalehk näkku, rahapaberidki laual hingasid nagu säärast välja, ja kui Tõnu — ta oli täies teeriides — raskelt ukse poole pööras, tuli ilmsiks, et ta jalg kindel ei olnud, sest kord viitas ta õlaga seina vastu. Siis kuuldus

pimedast vahekojast veel kobamist, kuni väline uks vihase mineja järel kinni mürtsus, nii et kontori aken põrises. —

Koorm oli Prillupil piimakambri ees valmis, ta võttis ohjad ja vajus rekke. Juba tarvitati taliteed, jääsild üle jõe ja soo kandis, paras kord lund kattis maad. Kremer, kes saali aknal seisis, nägi rege nagu tumedat ronti karjatara värava vahelt üle su-medalt valendava õueplatsi alla liuguvat, et sooviku nõgudesse kaduda. —

Paaril tunnil ei liigutanud Prillup oimugi. Ta võis mureta tukkuda ja poolunes hällida, sest kõrv Jaska tundis teed ning külm ep olnud näpistav. Tõnu hakkas alles virguma, kui hea järk maanteedki juba selja taga, kui vastutulevad nõõtajad linna ligemal sagenesid ja erehaljas täiskuu laguva katte tagant taoti esile pääses. Jaska hirnus äkki: eelmine valikul olevaist öömajadest pidi lähenema.

See oli teistest avaram, ja Prillup, kui ta pärale jõudnud, astus sisse, et olukorda silmitseda. Vahel juhtus nimelt, et avaruse otsijaid liiasti leidunud või et lärmajate pärast puhkerahu polnud loota; siis tuli versta kolm edasi sörki.

Kõrts oli rahvast täis, istuti ja seisti, andis aiva silmi selitada, ennekuu näod suitsu seest tuntavale tulid. Kuid purjutajate paljuse kohta — Tõnu teada enamasti ligikonna poisid — kostis talle kahtlaselt vähe kõra vastu, miski põnevus näis laudkonde halvavat. Kõrtsmik leti taga pidas üht nurgarühma silmas. Selles tundis Prillup Puugi Villemi ära ja mõistis.

„Noh, kas hakkame peale?“ tähendas see-sinane valget verd noormees korruga ja ajas oma

pika nõtke keha sirgu; ta näoilme oli alandlik ja asjalik.

Et vastu ei räägitud, võttis Villem laualt kumbagi kätte täie õllepudeli, astus keset ruumi ja laskis neist ümbruse peale igasse külge hoogsa saju lahti. Pilguke hiljem käis lahing.

Prillup nägi veel, mäherduse väledusega kõrtsmik ja tema poiss laudadelt pudelid ja klaasa noppisid — kesk tihedamat rusikarahet — siis puges põske kuivatades uksest.

„Mäeküla, kurat, kussa ronid,“ ähkis keegi talle järgi, „kärista korv õlut väilla nagu viimne kord, ja meie poisid ei lase sul karvagi kõverdada!“

Aga Mäeküla arvas täna paremaks nii elavale öömajale selga pöörata, ja varsti traavis Jaska üle lageda kõrgendiku selle õige järsu kalde poole, mille all, teise otsaga peaaegu nõlva vastu, järgmine kõrts oli aset. Punakas kuma põhjaidapoolse taeva all — kuu välgataval vaatel tulid tornid orus näolegi — ilmutas juba, kus linn, kuigi kaugusest veel kümme-kond versta.

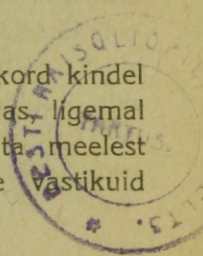
Pervealuse kõrtsi ees norutasid kolm hobust, ühel saan, kahel tühi regi järel. Ähmasest aknast oli võimata läbi näha, vadin aga, niipalju kui kuulda, ei olnud sees mitte suur, ja Prillup otsustas koorma sedamaid rehealla ajada, mille väravast talitav kõrtsi-poiss laternaga parajasti nähtavale tuli. Neli veo-riista turukaubaga ja paar piimarege leidusid siin küll juba eest, kuid sellega võis leppida: puhkepaika oli veel loota, vahel kõöguta kogu öö istuda. Ja leivakott kaenlas astus Mäeküla seesmise ukse kaudu kõrtsi, kui ta oma kõrvile enne õigust teinud.

Siin jorutasid juues ja suitsetades leplikud inimesed. Kõrtsmik, kes tulejale sõbralikult käe ulatas, soovitas talle letiruumi kõrval olevat väikest tuba, aga kui Prillup kuulis, et tema ametivennad Kurgsalust ja Liivalt seal juba ees, samuti üks Tapu mees naisega ning veel keegi tütrega kirikuvallast, siis kiitis suurt tuba endale küllalt heaks ning asus söögialust kaasa võttes pika laua nurgaotsa, mille seinapoolne pink pooleti veel tühi oli. Et tal siin suures toas ühtki tuttavat ei olnud, see just meeldis Tõnule: tal puudus täna jõud sõnu ja naerunägu teha. Leivakotist ja pinsakust sai pärast sööki peaalune, riidega kasukas ulatas katteks ja küljepehmuseks, ning Prillup tõmmas kere pingiotsale maha.

Aga uni ei tulnud. Kodusest peatäiest, mis teel lahtunud, oli ebamääraste kartustega segatud närvetav ärevus talle veresse jäänud, mida siin joodud viin ei tuimendanud. Iga valjum häälightsus ümberingi lõikas ja torkas teda, pani käe või jala tal tuksatama, ja taoti tundus, kui oleks pink ta all rahutu või pingi all põrand. Ning ähvardusi hõljus õhus, vaenu varitses nurkades, ja kõik need võõrad inimesed, kes seal naersid ja jamasid, olid puhkajale sala kuidagi vastu. Tõnu tegi end hoolega magama, et mõni ei tuleks ja teda kõnelema ei sunniks, sest vaenulikult vastu oli tema ka neile, iseäranis leti ees muretult naerjaile.

Kõrtsilisi läks ja kõrtsilisi tuli.

Prillupist käidi mööda, ja tal oli igakord kindel tunne, kui kellegi pilk teda puutus. Lauas, ligemal ja kaugemal temast, söödi ja joodi, ja ta meelest oli, kui näeks ta laugudest läbi nende vastikuid

nägusid. Sisuliselt kuuldavaks võtmata, mis seal lobiseti, lubas ta siiski kahtlust eneses kõpitseda, kas kuidagi tema poole ei sihita. Ning äkki teritas kõrva. Keegi ütles „Mari.“ Kõneldi üminal ja kigaldati. Ja siis öeldi „Tõnu“.

Ei, Prillup ei eksinud. Rääkijad istusid talle kaunis ligi, nende salalikud pilgud torkisid ta kukalt. Häältest — neid oli vist kolm koos — ei tunnud ta ainust. Ning nüüd käis ühe suust kõige selgusega hirvitaval osatusel:

„Mann, pane koa puhas särk selga — näe, vanames tuleb jälle paburitside vahelt!“

Turtsuti.

Üks kork lendas üle puhkaja pea vastu seinale. Klaasid kõlksusid kokku.

Ep olnud ju esimene ega teistest kurjem kord, kus ta sellesihilist nõökamist kuulis, aga Prillupi silm löi tuld ja pea põrus kui hoobist, nii et tal võimata oli tuksatava liigutuse eest hoida. Muul puhul oleks ta pilajate suud poole toobi viina või kuue pudeli õllega vaiki pannud, täna polnud selle kaitse peale mõeldagi, iselaadi rammestus rõhus ta pingi külge kinni. Ja nõnda laskis ta neid nõelata, kuni nad väsisid ja viimaks kadusid.

Ent Prillupi rahuaeg ei ulatanud kaugele. Juba olid ruumid edasiminejatest tühjenedud ja viimased öömajalised pinkidele ja pikale lauale asumas, kui uksetagune müdin kuulutas uusi külalisi. Ja nende hääled — nad said küllalt varsti rõkkavalt kuuldavaks — olid Tõnule tutvad. Ei olnud tal kahtlust, et öö kadunud, kui need mehed enne letisulgu ta leiavad. Ja Tõnu tõmmas kasuka-

krae kähku üle kõrvade — näoga seinaga poole oli ta ennegi.

Ei kestnud aga kuigi kaua — äraandja oli vist kõrsmik — kui talle põlev tuletikk nina alla hoiti.

„Nää mul koid! Kallaku papal ädaste rendiraha tarvis, ja tema redutab siin! Maast lahti, Mäeküla!“

Mäeküla norises vahvasti.

Teda raputati.

Magaja ümises, matsutas suud ja vaibus jälle.

Ei see aitanud aga lõpeks ometi. Kui nad reheall ära käinud, et oma hobuseid varjule panna ning vaadata, kas külameestel vasikaid ja sigu peal — kolmas neist, üks munakaupmees, kes lihunikude küüti tarvitanud, kuulas enda kauba järgi niikaua toas — siis olid uinuja natis uuesti kinni. Mees hoovati istukile.

„Natuke kupkid, Mäeküla — kes siis kõrtsi tuleb magama! Seda jõuad kodu teha, mõnikord Mari kaisuski.“

„Koorige täna mõnda teist, minb jätke rahule!“ urises Prillup silmi hõõrudes.

„Kes nüid teab, kumb kumbagi koorib, või mis siis — sul jo seda koorekest küll ja küll!“

„Kust sina tead!“

„No ime, mõlemad teenite ööd ja päevad! Juba käivad jutud, et Mäeküla kevadeks sinu.“

„Su oma lori!“

„Miks siis lori?“ jatkas teine lihunik. „Kellele jumal and pehme naise, sellele annab vahel ka ilusa mõisa.“

Naerdi ümberkaudu, ja Prillup pani jalad maha.

„Limbärk, anna neile isandatele minu rehknudi peale mõistlikku kurgukastet — nende naillad on nii vesised!“

„No vaata,“ kiideti, „kes ikke mõisnikuks loodud, see leiab ka mõisniku sõnad!“

Ja kui nad seepeale neljakesi ahju kõrval väikse laua ümber istusid — üks, kellel nagu oli nagu toores lihapänts, teine atleetliku kehaehituse ja kunstnikule mudeliks kõlbava roomlase-peaga ning puudlikarvase Prillupi kõrval ühtelugu tasakesti nooskuv kõhetu munakaupmees, vanamoodi köstripapa truu ärakuju — siis pani viimne, kes senni suud pidanud, käe piimamehele vennalikult kuklasse ja lausus:

„Ää kuulagi, armas sõber! Eks n e m a d ole meie vanemaid ja esivanemaid seitsesada aastat kröönind, eks nad ole neid“ — kõnelejal oli värinatki hääles — „näljutand ja vitsutand ja nende tütreid ära naerd. Ja kui nüid keski meist — ükskõik, kes — kell aga vähegi võimalik — meist, kes me priiks oleme saand sest raskest orjaikkest — kui meist keski nüid neid saab kaapida — mida enam, seda parem — — minul, kas kuulete, minul ei ole siis muud öelda kui üksainuke sõna (ta haaras klaasi ümbert kinni): See Eesti vënd ja see Eesti õde — nad elagu!“

Nii oli lihunikudegi südamest räägitud, nad elatasid kõminial ühes ja Prillupiga löödi kokku. Nooskuv munakaupmees aga võttis piimamehe käe, surus seda soojalt, vaatas teisele truuvennalikult silma ja jatkas intiimse rõhuga:

„Vii oma abikaasale terviseid! Ütle, et nõnna laseb munakaupmees Anton Siidermann talle öelda:

Oinas on niita — töö olgu puhas — — kas mõistad: töö olgu puhas!“ — —

Võrdlemisi hilisel hommikutunnil ärgates — raputaja ol' kõrtsisulane — leidis Prillup enda ahju ääres kolme tooli pealt seliti, jalad maas, müts ainult pea all.

Ametivennad tagakambri olid juba läinud, sõprade äri reheall ja kõrtsi ees mööda, Tõnuga ühes ajas viimne öömajaline, üks villakraasimisele minev eit, hobuse maanteele.

Tagajärjeks oli, et poodnikud nurisesid ja turul jälle surnut tuli matta.

„Ei vaadatud täna meiekeste poolegi — kas uhkeks läind või?“ ütleb korraka keegi ja pistab Prillupile käe pihku.

„Nät seal — „Maasikas,“ tõstab piimamees lauge, „või täna jälle väillas. — Ei ole siin uhkust kedagi — nää, öösse teel sai jommitada, nüidku kaed silmadel peal ja pea tompus.“ Tõnu naeratab posaselt.

„Ehk võtad meid jälle otsale — — sõnake juttu mõne aja pärast — —?“

„Mis seal veel küsida — tueta aga peale, olengi just minekul.“ Prillup võtab ohjad. „Hea, et tulid, mul mõned ostud — jääd niikauaks obuse juure.“

Tuhvlikingsepp Maasikas, kes meietades enda isiku juure veel oma müügikorvi arvab, vast ka selles olevad ostmata jäänud tuhvlipaaridki, kobib ankrute vahele; ta jänesemokk laieneb trööstitud naeratusel.

Prillupi ostud siselinnas on varsti toimetatud, nad sõidavad alevi poole, kus Maasikas elab ja mille kaudu Mäeküla tee linnast välja käib. Viimse põik-

uulitsa suus peetakse kinni. Siin, mõni maja sissepoole, on kingsepa kodu.

Aga kuna nende käed peaksid kokku sirguma ja Maasikas reelt astuma, ei sünni seda mitte, vaid mõlemi pilk pöördub suure vana nurgamaja poole nende ees, mille alumise korra akendel poolest saadik purpuripunased katted ees.

„Kutsuksin oma poole, aga tuanurk külm — — jõua neid puid nii palju — —“

„Kuluks õite suutäis sooja ää — ilm kõle ja pikk tee ees — —“

„Natuke jänugi oleks — —“

„Jänu jah oleks koa — —“

Nad ei saa silmi lahti neist purpuripunastest eesriietest, ja Tõnu ajab hobuse hoovi.

„Pooleks tunniks — —“

„No ega kauemaks.“

Jaska saab kaerakoti pähe, mehed leiavad soojad ahvenad leti pealt eest. Üks tagapoolne nurgalaud pikas madalas pearuumis on vaba. Maasikas näeb seda kohe ja paigutab oma korvi sinna.

„Ega ehk püsti leti ees — —?“

„Ei noh, võiks jo natike istuda — —“

„Paar sõna juttu — —“

„Meie vana laud koa — —“

Viina, leiva ja kalad viivad ise, õlle toob pereinaine järgi, ja siis joovad, söövad ja vaikivad. Ainult nende silmad on jutus, need käivad küsides, kostes ja mõistes igakord kokku, kui käsi klaasi tõstab ja maigutavalt mokalt maha paneb. Esiotsa on neile küllalt, et nad ühes istuvad ja ühes maitsevad.

„Kuulsin ta'st jälle,“ algab kingsepp viimaks sosinal; ta silm on süttinud.

„Mis siis?“ ümiseb teine vastu.

„Ei ole enam Jamburis, olla Oudovas.“

„Kirjutasid jälle?“

„Ja, aga või see kedagi aitab, ta ei vasta.“

„Ikke rätsepaga?“

„Ikke rätsepaga!“ ja Maasika sosin kuulub kui ägamine.

Prillup istub käsipõsekil ja vahib luude peale taldrikul. „Ja, mis seal ikke teha, kui sa vägise ei taha — —“

„Ei, siis oleks kõik otsas! Kes kütkes tagasi toodud, ei see enam kodu seisa.“

„Parem jo eaga, see on õige. Aga kas sa ei pidand ise sinna — ?“

„Pool aastat juba — pool aastat juba!“ rõhutab tuhvlikingsepp ja puurib põialdega lauda, kuna ta kõverdunud käevarred nagu lennupüüdel liiguvad. „Aga kokku ei saa seda summakest — tee mis tahad, kokku ei saa!“

„Ega tea, kas aitakski.“

„Aitaks või mitte“ — Maasika jänesemoka tiivakesed värisevad — „ma kuuleksin ta häälteki — ma näeksin teda kas või eemalt — —“

Piimamees toetab põse teise käe najale, mõlemad vaikivad. Leti ees jamavad kaks voormeest, laudades siin ja seal naerdakse, rasvahaisu, tubakasuitsu, viina- ja õllelehka hõljub paksult peade ümber.

„Ei sa unusta?“

„Ei. Nigu oleks ta mulle kedagi sisse and.“

„Kedagi sisse and — —“ kordab Prillup ja närib mõnda habemekarva.

„Unes ja ilmsi — ikke seisab su ees — — Ja nüüd mõelda, et ta rättsepaga — et ta niisukese rättsepaga — —“ Maasika silmad keerlevad kuumalt, põidlad puurivad tugevamalt, ta lõpetab ohkega: „Et see laps pidi surema — — et see laps pidi mulla alla minema!“

„Laps — — nojaa — — kui laps oleks — —“ Prillup noogutab tasakesti, ta pilk on kaugel; alles mõne aja pärast virgub kohmama:

„No, eks katsu siis ikke minna—tööd sul jo on —“

„Tööd on — oma jägu tööd on — aga enne, ole ea mees, pista sellele siin nurga peal tuli otsa!“

Ja Prillup näeb, kuidas Maasika õlad laskuvad, kuidas ta siivutavad käevarred ja puurivad põidlad külge mööda maha vajuvad.

„Paar õlut, perenaine,“ tellib kingsepp pilguke hiljem; ta ulatas klaasi järele, see oli aga tühi ja tühjad ka pudelid.

Prillupil on kaks sigarit, ta paneb teise Maasika ette. Siis suitsetavad ja joovad uuest pudelist.

„Mul omalgi neid terve tosin tee ääres,“ ümiseb piimamees pudeli etiketti tunnistades, „ja kui sul siit kohast kõik lagund — —“ ta tipib näpuga vesti peale.

„Kas on lagund?“ pärib Maasikas põnevusega, „kas tunned, et on?“

Prillup hoiab nägu nüüd mõlema käe vahel, ta vaade on läiget, põsenukid puna võtnud; sosinal jatkates lähendab suud üle laua kuulajale:

„Ükskord iilisin talle järele — — poole ööd olin kõhuli akna taga — — kivi kummagis käes — —“

Nende pilgud on koos, ja ühtaegu ujuvad mõlema silmad vees.

Kõneleja peab pikka vahet.

„Ja kui sa nüid näed, et sa sest kedagi põle soand — kui sa tead, et see kõik jumala muidu on old — —“

„Ei siis parane?“

Prillup väristab pead. „Annan käest. Põhja kisub. — — Ja kui sa pead mõtlema, et poe jälle kuhugi sauna — viimati võerasse valda — vaesem veel kui enne — ta võib mu võla eest paillaks teha —“

„Aga sa saad oma tagasi — sa saad jo siis oma tagasi!“

„Ja — enne pannasse ehk võlga tasuma, siis soan tagasi. Aga mis ma temale nüid veel olen? Narts — jalaga tõugata! Ebeldabki mu oma silma all ühe poisiga — et nää: narts oled, tallukas oled, ei kellegi mees!“

„Aga sa saad ta tagasi —“

„Sest ega siis saun ja vaesus üksi — ilma naer ja pilge peale veel — — eluajaks — temale kui mulle — —“

„Mine temaga kaugele ära!“ Maasika pilgus hiilgab unistust.

„Järele tuleb — niisuke hais tuleb järele — ei sest soa surmani lahti —“

„Aga ta on su juures!“

„Mine tea, kui kauaks — — sinu oma on nüid rättsepa juures!“

Mäeküla tõuseb lauast, et välja minna. Ta astub ühele eelminejale kogemata kändu ja turi on tal kumer. Kui ta tüki aja pärast tagasi tuleb, siis

tüürib teise külge, kuni märkab. Aga laua ligidalt pöörab vasakut kätt leti poole ning kuulukse seal midagi tellivat.

„Kõht jäi nagu poolikule ja õlu üksi annab külma.“ Ta lõdistab istmele vajudes. „Kõrvile panin teki selga.“

Poisike toob natukese aja pärast viina, sooja sülti ja hapu kurki. Jälle elatakse vaikides, ja juues vaadatakse teineteisele näkku. Ja ikka enam värvi sigib põski, ikka enam läiget silmi, ja rinnus liigutab lootus hiljakesi pead, ja vahvus kohendab tiibu.

„Ma akkan nüid raha oidma.“

„Kuluks ää — kuluks ää —“

„Ig a kopikat — — viimast korda nääd mind siin!“

„Ega mulgi teisiti aita — — — Katsuks õite öödläbi sõita, et seda öömaja ei oleks — —“

„See kord on mul tõsi taga — võid julge olla!“ ja kingsepa päntsakad käed laua peal on rusikas.

„Peaks veel niikaua edasi, et ädakrossi korjab — et mitte just ihualasti — —“

„Ära toon ta rätsepa käest“ — Maasika rusikad põntsuvad laua vastu — „ma ütlen sulle — ä r a t o o n!“

„Võiks jo vaheltsekka võlga jääda mneelega, nagu nüid äda pärast — — tulgu siis, kuda tuleb: mis kääs, see kääs — koutsjoooni sees ei ole — —“ Prillupi näpud nibistavad habemes, ta pilk uidab sõbra näol ja rinnal.

„Muidugi, seda võiksid teha, ja mina lähen Oudova! — — Kaks õlut, perenaine!“

„Oleks, et tema k o a oskaks — jaa, kui seda oleks! — aga Marist seda ei soa — —“

„No, ehk võtab nõu?“

„Ei, ei, temast seda ei soa! Temal puudub midagi. Tema pea ei oima mõnda aissa — ei kohe oima! — Arva, mis ta mulle vastaks? Vastaks, et ei — tema peab lepingut! — Mis ma ikke ise veel soan teha, see on tehtud — see üksi on tehtud — —“

„Kas tead, mis mina teen? — Ma viskan rättsepa Peipse järve!“ — —

Juba põlevad lambid, akende taga mustab, lilleline kirmetis ruutudel pakseneb: nad istuvad koos, ja jutul ei ole lõppu, nad kastavad keelt, ja kavatsustel ei ole otsa. Ja kui trallitades salk vastuvõetud liisupoissa tuleb, ja pill örgab ja laul rõkkab, siis sulavad ruttu noorte haletava lusti sisse, vendnevad nendega ja joodavad neid.

Ning lõpeks tantsitakse.

Ka kingsepp tantsib.

Kingsepp oskab „Vene tantsu“ ja tantsib kükakil.

Aga piimameeski arvab Vene tantsu oskavat ja tantsib kingsepale vastu. Ja mõlemad higistavad. Ja ruum tühiseb kiidunaerust. Ning piimamees tõstetakse hurraaga jalule, kui ta vääratas ja küljeli kukkus.

Kuusteistkümnes* peatükk.

Hilja on juba, kui linna tuled Mäeküla piima-mehele selja taha jäävad.

Kõrv sai külmetada, nüüd pistab teravat traavi. Ja Tõnul on soe, uni ei kiusa, pea tundub nii selgena, et imesta.

Tõnu vilistab ja lööb piitsavarrega võikasti peale takti. Ja kui keegi eel sõidab või vastu tuleb, siis karjub niisama lõbu pärast „alt ära!“ ja pühib naerdes mööda.

Nõnda kaob kärmesti Jaska kapjade alla esimene verstade kümme ja Kallaku kõrts teretab tulejat paari kollaselt kiiskava silmaga.

Siia jäi vist — midagi säärast liigub Tõnul undamisi meeles — osa minevöösist jooma-arvet maksta: kas ehk sisse astuda?

Aga ei. Milleks neile näidata, et Mäeküla nii hilja linnast tuleb! Nagu teine kord ei jõuaks. Ja Tõnu sõidab mööda ja otsustab kõigist muistki „pikkkatustest“ täna mööda sõita, sest kodus oodatakse — kodus oodatakse ammu juba! Nôô, Jaska! Mäest ülessegi traavi!

Alles kõrgel lagelaial seljandikul näeb Tõnu, mäherdune hunnitu õhtu on täna. Kuu külib valu hõbedat, tähti sirab murdu, linnutee tolmas aiva,

ning lumi ja kõik ilm ujub pühaka sina sees. Ja vaikne on, nii vaikne, et lumi jalaste all otse kisendab.

Imestades vaatab ja kuulab teeline.

Aga korraga väristab.

Kasvab külm siis veelgi? Senni näpistas ainult nina ja kõrva -- kas juba sooja hinge kallal?

Ja uus viirg vapustab meest.

Ning varvaste ja näppude otsas on ka kinni — ja nina-alune habe rebib mokka — ja uinuva tuuliku juurest hakkab Aleti paistma — —

Vast ehk silmapilguks?

Eks näe.

Kuid korraga puhkeb naerma. Et ta seda võis unustada! Külmetab, ja omal külmarohi rees!

Tõnu kobab heinte seest otsida ja tõmmab toobise pudeli välja. On küll piiritus, kodu kange- maks viinaks tempida kui harilik atsissina, aga läheb ka selgelt sihukese pakasega. Ja korkensooniga nuga on Tõnul taskus.

Nät seal, kus ikke klõnksak! Nälpama paneb ja pisut läkastama, aga kuidas ta põue kuuma täis paiskab, kuidas ta sooni mööda tuld veeretab! Hakka nüüd veel sõna murdma, ja kodus oodatakse! Tiba teise jala jaoks ka, siis mööda sest ning kõigist!

Aleti tuleb, ja Mäeküla sõidab mööda.

Nabraste tuleb, ja Mäeküla sõidab mööda.

Ja kuna ta ennast aegajalt külma vasta rohitseb, hakkab talle varsti päris võimatuna tunduma sõidu mõnus-ühtlast lihku peatada ning süvenenud ja soojenenud istmelt tõusta. Luu ja liha roiduvad ikka enam maias-raske rahu sisse, katmata nahk panetab pakasega, tüün puhkus soigutab südant ja pead.

Virgeks jäävad ainult kõrv ja silm, aga mida üks kuuleb ja teine näeb, see valgub magusasti ühte undava loidusega hinges ja ihus.

Lumi jalaste all ei kisenda enam, ta heliseb kui kannel; viimaks laulab kui kogudus kauges, kauges kirikus, ja orel mängib, ja kellad löövad.

Ilm aga siretab sinises, ikka sügavamas sinises, sinist õõgub valge väli, sinist aurab puu ja põõsas, juba nõrgub sinist hobu looka, lakka ja laudjat mööda, ja sinisena, taevasinisena kuumab marduse särk litrite kilgendava tule all.

Ta tõttab tummalt üle lagendiku lume, kõrvuti teega, teekäija eel, ala tema eel.

Ja käed ei vehi, ei kannad puutu maad, suur sina kannab teda lailamisi üle hange ja haua.

Ja sääred kumendavad, ja käevarred kumendavad, ja eredalt kumendab kukal ja ümarik õlg.

Juuks aga, see turvatuha karva kahujuuks, see ruskab kui koidiku punas.

Ent äkki ei näe teekäija enam.

Aina kogudus ilmakauges kirikus laulab, ning orel mängib, ja kellad löövad, ja kellad löövad.

Kuid siis ei kuule teekäija enam. —

Verst libiseb verstale järgi, ruuna jalg rühib jalale järgi, ning mokad puristavad ja pea mõtleb: kas täna siis jaama ei peetagi?

Vasta tuleb regesid, takka tuleb saana, arukas Jaska annab kõigile teed. Aga puristab jälle ja raputab pead: ei tõmba ohi, ei liigu piits, ei kõhatata rees ega nuusata kah!

Et peremees tukub või uinub, see pole ju kõrvile uudis. Aga kui regi väga viitas, nagu esiti, ehk

kui möödasõitja ta tiiva vasta põrkas, nagu praegu, siis ärkas ometi ja katsus verele löödud kõrva. Vahel virgus ka aisakella parinast ja kuljuste kulinast.

Kuid nüüd tuleb kõrts, kus ta mind koduteel alati hingatas. Siit mööda ei sõitnud mees hiliselgi puhul. Ja Jaska käänab omapead teelt. Paik kõrtsi ees kolme ree kõrval on prii. Küll ta mul kõssab, kui regi enam ei liigu.

Ent kõrvike eksib — isand ei tõuse.

Heinakess jääb reele ja reele jääb vaip.

Ootab ja norutab. Viimati külmetab.

Külamees kõrvalt, kes oma looma käis vaatamas ja jällegi tuleb, ei imetele vähe, et Jaska mees ikka veel vagusi peal.

„Kas ollender sooja ei lähegi?“

Aga vastust ei anta.

„No, sel on vast uni!“ lööb naerdes käega ja jätkab teed.

Ruun riputab mokka ja liigutab kõrvu — see olukord on talle võõrastav uus. Siis keerab aeglaselt tagasi teele.

Kuid järsku käib vabin tal sapsudest sabani — — teelahkmelt nelja pühib paar versta maad. — — —

Seda aegu vaatas Kuru noorik kella ja otsustas.

Mitte enam. Kas või päeva pealt. Nüüd on lõpp.

Ta istus üksinda kambris, näpud mängisid punase paelaotsaga, kulmude vahel seisatas vari ja silmad lugesid rüpest kahte lapikut rumalust.

Esimene — Ruisult Prillupile tulla. Teine — Prillupilt Kurule kolida.

Asjata mõeta, kumb suurem. Suured olid mõlemad. Ja ühest poegis teine.

Ent see teine pidi esimest kord kahandama, võib olla kustutama. Selle uue koorma eest pidi tasu tulema mõlema ette. Millal ja mil kujul õieti, jah seda ei teadnud ta isegi. Muudkui tulema pidi, juhtuma pidi — parema elujärje mullast kui imelill võrsuma!

See lootus lõi ammugi kahvatama. Ei muutunud midagi, ei kasvanud pinda. Ja kui ta siiski veel tegi, nagu ootaks, siis sellepärast aina, et matta on kibe.

Aga sellestki saab üle. Ja Mari oli matnud. — Kas magama minna?

Ta tõstis käed kukla taha ja kuulatas ööd.

Kell tiksus tiitselt, kui kubjastaks teda keegi.

Näljane rott näris kusagil lauda.

Kilk viilis nurgas, ees niuksatas teine laps unes, laest vaabus kui ummistust kõige peale maha.

Nüüd haukus koer õues. Ja lõpetas hulgudes. Vastas vist teistele mõisas ja Kruusimäel, nagu mitu korda ennegi. Ja jälle jäi vaiki.

Mari silmitses lillekirja pisukestel ruutudel. See tihenes ikka veel, juba lõi lumiseks raamide äärest.

Äkitselt laiendas vaatleja pilku. Liikus nagu vari jäiste klaaside taga, lähenes ja kaugenes — üks koht läks tuhmiks, kui puhutaks ruutu. Ja siis kostis hirnumine, vali ja kirglik — otse vastu akent ning ootajale sülle.

Noorik heitis suurräti ümber, süütas laterna põlema ja ruttas teelisele vastu.

Ta jäi kauaks ära. Siis tuli teda kandes.

Ta astus hoide, et lapsi mitte äratada.

Sületäis oli raske, kuid Maril küünis jõudu.

Ja kui ta tema süngi asetanud, kasuka tal seljast ja saapad jalast võtnud, siis tõi lambi ja valgustas ta nägu.

See nägu sinas, kui oleks sinine öö sinna värvi jätnud. Silmad olid pilul. Laugude vahelt läikis. Ja nüüd alles taipas naine, mis õieti sündinud.

Ta kõrvaldas tal kulmu pealt salgukese juukseid ja käsi silis pikkamisi otsaesisest üle.

„Seda põld tarvis! Ei, seda põld tarvis!“

Kuid järsku peatab see käsi ning sirgub üles:

„Või ehk siiski — —?“

Üürike hiljem kustus lamp. Mari magas mehe kõrval rahulist ööd.

Hommikuselt lüpsilt läks surmateade laiali, lõuna eel astus Kremeri herra Kuru kambri-uksest sisse. Ta oli oma põlises kobrasenahka kasukas, mille tulistanud krael juba karvatuid kohte, kuna must riie peaaegu üleni haiglaselt läikis. Lumikahvatul valgusel, mis selgeks sulanud akendest hoovas — külm oli märksa tagasi annud — paistis vanaherra näost koltununa, iga kiper tuli selgesti esile, närtsivad kõrvid näisid kui vahast.

Ta pilk leidis kohe surnu, käsi tõusis peakatte järel ja teretav sõna jäi lesele ütlemata. Vaikides seisis siis voodi ees, pööras ümber, noogutas vaevalt märgatavalt Mari ja tema kõrval seisvate laste poole ning läks.

Tunnike hiljem kostsid aisakellad. Mäeküla saks sõitis Särgveresse.

Tõnu puhkas juba kiriku-alevist toodud kirstus, kui Ruisu onu pärale jõudis. See pidi niikaua piima

vedama, kui vahekord Kuru ja mõisa vahel pärast matuseid korraldub. Teist abimeest ei olnud Maril kodukohast kutsuda, isa oli vana, ning Prillupi väheste omaste hulgas ei leidunud niigi kõlbulist.

Lemsi Adam tõi oma laanekõrvest tõrva lõhna kaasa, käed ja nägu olid kui vaigust tähnilised ning kogu mees oma jändrikus rütsakuses, oma rääma kasvanud samblahabeme ja samblajuuksega tuletas elavalt pehtivat kändu meele. Ta sõi kõhu täis, süütas piibu põlema, siis tõstis puusärgi kaane pealt ja ütles, ta tahtvat Tõnuga paar sõna juttu ajada. Ning nüüd algas nende vahel pikem harutus teekäija ja viina vahekorrast. Kes seda eemalt kuulis, pidi nimelt arvama, et teine kirstus niihästi vestab kui omaltki poolt küsib. Mõttevahetus oli kõigiti vennalikku laadi, arvamised veeti lõpuks ka ilusti kokku. Ühine otsus käis: Joo, aga ära pead põhja pista.

Kuna Lemsi Adam naistega suurt juttu ei saanud, need seisid tal lastega nii umbes ühes kirjas, siis istus ja popsis kuni uni peale tuli, ning puhkusele heites ja turja sügades tähendas ainult:

„Nooja, terviseid koa kodu poolt, ja aega mul on, ja rubla võtan vööri pealt — leivakott sinu kääst. Aga ää sellepärast ootama jää — ää sõela võta, võta sari! Tead ühte, kelle värgid siit ja sealt korras“ — ta patsas käevart ja pead — „muudku sõrg pihku, kui tuleb tahtma!“

Säherdune tahtja tuli juba teise päeva õhtupoolikul, varsti peale seda, kui Lemsi onu piimakambri eest esimese koormaga teele läinud.

Külaline, ea poolest keskmiste aastate lävel, jume ja kondi järgi turd ja tugev, andis enesest ka kohe

viisipärasuse proovi. Ta hõõrus ukse taga kaua jalgu ning lesele ütles aiva järjekindlalt teie. Ja nisukollane võitnud pea oli tal läikivaks soetud, punakas täishabe hoolsasti nüritud, lõua alt roosa salli vahelt paistsid manisk ja lipski välja. Ning vabandada palus, ehk vähe varakult tuleb (ta pilk käis tahapoole, aga puusärk oli juba aita kantud), mida vast kõlbmataks võidaks pidada, kuid kartus, et ette jõutakse, olgu tõttusele seletuseks.

Siis istus ja kandis ette, ja arukus, mida ilmu-
tas, andis Lemi onu mõõdu vististi sama hästi välja kui ta liikmete tervis.

Ja kuna ta kõneles, pidas päevapaistne naeratus tõsidusega ta näol alalist vehklevat võitlust.

Noh, et nii ja sedasi, et vahetaks Altküla renditalu heameelega Kuru ja piimade vastu, kui aga perenaine nõusse lööks ja lesk lesega lepiks. Majavara täiendaks majavara, väikepere kasvaks paljalt ühe peakese võrt. Mõisaga, teadagi, peaks kõik nii jääma nagu kadunu ajal — mis sinna kullake ikkagi parata — —

Jaa, ega vasta võiks olla — lesk silis põlve pealt põlle — kui mitte teada ei oleks, mis Aru peremees hiljuti Vanarehe varrul öeld.

Mis ta siis öeld?

Ei tarida temakese mõistus, kuis ristitud inimesed endid ilmaliku kasu eest nõnna ära võind visata nagu Tõnu ja Mari! Olgu häbiga veel kuda on, aga mis saada viimaks nende vaeste hingedest!

Külaline naeratas ja tõsines, kerkis istmelt ja laskus tagasi. Lesk aga silis põlve ja lõpetas:

Et nii see nüüd on: hakkab tema oma muidugi koormatud selga seda uut pattu laduma, et veel üks kolmas hing hukka saab nende neetud piimadega!

Kui Aru peremees talle käe andis, siis kummardas viisakalt.

Ja lesk kummardas vasta.

Ning Aru peremees trööstis teda ta leinapõlve kurbtuses.

Ja leinaja tänas ja saatis teda läveni.

Aga veel ilmus tahtjaid, ennekui Tõnu põrm sai kääpa alla. Laupäeva hommik tõi Tuksi Antsu Kurule. Mari nägi teda aknast ja tema vististi Maridki, sest ta paitas koõli minevatel lastel, kes ukse ees talle vastu tulid, isalikult põski.

Mitte hõlpus ep olnud noorikul oma naerukõdi talitseda, temaga suud vastu seistes: meeletuli talle Antsu tunaeiline teretamine mõisa altpõõ väraavas — müts maha kui proua ees, ja see petsik-ärras nägu! Aga ta valitses ennast ja kuulab teda sooviliku huviga.

Ka Ants tahtis leske „ikke selle endise kaubaga.“

Ja lesk ei õelnud mitte ära.

Ainult oodata tellis:

„Võid isegi arvata, et mulle veel teisigi tuleb, ja ma tahaks valida. Ega sinulgi viga ole — kui laidan, siis laiman — aga teine võib parem olla ja kolmas neljas veel kõige parem. Või siis nii tõsist kaupatohib uisapäisa teha!“

Antsu silm läks niiskeks, suu ümber seisis võru.

„No, kui sa mind ei taha, ehk võtad siis Joagust venna; võin kohe sisse hüida, jäi aida taha ootama.“

„Jälle plaanis poiss, kes seda julgeb salata, aga vii talle terviseid ja kannatagu temagi!“

Pärast matuseid tuli sepp.

Tema iha ei käinud Kuru ega piimade järgi, ta tahtis leske nimme ilma nendeta: vana leping pidi kustuma ja ununema, kusagile kaugesse mõisa mõtles kevadeks omale koha nõutada ja Tõnu lastele tõotas isaks olla. Selle kavaga oleks mees võinud raskesti astuda, kõminal kõneleda, võitlikult vahtida, aga Juhanil oli tegu pealetikkuva kohmetusega, sest nende vahe ei olnud enam täitsa endine, midagi vaevalt tuntavat, ent siiski eraldavat hõljus õhus, mida nad vastamisi olles hingasid, tollest sügisesest päevast saadik, mil Tuksi poiss sepapajas meistri külalise vastu suu vallali lasknud.

Ja kuna ta nüüd kõneles ja kardeldi tema näoilmet valvas, ei kestnud kaua, kui sõna tal keelele kuivas. Silmsi imeti Mari põskist veri, ta vaade läks suureks ja mustaks, siis välgatasid hambad huulte kahvatuse sees ja Juhan kuulis karjatust:

„Argpüks, seal on uks! — Kas kuuled, seal on uks!“

Aga kui see argpüks siis läinud — pooldis tagurpidi ja komistades — vajus ukseenäitaja istmele ja peaga laua servale ja nuttis kõigest hingest.

Tema õlanukid tuksusid veel ning kurk krampis nuuksatustel, kui veider salgake teda juba piiras. Üks oli lind ja teine oli karu, ja kes tolknes lintides ja kes krabises paberites. Juku ja Anni aga keksisid neil sabas.

„Mis Maril siis viga?“ Naer jäi neil tuppe.

„Ei tühjagi viga! Olin nii üksi. Tuld põrmu meele, et täna Kadri-õhtu!“ Ja kähku kuivad on nooriku silmad. „Olete vist Kruusimäe poole teel?“

Sinna jah — aina mööda minnes astunud neilegi sisse.

Seal sirutab Kuru lesk liikmeid ja naerab: „Ma löön teile mesti — oodake pisut!“

Lapsed ühest suust: „Mina koa! Mina koa!“

„Võite tulla, aga Juku, enne otsi mulle oma sarved!“

Uus Kadri valmibki varsti: must kasukas pahempidi selga, kahl punast lõnga kikkhabemeks lõua otsa, põsed söega mustaks ning pähe Juku suvine leid Kuru aida lakast — paar toredaid sikusarvi.

„Saadan mis saadan!“ Ja kiidunaer on vali. Anni üksnes taganeb arglikult eemale.

Ent põrguline oleks poolik, kui suu tal tules ei õõguks. Süsa siis karpi ja tikkudega kaasa!

Keegi kustutab lambi. „Tee katset, tee katset!“

Ja noorik teeb katset. Kõik kisuvad naerda, ainult arga verd Annike kiljatab õude.

Pea hilbuvad lastelgi kradinad külles, Mari lukutab ukсед, sest onu on linnateel, ning vallatu seltskond vehib Kruusimäe poole.

Väljas on vaikne ja villakalt pehme. Lund lasub ränka: pimedus puhkab kui udusulgises süngis. Undavalt variseb üksikuid ebemeid, puuel on sumevalged kübarad peas, tarekesed paistavad nagu hauduvad luigid.

Nende eel sõidab saan. Aisakellad kumisevad. See kumin on mahe, kui oleksid kõrad siidiga mähitud. Ja lumi on keeletu jalaste all, kutsar ees ja saks taga mustavad tummalt, neid kannaks nagu pilverünk kinkudest üle.

Sarvik istub lunde. „Taevalik sohva — ei mina siit tõuse!“ Ja lunde istuvad teisedki. Karjake tonta

peab lagendikul leeri. Kuid jalul on kõik jälle ja padinal jooksus, kui tuuleke hiie poolt pilli helisid huljutab.

Ja kuna nad seal saunakülas kadrijanti teevad, sööb Kremeri herra poissmehelikus üksinduses õhtust. Ent käsi käib tal hästi; härmane tuju jäi Särhveresse maha, meel on õnnesoojast lootusest elevil, kõik mõtted mõlguvad kaasatoodud kavatsuse ümber.

— Mis ta mulle küll vastab?

— Tõenäolik on „ja“, aga mõeldav ka „ei“.

Ulrich asub saali, kui ta lauast tõusnud, ja kaalub oma ettepaneku veel kord läbi.

— Ta peaks küll leppima, kui ta vähegi mõtleb! Töövaevast jõude, muredest prii, elujärg kindlale pinnale rajatud — ta peaks ju sõge olema, kui ta mitte ei lepiks! Ja Ulrich usub, et ta jaatavalt vastab. Ning homme on see vastus tal käes!

Ta sammub tiiru ja seisab taoti. Kord tunnistab lauda, kord sohvad või seinad, ja nüüd vahib ühe küünla vilkuvat leeki.

— Mitte enam jagada — see on kõrgem aste. Kõrgem ühele ja kõrgem teisele. Sellest kõrgem on veel üksainuke aste. Seda astuda — jaa — — Ulrich von Kremer ohkab.

Seal põriseb aken ta selja taga kergesti. Kolm korda käib sõrmerida küünte klõbinal vastu ruutu. Märguanne on õige, kuid aken on väär. Ja üllatanud vanaherra pöörab kähku ümber.

Sealtsamast aga käib rõkkav karjatus tal suust, käed kahmavad õhku, silm tardub, ta taganeb ja vaarub. Kui mitte üks tugitool talle jalgu ei hakkaks ja teda rüppe ei püüaks, ta langeks põrandale selili maha

Paar minutit läheb mööda, kus elu temast pagenud. Suur seisak valdab meeli, iga liiget ja soont. Lauudki on tal kinni ning surm vahastab palge.

Aga Kremerite elu on teadupärast visa. Nad vananevad pikka ja surevad hilja. Järsku tunneb Ulrich sooja surinat põues, sealt nõngub see käsi ja jalgu mööda alla, peas hakkab tiksuma, silm süttib nägema. Mees kobab ennast katsuda küll põlvist, küll peast, siis surub südant vastu mõlemad käed ja piirita rõõm uhkab vere tal põske.

„Es schlägt! Es schlägt! Herrgott, es schlägt!“

Nüüd kordub aknal see kolmekordne klõbin. Ulrich tõuseb ja läheneb, iga nõks on vahvus. Saatan ruudu taga on näost märksa helkjamaks läinud, sarved on kadunud, suust ei lõõska enam tuld ning käsi, mis vaigistab, näib pikkade küünteta.

Ulrich ähvardab teda naerdes, siis tõttab talle avama. Nii noor pole ta kõnnist veel iialgi olnud!

„Mina viimane lõõp! Peaaegu oleksin inimese ära tapnud!“

„Ei, ei, sa tegid mulle ütlemata rõõmu — tõest' ütlemata rõõmu! — Mõt!e, minu südamel on teine klapp vigane. — Oidsin teist alati iga ärituse eest. — Kartsin, et korraga jääb toksti seisu ja olengi külm! — Nüüd aga — — nüüd aga — —“ ta talutab külalise käistpidi taharuumi, sest saali akendel ei ole rullkatteid nagu sellel — — „nüüd alles tean, et ma veel kaua elan — veel väga kaua elan — — Aga istu ometi — ma toon sulle kooki ja veini!“

Ja tõttabki tooma. Kuid ärevus on suur. Toob küll klaasid, aga pudeli unustab — toob küll koogi, aga noa jätab maha. Ning järjepannu kõneleb oma

vigasest klapist ja tänasest otsustavast ehmatuserak-
sust. „Sest kui ta ka sellele vasta pani — kui ta
veel teist korda võiduga peasis — kui ta ei ärga ega
kuraditki karda — —“

Noorik vahib ja kuulab teda naeratava rahuga,
karvased käevarred rinna peal risti. Lumega pestud
nägu on tal veel kriim, sarved sidemete otsas ripuvad
külge mööda maha.

„Siis istu ometi, üleannetu Kadri, ja joome sinu
puna ja minu tervist! — Või tõmmad ehk enne selle
kasuka seljast ja kasid ennast tahmast?“

„Ei, ma lähen kohe.“

„Sa ei jää kauemaks?“

Mari väristab pead. „Tulime külast, lapsed
saatsin eel — need tahavad veel süia.“

„Aga mul oleks sulle rääkida — väga tähtsat
rääkida — — ei ma maldaks päevagi oodata — —“

„Seda võite siiski“ — ta toetab diivanile —
„tähtsad asjad on kõige lühemad öelda.“

Kremer istub tema vastu ja täidab klaasa. Ta
käsi väriseb, kihvad liiguvad ning suu ümber virvetab
midagi igavest-lapselikku.

„Enne joome tervist!“

„Tervist ja julgust!“ Nooriku huulte vahelt
piidlevad harvad hambad.

„Kuda jääb siis nüüd Kuru ja piimadega?“
algatab Kremer, kui klaasid käest pandud. „Sinu
sugulane on sulle jo üksnes ajutine avitaja.“

„Minu poolt on mõlemad esimesest saada.“

„Soo!“ Kremeri õlad teevad kerkiva liigutuse.

„Ei sa siis Tõnu asemele teist jää ootama?“

Mari mugib kooki ja eitab peaga.

„Ja mis sul siis muidu on nõuks?“

„Lähen linna.“

„Linna lähed — — ? — Lastega või üksi?“

„Anni võtan ühes, poisike läheb onuga — akkab tal tulev sui karjas käima.“

„Aga sina selle teisega — — kuida sa tahad siis — —“

„Eks ikke kudagi soa. Mul on jõudu ja linnas rahvast paksu. Mõtlen aiva alati, et mis ei või seal kõik inimesele juhtuda!“

Mari toonis ja vaates on midagi, mis Kremeri üürikeseks vaikima sunnib. Ilme ta näol on nüri.

„Ja mina — — ja mina — —?“

„Mis teil siis viga? Teil jo oma terve süda.“

„Ja, aga — ma mõtlesin oopis teistmoodi — — mõtlesin, et linna lähed küll, ja lapsed jäta omaste juure, ja akkad omaette elama — veike kena ja vaikne korter — ja kõik, mis sul tarvis, saaksid minu käest — —“

„Ei, ma tahan prii olla.“ Mari rüüpab klaasist.

„— — Ja Prillupi võla kingiksin — —“

„Selle eest tänaksid teid Prillupi lapsed. Mina seda tasuda ei jõua ega tahagi.“

„— — Ja põli oleks sul kuldne — — ja mis sa saad, sest jätkuks lastelegi — —“

Mari paneb klaasi lauale ja tõuseb suud pühkides üles. „Ma tahan linnas varblane olla, mitte kanarilind.“

„Aga mõtle ometi järele — — pea ometi natuke aru — — kas sa siis mind sugugi — —“

Kuid noorik tõstab sarved pähe, puskab nendega vanaherra poole, naerab ja läheb.

